

Voorwoord

Ter voorbereiding van het advies 'Ruimte voor water in de regio' heeft de VROM-raad in het najaar van 2001 vier rondetafelgesprekken georganiseerd in het Dommeldal, het Groene Hart, het gebied van het waterschap 'Hunze en Aa's' in relatie tot Meerstad Groningen en de Waalsprong bij Nijmegen en omgeving.

Doel van de gesprekken was te bezien in hoeverre het gedachtegoed van de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw (commissie-Tielrooij) in de regio is opgepakt, welke problemen zich voordoen bij de uitvoering van dit beleid en welke sturingsproblemen daarmee gepaard gaan.

Op basis van deze gesprekken zijn de volgende conclusies getrokken:

Grote regionale verschillen blijken te bestaan wat betreft problemen en oplossingen.

Veel plannen worden gemaakt maar concrete uitwerkingen ontbreken in de meeste gevallen.

Meer inzicht in het normeringstelsel is nodig.

Meer helderheid over de rollen van de betrokken overheden is nodig.

Grote onzekerheid bestaat over de financiering.

De VROM-raad is de deelnemers aan de rondetafelgesprekken zeer erkentelijk voor hun inbreng in de discussies over dit onderwerp waardoor het inzicht in de regionale waterproblematiek is verdiept. De uitkomsten zijn zeker van belang bij het opstellen van het advies van de VROM-raad.

mw. M.C. Meindertsma,
de voorzitter van de werkgroep water van de
VROM-raad

Tien vragen gesteld aan de deelnemers van de rondetafelgesprekken

Het probleem - de 'wateropgave' in de regio

1 De probleemstelling van de Commissie Waterbeheer 21e eeuw.

De Commissie Waterbeheer 21e eeuw adviseert het kabinet om te kiezen voor een nieuw waterbeleid onder het motto 'Geef water de ruimte en de aandacht die het verdient!' ¹ De Commissie voorziet dat er op langere termijn problemen gaan ontstaan, die zeer ingrijpende maatregelen vereisen. Zonder een breed draagvlak in de samenleving zullen de waterschappen en de gemeentelijke, provinciale en rijksoverheden die maatregelen echter niet kunnen uitvoeren.

Acht u het kabinetsstandpunt en de daaraan ten grondslag liggende probleemstelling van de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw voldoende onderbouwd om de beoogde beleidswijzigingen te rechtvaardigen? Acht u in uw regio voldoende maatschappelijk draagvlak aanwezig om de noodzakelijke maatregelen uit te voeren?

2 De juiste strategie?

Om veiligheid te creëren en om schade door wateroverlast en door droogte te voorkomen, kiest de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw voor het watersysteem een drietrapsstrategie, waarbij de eerstvolgende stap pas genomen wordt indien de voorgaande zo veel mogelijk is toegepast: 1. overtollig water vasthouden, 2. tijdelijk bergen en 3. afvoeren.

Is de strategie vasthouden-bergen-afvoeren naar uw oordeel goed gekozen? Wordt deze in uw regio gehanteerd?

3 Wateroverlast en watertekort

Welke ruimteclaims binnen uw regio moeten worden geformuleerd indien:

- uitgegaan wordt van maatregelen ter voorkoming van wateroverlast en onveiligheid?
- daarenboven watertekorten moeten worden voorkomen?
- andere waterkwaliteitsvragen worden gehonoreerd?

Hoe kunnen deze claims binnen uw regio worden beantwoord?

Moet naar uw mening het probleem van wateroverlast en het probleem van optredende watertekorten direct integraal worden aangepakt, ook indien u daarbij de grote extra ruimteclaims en bijbehorende kosten ten behoeve van het voorkomen van watertekorten in uw oordeel laat meewegen?

4 Normering of ontwerp

Voor het voorkomen van onveilige situaties of wateroverlast zijn voor de vormgeving van het hoofdwatersysteem landelijke normstelsels van kracht. Er gaan stemmen op om ook voor de regionale watersystemen uniforme normering vast te stellen voor de kans op het behoud van 'droge voeten'.

Hoe wordt in uw regio de discussie gevoerd? Zou een overal gelijke normering moeten worden gekozen, of is een regionale normering te verkiezen, die verschilt naarmate de

---

¹ 'Waterbeleid voor de 21^e eeuw, Advies van de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw, augustus 2000.

functies (grondgebruik) en de bevolkingsdichtheid verschillen? Kunnen de in uw regio op te lossen problemen zonder uniforme normstelling worden opgelost?

Is normstelling een conditio sine qua non of acht u het beter om direct maatregelen te treffen op basis van een integraal ontwerp voor de inrichting van het gebied, dat uitgaat van specifieke normen van het waterschap omdat anders de voor het watersysteem te reserveren ruimte al ingenomen zal zijn ten behoeve van andere maatschappelijk belangrijke functies?

De oplossingen

5 'Ruimte voor water' of de 'traditionele' technische maatregelen?

De maatregelen om het watersysteem van de toekomst in te richten, kunnen worden onderverdeeld in

- de traditioneel-technische maatregelen (dijkverzwaring, vergroten van de afvoer- en bemalingscapaciteit) en
- de ruimtereservering, al dan niet in combinatie met het grondgebruik dat vanouds plaatsvond.

Welke maatregelen zijn in uw regio denkbaar, gezien de specifieke regionale situatie?

6 Ruimte voor water combineren met andere functies

De Raad voor het Landelijk Gebied constateert in zijn advies over de waterproblematiek², dat het combineren van waterbeheerfuncties met regulier grondgebruik (landbouw, natuurbeheer, openlucht recreatie) zijn beperkingen kent. Daaruit volgt ook voor de gedachte van co-financiering (gezamenlijk financieren van de nieuwe inrichting): 'reken je niet rijk!'. *Wat vindt u van deze twee uitspraken als u de situatie in uw regio als uitgangspunt neemt? Hoe beoordeelt u de ruimtelijke combinatiemogelijkheden voor water en wonen en de mogelijkheden om rood-voor-blauw-financieringsconstructies te benutten?*

Soms kan het scheppen van meer ruimte voor water samen gaan met voordelen voor andere economische functies. Voorbeelden van 'werk-met-werk-maken' zijn het combineren van grindwinning en slibberging met het creëren van ruimte voor water in uiterwaarden. Wel wordt daarbij gewaarschuwd voor mogelijke nadelige milieu-effecten. *Zijn er in uw regio voorbeelden van werk-met-werk maken bekend?*

7 De rol van de ontwerper

Welke rol kan de ontwerper spelen bij het vorm geven aan de onder vraag 5 en 6 bedoelde oplossingsrichtingen, zowel in stedelijke als in landelijke gebieden?

Acht u de zogenoemde 'lagenbenadering' (achtereenvolgens analyseren van de waterhuishoudkundige structuur, de infrastructuur en de occupatie van het desbetreffende gebied³) een zinvol hulpmiddel bij het beantwoorden van de 'ruimte voor water'-vraag?

---

²'Bergen met beleid, signaaladvies over de implementatie van waterberging en waterbuffering in beleid en uitvoeringsplannen', Raad voor het Landelijk Gebied.

³ De raad wijst er in zijn interim-advies over de Vijfde Nota (april 2001) op dat de lagenbenadering oorspronkelijk bedoeld was om de onvervreembare taken van de rijksoverheid in de ruimtelijke ordening te definiëren. Bij het substraat en de waterhuishouding gaat het om de fysieke existentie van het land, een basale voorwaarde voor de verdere opbouw van de ruimtelijke structuur. Bij ingrepen in de waterhuishouding gaat het bij uitstek om overheidsprojecten met zeer lange afschrijvingstermijnen, die in de occupatielaag particuliere projecten met veel kortere afschrijvingstermijnen mogelijk maken. De planning van de 'ondergrond' dient daarom vooraf te gaan c.q. kaderstellend te zijn voor de planning van de netwerken en de occupatielaag.

Het bestuurlijk-juridisch instrumentarium

8 De verdeling van bestuurlijke verantwoordelijkheden

Hoewel de staathuishoudkundige structuur van Nederland in hoofdzaak niet ter discussie staat, is er wel het feit van de toenemende regelgevende invloed van de Europese Commissie, de discussie (in de Vijfde nota) over meer bestuurlijke samenwerking in stedelijke netwerken, de wens om het provinciaal bestuur meer bevoegdheden toe te kennen inzake de inrichting van landelijke gebieden, en last but not least, de schaalvergroting en democratisering van de waterschappen. Tegelijkertijd vragen nieuwe belangen, passend bij een sterk verstedelijkte samenleving om aangepast waterbeheer; de landbouw verliest het primaat bij het uitstippelen van het waterbeheerskundig regime. *Vormen deze ontwikkelingen aanleiding voor bezinning over de structuur van de samenwerking en de verdeling van bevoegdheden? Is de bestaande verdeling van bestuurlijke verantwoordelijkheden toereikend?*

9 Het juridisch instrumentarium en het planningstelsel

Zijn - gegeven de bestaande verdeling van bestuurlijke verantwoordelijkheden - het juridisch instrumentarium en het planningstelsel toegerust op de op te lossen problemen met betrekking tot het watersysteem?

Hoe beoordeelt u de bestaande planstructuur op het snijvlak van de waterhuishouding en de ruimtelijke ordening? Hoe beoordeelt u de ideeën over nieuwe procedures/planvormen zoals:

- *de watertoets (wel of niet wettelijk regelen?)*
- *waterkansenkaart*
- *deelstroomgebiedsvisie?*

In welk plan (streekplan, bestemmingsplan, nieuwe planfiguur) moet de integratie van het regionale waterbeheer en de ruimtelijke inrichting worden verankerd?

10 Financiële verantwoordelijkheden en mogelijkheden

De samenleving staat voor de fundamentele keuze om nu met ingrijpende maatregelen de problemen van morgen aan te pakken of het probleem vooruit te schuiven en het risico te lopen dat maatregelen steeds moeilijker te nemen zullen zijn. Nu ingrijpen betekent hoge investeringskosten maar lage beheerkosten. Vooruitschuiven van het probleem gaat gepaard met lage investeringskosten nu maar met zeer hoge beheerkosten op langere termijn.

Wat vindt u van deze stelling?

Het kabinet staat op het standpunt dat de waterschappen de extra kosten moeten opbrengen voor het op orde brengen van de regionale watersystemen.

Hoe beoordeelt u dit standpunt? Welke alternatieve financieringsmogelijkheden (rood-voor-blauw) ziet u?

‘De Waalsprong’
verslag van het rondetafelgesprek in het kader van de voorbereiding van een advies
van de VROM-raad over de ruimtelijke aspecten van de waterproblematiek in
Nederland, gehouden op
1 oktober 2001 te Lent

Bijlagen: het programma en de deelnemerslijst⁴

Opening	6
1 Introductie: water en de VINEX-locatie de Waalsprong	6
1.1 dr. P.F.G. Depla - De watergeschiedenis van de Waalsprong	6
1.2 Discussie naar aanleiding van de inleiding van de heer Depla (blok I).....	8
2 Ruimte voor water - de afweging en het ontwerp	10
2.1 ir. J. van Alphen - De waterproblematiek van de Waal bij Nijmegen	10
2.2 ir. G.N. Kok - De regionale wateropgave in de omgeving van Nijmegen.....	12
2.3 Mevrouw C. Boogers - Water in de VINEX-locatie de Waalsprong	13
2.4 Discussie over de voorgaande lezingen (blok II)	14
3 Nieuwe sturingsopgaven, nieuwe bestuursvormen, nieuwe instrumenten?	18
3.1 ing. H.J. Nieuwenhuis - Realisatie van de Waalsprong, grondbeleid en publiek- private samenwerking.....	18
3.2 De heer G. Slag - De samenwerking tussen de verschillende overheden.....	20
3.3 Discussie (blok III).....	21

---

⁴ Met kennisgeving afwezig: drs. L.J.F.P. Busschops, ir. P. Goedknecht, dhr. Th. H. C. Peters; gedeputeerde Peters werd vervangen door de heer Slag (dienst r.o., provincie Gelderland) Van de leden van de raads werkgroep ‘Water’ was verhinderd: de heer Sijmons.

Opening

Mevrouw Meindersma, de dagvoorzitter, heet namens de VROM-raad iedereen hartelijk welkom. De VROM-raad adviseert het parlement en de regering op de beleidsterreinen wonen, ruimtelijke ordening en milieu. Nu water prominent op de politieke agenda staat, houdt ook de VROM-raad zich met het watervraagstuk bezig, gerelateerd aan de eigen beleidsterreinen.

Bij de voorbereiding van het advies wil de raad zich op de hoogte stellen hoe in verschillende regio's over het waterprobleem wordt gedacht. Daartoe zijn in vier regio's rondetafelgesprekken georganiseerd, te weten in Nijmegen, in het Dommeldal, in het Groene Hart en in het gebied van het waterschap Hunze en Aa's, waarbij ook wordt gekeken naar het project Groningen Meerstad.

Ten behoeve van de discussie zijn vragen samengevat in een drietal clusters:

1. de wateropgave in de regio,
2. de oplossingsrichtingen voor mogelijke problemen en
3. het bestuurlijk-juridisch instrumentarium, en de financieringsmogelijkheden.

De voorzitter geeft het woord aan de heer Depla.

1   Introductie: water en de VINEX-locatie de Waalsprong

1.1   dr. P.F.G. Depla - De watergeschiedenis van de Waalsprong

De problematiek van de 'Waalsprong' is vooral een hoog-watervraagstuk, dat veroorzaakt wordt door de flessenhals in de bocht van de Waal bij Nijmegen. In het gebied van de flessenhals ligt aan de zuidkant direct tegen de Waal aan het stedelijk centrum van Nijmegen en aan de noordzijde direct tegen de dijk aan de bebouwing van Lent, waar nu de VINEX-locatie 'Waalsprong' wordt gerealiseerd.

In het gebied van de 'Waalsprong' kunnen de wateroverlast en onveiligheid door het water toenemen, zeker als het debiet van de Waal in de toekomst zal toenemen. Op grond van de jongste inzichten moet hiermee ernstig rekening worden gehouden.

In 1998 is begonnen met de ontwikkeling van de VINEX-locatie; onder het VINEX-contract stond ook de handtekening van de minister van Verkeer en Waterstaat. In februari 2000 stelde de staatssecretaris van V en W onverwachts de ontwikkeling van de 'Waalsprong' vanuit de waterstaatkundige problematiek ter discussie.

De keuze van de locatie voor de VINEX-uitbreiding

Nijmegen is als stad aan de Waal in de loop van de geschiedenis steeds uitgebreid in de vorm van een halve cirkel aan de zuidzijde van de Waal. Omdat een nieuwe concentrische halve cirkel een locatie zou opleveren op een te grote afstand van het centrum van Nijmegen en locaties als de Ooijpolder en de heuvels bij Groesbeek niet voor stedelijke ontwikkeling in aanmerking komen, is uiteindelijk gekozen voor de sprong over de Waal. Die keuze is mede gebaseerd op een zestal milieueffectrapportages en past binnen de compacte-stadgedachte uit de VINEX. De VINEX-locatie komt op deze wijze betrekkelijk dicht bij het centrum van de stad te liggen, waardoor de ontwikkeling van Nijmegen in hele cirkels gedacht kan worden. Vanuit stedenbouwkundige, ruimtelijke ordenings- en milieuoverwegingen leek de locatie dan ook een verantwoorde keuze.

De ontwikkeling van de VINEX-locatie

De gemeente Nijmegen heeft gekozen voor een geleidelijke ontwikkeling. Daardoor kunnen er verschillende typen woningen worden gebouwd en kan met de laatste inzichten rekening gehouden worden. In de periode tussen 1998 en 2013 moeten in totaal 11.000 à 12.000 woningen worden gebouwd.

Nabij het centrum van de bestaande stad worden woningen in hoge dichtheden alsmede de stedelijke voorzieningen gerealiseerd; in dit centrumdeel wordt de kern Lent opgenomen. Daarbuiten komt woningbouw in lagere dichtheden met groen- en recreatievoorzieningen en vooral ook met veel water (een blauw-groene zone). Het gebied krijgt een zelfvoorzienend watersysteem.

Aan de randen van de locatie zouden volgens plan twee dorpen worden ontwikkeld: een 'woonpark' met royale woningen op grotere kavels. Langs de A15 komen bedrijventerreinen. De tuinbouw die verspreid in het gebied nog aanwezig is, zal worden geconcentreerd in het bestaande tuinbouwgebied bij Lent.

De waterstaatkundige problematiek

Ondanks de zorgvuldige werkwijze ten aanzien van locatiekeuze en de ontwikkeling van het gebied raakte de gemeente Nijmegen ervan overtuigd dat de ingreep van de staatssecretaris van V & W moet leiden tot een heroverweging, indien men de jongste inzichten in de mogelijke hoogwaterproblematiek serieus wil nemen. Als het gebied eenmaal is volgebouwd, is er geen mogelijkheid meer om nog ruimte te geven aan de rivier.

V & W was een van de partijen bij de ondertekening van het VINEX-contract en was ook bij de planvoorbereiding betrokken. De late ingreep van de staatssecretaris is waarschijnlijk te verklaren uit een gebrek aan afstemming tussen de natte en de droge Rijkswaterstaat. Toen eind februari 2000 de staatssecretaris met haar opvattingen naar buiten kwam, was er dan ook geen sprake meer van een blanco situatie: vanaf 1998 waren de ontwikkelingen al gaande. Het had er alle schijn van dat de staatssecretaris niet op de hoogte was van de actuele situatie.

Nijmegen wilde onmiddellijk van V & W weten wat de concrete problemen waren en wat dat voor Nijmegen zou betekenen. Zou het hoogwaterprobleem niet bovenstrooms, met name in Duitsland kunnen worden opgelost? Het bleek dat in ieder geval de 'flessenhals' in de Waalbocht bij Nijmegen verruimd zou moeten worden. Uit een door Rijkswaterstaat, polderdistrict Betuwe en gemeente Nijmegen uitgevoerde Quick Scan kwamen drie mogelijke alternatieven naar voren: het graven van een geul om de Waalbocht af te snijden op twee mogelijke locaties (bypasses) en de mogelijkheid van dijkteruglegging bij de rivier.

Na veel studie en overleg werd in september 2000 duidelijk dat de oplossing door middel van het graven van een bypass tot insluiting door hoog water van de toekomstige bewoners zou kunnen leiden. De daaraan verbonden risico's werden niet acceptabel geacht. Het landinwaarts verleggen van de winterdijk bleef als enige aanvaardbare oplossing over.

De consequenties van deze variant zijn:

- stopzetten van de ontwikkeling van woningbouwlocaties waarvan de verkoop van woningen al gepland was;
- bestaande lintbebouwing in het gebied van de dijkteruglegging moet worden gesloopt;
- er zullen in totaal 600 á 700 woningen minder kunnen worden gebouwd; daardoor wordt het draagvlak onder de VINEX-locatie smaller.

Illustratie vorige pagina: knelpunt Nijmegen, sheet presentatie J. van Alphen, RWS, directie Oost Nederland.

Nijmegen heeft de analyse van de staatssecretaris geaccepteerd als een gegeven en zich bereid verklaard om aan de oplossing van het waterstaatkundig probleem mee te werken op voorwaarde dat:

- de dijkverlegging ook daadwerkelijk en zo spoedig mogelijk zal worden uitgevoerd;
- alle schade en projectkosten voor rekening van het Rijk zullen zijn;
- de procedures zo snel mogelijk zullen worden afgewikkeld;

- er aandacht zal zijn voor de bereikbaarheid van Nijmegen: tijdens de realisering van de dijkverlegging zou Nijmegen bereikbaar moeten blijven ook wanneer de bestaande brug tijdelijk niet gebruikt zou kunnen worden.

De maatschappelijke afweging

Vooraf de gedupeerde inwoners van de voormalige gemeente Lent vragen zich af waarom het college van Nijmegen met V & W wil samenwerken aan de oplossing, die immers een ernstige aantasting van Lent betekent. Na eerst een ongewilde gemeentelijke herindeling waarbij het dorp bij Nijmegen werd gevoegd, en de komst van een VINEX-locatie, die zij nooit gewild hebben, overkomt de inwoners van Lent nu deze ingreep ter bestrijding van de hoogwaterproblematiek.⁵

Er zijn echter voor de gemeente Nijmegen vier redenen om mee te werken aan de oplossing van Rijkswaterstaat:

- de gemeente wil de ernst van de hoogwaterproblematiek serieus nemen;
- door mee te werken kan de veiligheid van het gebied worden gewaarborgd en kan de ontwikkeling van de VINEX-locatie doorgaan;
- de gemeente wil snel zekerheid en duidelijkheid voor de planontwikkelaars en de toekomstige kopers;
- deze lokale oplossing levert een bijdrage aan een probleem van nationaal niveau.

Stro(o)p

Ondertussen is er nog steeds geen overeenkomst met de staatssecretaris. Door de lakse houding van het Rijk neemt de animo in Nijmegen om mee te werken wel af. Overigens is het een financieel probleem voor het Rijk en een politiek maatschappelijk probleem voor de gemeente.

Een goede samenwerking stelt de volgende eisen aan het Rijk:

- voldoende *kennis* van de lokale en actuele situatie bij de mensen op rijksniveau om maatschappelijk gezien de ingreep acceptabel te maken. Dat was niet het geval bij de staatssecretaris; die kende de situatie niet;
- het Rijk moet gevoel hebben voor politieke argumenten op lokaal niveau en voor de liggende dossiers;
- voldoende *daadkracht en duidelijkheid*: als medewerking wordt toegezegd moet het Rijk zeggen wat het doet en doen wat het zegt;
- V & W moet open kaart spelen en de keuze van maatregelen duidelijk beargumenteren.

1.2 Discussie naar aanleiding van de inleiding van de heer Depla (blok I)

Desgevraagd gaat de heer Depla in op de verdere procedure. Op basis van het rapport van de commissie-Broxx zijn de onderhandelingen gestart, waarin de bereikbaarheid van de Waalsprong een belangrijk onderwerp is. Na aanpassing van het VINEX-contract en van de bestuursovereenkomst over de bereikbaarheid van de stad, start de milieu-effectrapportage over de verruiming van het stroomprofiel van de Waal, waarbij het alternatief van de dijkverlegging natuurlijk meegenomen wordt.

Mevrouw De Jong vraagt of de by-pass ook wordt meegenomen in de MER. De heer Depla meldt dat het plan waarvoor is gekozen in het kader van 'Ruimte voor de rivier' (dijkverlegging richting Lent met een hoogwatervrij gebied in de Waal) in de MER wordt bekeken maar ook het alternatief waarbij tussen de bestaande dijken een deel van de uiterwaarden wordt afgegraven. Nijmegen is meegegaan met de dijkverlegging omdat daarbij de inbreuk op de bebouwing zo gering mogelijk is en de fysieke afstand tot de stad niet al te groot wordt. Wel

⁵ Lent was tot 1995 onderdeel van de gemeente Elst Gld.

stellen sommige bewoners dat de dijkverlegging de gemeente goed uitkomt, omdat zij daardoor een nieuw (en mooier) stedenbouwkundig plan kan gaan maken.

De heer Kok deelt mee dat de bestaande dijken inmiddels op Deltahoogte zijn gebracht. Er wordt geen dijk gesloopt maar er komt een nieuwe dijk op Deltahoogte. In de variant van de bewoners, het zogenoemde 'Van Ellen-alternatief', wordt de dijk niet verlegd maar wordt in het winterbed een oplossing gezocht door het graven van een stroomgeul in de Lentse uiterwaard waardoor bij hoogwater extra afvoercapaciteit wordt gecreëerd. Het voordeel van deze oplossing is dat de VINEX-bouw gewoon kan doorgaan. Het is eigenlijk de klassieke oplossing van Rijkswaterstaat waarbij het water zo snel mogelijk naar het laagste punt wordt afgevoerd. Rijkswaterstaat kiest inmiddels voor een andere benadering: 'geef de rivier meer ruimte'. Het nadeel van de Van Ellen-variant is dat daarmee de flexibiliteit uit het systeem wordt gehaald: wanneer de VINEX-wijk is voltooid, zal het over 30 à 40 jaar nauwelijks meer mogelijk zijn om de afvoercapaciteit van de rivier te vergroten. In de variant van Rijkswaterstaat kan - indien noodzakelijk - op langere termijn de Lentse uiterwaard alsnog verlaagd worden waardoor de afvoercapaciteit relatief goedkoop wordt vergroot.

De bewoners kwamen in tweede instantie met het voorstel om de dijk wel terug te leggen maar het voorland nog niet te gebruiken. Vanuit stedenbouwkundig perspectief is dat volgens de heer Depla weer minder interessant omdat er dan *kadewoningen* aan een steppe en niet aan water komen.

De voorzitter vraagt hoe hoog de schade is door de wijziging van alle plannen. Volgens de heer Depla bedragen de kosten van de dijkaanleg ca. 800 miljoen en van het 'verplaatsen' van nieuwbouwwoningen ongeveer 70 miljoen gulden.

Volgens de heer Nieuwenhuis moet de grondexploitatie van vandaag met die van de toekomst worden vergeleken. Over die verschillen (in financiële zin) wil de gemeente met de staatssecretaris overleg plegen. Het Rijk heeft toegezegd dat het de kosten van het project voor zijn rekening neemt en schade 'volgens de gebruikelijke regels' (...) wil vergoeden.

De voorzitter veronderstelt, dat de MER-procedure van start kan gaan zodra er *commitment* van de gemeente en het Rijk is over de oplossing. We zouden kunnen starten, aldus de heer Depla, zodra er duidelijkheid is over de bereikbaarheid van de VINEX-wijk.

Mevrouw Dwarshuis vraagt of er al schadeclaims van marktpartijen liggen, nu er een nieuw stedenbouwkundig plan moet worden gemaakt. Verder vraagt zij of het Rijk niet gezegd heeft: 'tracht u maar eens wat meer geld uit de locatie te halen (door verdichting toe te passen)'.

Illustratie volgende pagina: Bestaande plannen, sheet behorende bij presentatie van dr. P.F.G. Depla. Sheet geleverd door projectmanagement de Waalsprong.

Er is een nieuw plan gemaakt, aldus de heer Depla, en er wordt schade geleden. De partijen wachten de gesprekken met de rijksoverheid af. Wat verdichting betreft is het zo dat er een bepaald stedenbouwkundig plan is neergelegd. Men moet niet twee dingen door elkaar halen, want de veroorzaker is het water en niet het stedenbouwkundig plan.

De voorzitter vraagt of men met de kennis van vandaag als gemeente een andere afweging zou maken. De heer Depla antwoordt dat de Waalsprong als locatie niet ter discussie zou staan. Wel zou in de plannen rekening worden gehouden met de ruimte die het water nu nodig heeft.

De heer De Graeff vraagt aan de heer Depla of de staatssecretaris heeft gezegd dat zij in beginsel alle schade voor haar rekening neemt. Men had ook het standpunt kunnen huldigen: het zijn nieuwe inzichten vanuit het wateroogpunt en van de kosten daarvan moeten we allemaal een deel voor onze rekening nemen. En wat is de rol van de provincie, die zou volgens de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw toch belangrijk moeten zijn?

De heer Depla antwoordt dat met het GS-lid dat over de VINEX-locatie gaat, in het verleden en ook tijdens de zogenoemde *quick scan* een goed contact is geweest. In de onderhandelingen over de financiën waren de gemeente en het Rijk echter de hoofdrolspelers. Met het GS-lid dat de portefeuille water beheert, heeft de gemeente minder contact gehad. Die

gedeputeerde heeft lange tijd verkondigd dat de problemen maar in Duitsland opgelost moesten worden.

Mevrouw De Jong vraagt waarom de gemeente zelf niet heeft gezegd dat men de oplossing voor de problemen maar boven- of benedenstrooms moest oplossen, zodat de oorspronkelijke plannen voor de Waalsprong gehandhaafd zouden kunnen worden. De heer Depla meldt dat er naar oplossingen bovenstrooms is gekeken maar dat er geen afdoende oplossing mogelijk bleek, zonder de flessenhals bij Nijmegen te verruimen.

2 Ruimte voor water - de afweging en het ontwerp

2.1 *ir. J. van Alphen - De waterproblematiek van de Waal bij Nijmegen*

De heer Van Alphen ondersteunt zijn betoog met sheets. De eerste sheet laat de rivier bij hoogwater in maart 2001 zien. De duurzame oplossing die voor het knelpunt bij Nijmegen gezocht wordt, kan men zien als een exponent van een nieuwe trend.

Spreker behandelt vervolgens het rivierkundige probleem:

- de te verwachten afvoertoename van 15.000 naar 18.000 m³/s;
- de zeespiegelstijging;
- deze twee factoren hebben een ongeveer 1 meter hogere waterstand tot gevolg;
- er wordt gezocht naar ruimte voor de rivier omdat bij dijkverhoging de gevolgen voor have en goed na een onverhoopte dijkdoorbraak evenredig toeneemt (de waterhoogte in de onderlopende gebieden neemt immers toe).

De Commissie Waterbeheer 21^e eeuw stelt als strategie voor:

1. water zoveel mogelijk bovenstrooms vasthouden;
2. (tijdelijk) bergen;
3. afvoeren⁶.

De heer Van Alphen bespreekt vervolgens het stroomgebied van de Rijn en diens zijrivieren. De afvoercapaciteit in de bovenloop van de Rijn is begrensd tot 6.300 m³/s. In het gebied van de Moezel en de omgeving van Keulen komen allerlei zijrivieren op de Rijn uit. Samen levert dat een afvoer van 18.000 m³/s op, dat wil zeggen als alle afvoerpieken van de zijrivieren op hetzelfde moment samenvallen.

In Duitsland is men daarom bezig met dijkverhoging (rekening houdend met 18.000 m³/s). Ook worden retentiegebieden aangewezen maar die zullen naar verwachting geen grote bijdrage aan het bestrijden van de wateroverlast in Nederland leveren.

Tussen Lobith en Nijmegen zijn twee grote gebieden waar water opgevangen kan worden, de Ooijpolder en de Rijnstrangen. Het kabinet is van plan deze twee gebieden als retentiegebieden aan te wijzen. Een aanvullende mogelijkheid is extra water af te voeren via het Pannerdense Kanaal en de IJssel⁷. Deze optie vereist zeer ingrijpende maatregelen en is daarom eigenlijk niet uitvoerbaar. Er wordt een zogenaamde 'spankrachtstudie' aan gewijd. Ten slotte bestaat de mogelijkheid om de afvoercapaciteit beneden Nijmegen te vergroten. Dit heeft echter tot gevolg dat er stroomafwaarts, bij Zaltbommel en verder, grote problemen ontstaan.

Spreker gaat nu in op de mogelijke maatregelen om bij toename van de afvoer verhoging van de Maatgevende Hoogwaterstand te voorkomen. Dat kan door water te 'bufferen' in retentiegebieden, of door de afvoercapaciteit te vergroten. Dat laatste vereist een reeks van maatregelen. In Duitsland worden in het kader van IRMA programma's uitgevoerd om wateroverlast bij hoogwater te bestrijden door dijkteruglegging of het aanwijzen van een retentie-

⁶ Hierbij geschiedt de tweede stap pas, nadat alle mogelijkheden van de eerste stap benut zijn, de derde stap wordt niet eerder gezet, dan dat de mogelijkheden van de tweede stap benut zijn.

⁷ Het debiet van de Boven Rijn verdeelt zich over zijn takken, te weten Waal, Nederrijn en IJssel in een verhouding 6:2:1. Het voorstel zou dan het aandeel van de Waal verkleinen en dat van Nederrijn en IJssel vergroten.

gebied. Een voorbeeld daarvan is de Bylerward (dicht bij Nederland gelegen). Deze polder kan ongeveer 30 miljoen m³ water opvangen. Dit is voor Nederland bij lange na niet genoeg. Worden de Ooijpolder en de Rijnstrangen onder water gezet, dan wordt er ongeveer 225 miljoen m³ water opgevangen. Dit betekent dat Nederland weliswaar in overleg met Duitsland is, maar tegelijkertijd niet al te hoge verwachtingen heeft van de mogelijke oplossingen. De heer Van de Klundert vraagt naar het mogelijke gebruik van oude rivierlopen in de Ooijpolder. Spreker zegt dat deze in het gebied duidelijk te herkennen zijn en gebruikt kunnen worden bij retentie.

De heer De Graeff vraagt naar aanleiding van de maatregelen in Duitsland of er studies naar de meest optimale locatie van oplossingen en de daarmee gemoeide schade worden gedaan. Wellicht is het aantrekkelijk om benedenstrooms mee te betalen aan bovenstroomse maatregelen.

De heer Van Alphen antwoordt dat in internationaal verband is afgesproken de overlast te bestrijden door maatregelen te nemen waardoor de Maatgevende Hoogwaterstand daalt. Vanuit Nederland dringt men er bij Duitsland op aan om retentiegebieden aan te wijzen. Want dat is voor Nederland het meest effectief. Nederland heeft daar ook geld voor over. Er is echter nog geen internationale kosten-batenanalyse uitgevoerd.

De heer Gijzel merkt op dat er sprake is van een tegenstelling: Nederland praat zelf over ruimte voor de rivier als basis, dus bijvoorbeeld dijkteruglegging, waarbij retentie een achtervang en nadrukkelijk een tweede mogelijkheid is. Duitsland doet nu ook aan dijkteruglegging en krijgt vervolgens het verwijt dat het niet genoeg aan retentie doet.

De heer Van Alphen geeft een overzicht van de voor- en nadelen van diverse rivierverruimende maatregelen: bijvoorbeeld het uitdiepen van het winterbed. Het nadeel is dat de scheepvaart hiervan hinder ondervindt. Bij Rijkswaterstaat heeft men ervoor gekozen het probleem lokaal op te lossen met zo min mogelijk technische ingrepen. Uitgangspunt is een toename opvangen van de afvoercapaciteit met 2.000 m³/s, namelijk van de 16.000 m³/s van dit moment naar de te verwachten maatgevende afvoer van 18.000 m³/s. Gedacht wordt om van de benodigde 2.000 m³/s extra afvoer 600 m³/s door middel van retentie te kunnen ondervangen; 200 m³/s wordt via de IJssel afgevoerd. De resterende 1.200 m³/s moet langs Nijmegen worden afgevoerd, hetgeen bij het huidige stroomprofiel een stijging van de Maatgevende Hoogwaterstand met 60 centimeter betekent. Het gaat dus om het opvangen van 60 centimeter extra waterstand. Bij de flessenhals halveert het stroomprofiel van de Waal bij Nijmegen ongeveer. Aan de hand van een luchtfoto wijst hij aan welk deel van de bestaande bebouwing moet wijken indien men tot de rivierverruimende maatregelen overgaat.

Spreker gaat vervolgens in op de denkbare alternatieven. Een waterbouwkundig ingenieur, de heer Van Ellen, pleit voor het verlagen van de uiterwaarden tussen Tiel en Nijmegen. Dat brengt veel graafwerk teweeg en het huidige landschap zal verdwijnen. Bovendien zullen aanvullend dijkterugleggingen nodig zijn bij Beuningen en Ewijk. Het rendement van deze maatregel is dus beperkt. Om het knelpunt bij Nijmegen op te lossen moet dus over grote lengte stevig worden ingegrepen.

Zomerbedverdieping of -verbreding betekent zoals gezegd hinder voor de scheepvaart. Bij een lagere afvoer heeft er meer aanzanding plaats, wat weer meer baggerwerk tot gevolg heeft. Op deze druk bevaren rivier - de drukste van Europa - kan dat beter vermeden worden. Het levert slechts 20 centimeter van de waterstandsverlaging op, terwijl 60 centimeter nodig is.

Een grote *bypass* met stadseilanden is wel mogelijk, maar heeft als nadeel dat er over een grote afstand nieuwe dijken gemaakt moeten worden. Stedenbouwkundig is het niet aantrekkelijk vanwege de hoge dijken (8 tot 9 meter).

De dijkteruglegging bij Lent is de beste optie omdat daarmee een waterstandsvaling van 20 tot 25 cm bereikt wordt. Met de nevengeul in de Lentse uiterwaard daalt de totale waterstand met 50 cm, waardoor bijna de benodigde 60 cm worden behaald. Met deze woorden sluit de heer Van Alphen zijn verhaal af.

2.2 ir. G.N. Kok - De regionale wateropgave in de omgeving van Nijmegen

In het polderdistrict de Betuwe heeft de laatste overstroming plaatsgevonden in 1809: tussen 800 en 1809 zijn er echter wel zo'n 100 dijkdoorbraken geweest. De hoogwaters van 1993, 1995 en 1998 liggen nog vers in het geheugen. Naast andere instanties zijn de waterschappen op grond van de Waterschapswet belast met de waterstaatszorg voor de binnendijkse gebieden. De belangrijkste taken van het waterschap Polderdistrict Betuwe betreffen de waterkering en de waterhuishouding.

Van oudsher waren de waterschappen vooral werkzaam in het landelijk gebied. Sinds de Vierde nota waterhuishouding is de betekenis van water in het stedelijk gebied steeds meer erkend, onder andere voor het leefklimaat. Water krijgt een functie als karakteristiek element in het stedelijk gebied. Veel gemeenten gaan hun oude grachten en havens weer open maken. In de Vierde nota waterhuishouding wordt een pleidooi gehouden voor de ontwikkeling van een samenhangende visie op water voor het stedelijk en landelijk gebied. Bij gemeenten en grondexploitatie maatschappijen wordt de aandacht voor water vooral gericht op de inrichting en de bestemming, terwijl de waterschappen vaak nogal moeten aandringen om ook het beheer en onderhoud zo goed mogelijk mee te nemen.

Illustratie volgende pagina: Wijziging t.g.v. dijkverlegging. Sheet bij presentatie dr. P.F.G. Depla. Sheet geleverd door projectmanagement de Waalsprong.

Een gemeenschappelijk waterhuishoudingsplan, waarin een visie wordt ontwikkeld over de functie van water in het gebied en de uitgangspunten en randvoorwaarden daarbij kan daarvoor zeer behulpzaam zijn. Waterschappen moeten in een vroegtijdig stadium van voorbereiding van de plannen worden betrokken bij inrichting en bestemming om de mogelijkheden en belangen van water zo goed mogelijk mee te kunnen nemen. Er moet niet gewacht worden tot het moment dat de algemene inspraak al volop gaande is.

Er ontstaat steeds meer belangstelling voor water in de stad; watergangen en vijvers zijn vaak belangrijke elementen in een ontwerp in het stedelijk gebied. Dat betekent dat er eisen moeten worden gesteld aan de waterkwaliteit en aan het aspect veiligheid.

Dit vraagt ook om een communicatie van de waterschappen met de bewoners omdat deze dan een indruk hebben van de activiteiten van waterschappen in het stedelijk gebied.

In het Gelderse rivierengebied hebben de vijf waterschappen een integraal waterbeheersplan opgesteld voor de periode 1994-1998 met een doorloop tot 2002. Daarin kwamen aspecten aan de orde zoals waterkwaliteit, wateroverlast, riolering en natte infrastructuur in het stedelijk gebied. Op dit moment is een nieuwe beheersplan in voorbereiding voor de periode 2002-2006. 17% van het beheersgebied van de vijf waterschappen is stedelijk gebied (waartoe ook de dorpen worden gerekend) en industriegebied. In het nieuwe plan komen naast waterkwantiteit, landschap, natuur en cultuurhistorische waarden ook waterkwaliteit en waterbodems aan de orde. Binnen dat geheel speelt ook nadrukkelijk het thema stedelijk water. Het gaat daarbij om het benutten van de kansen die het water in dit stedelijk gebied kan bieden.

De waterschappen zullen in de toekomst erop blijven hameren dat zij vroegtijdig betrokken worden bij de ontwikkeling van bestemmingsplannen, dat zij samen met gemeenten stedelijke waterplannen kunnen ontwikkelen en dat er met de gemeenten duidelijke afspraken worden gemaakt ten aanzien van het stedelijk waterbeheer.

Concrete activiteiten van het polderdistrict in het stedelijk gebied van het beheersgebied zijn het helpen realiseren van de gemeentelijke watertoets. Die biedt een beleidskader op grond waarvan de capaciteit van het bergend vermogen en de afvoercapaciteit kunnen worden getoetst.

Verder werkt het Polderdistrict Betuwe mee om de afkoppeling van regenwater tot stand te brengen, om zo snel mogelijk de problematiek van de riooloverstorten op te lossen en om verontreinigde bagger weg te werken.

De waterschappen zullen de kennis, nodig voor het oplossen van de waterproblemen in het stedelijk gebied, moeten vergroten.

Bij de beoordeling van stedelijke plannen wordt door de waterschappen vooral gekeken of de wateroverlast kan worden beperkt en worden minimumvoorwaarden gesteld aan de watergangen mede met het oog op de ecologische ontwikkelingen in het stedelijk gebied. De waterschappen willen in het stedelijk gebied ook natuurvriendelijke oevers en ruimte voor onderhoudsstroken⁸ realiseren. Verder wil men stilstaand water zo veel mogelijk vermijden en voldoende stroming in het stedelijk water bevorderen.

De waterschappen willen ook trachten een waterkansenkaart zodanig te presenteren dat gemeenten gemakkelijk kunnen vaststellen waar stedelijke uitbreidingen vanuit waterstaatkundig oogpunt het beste kunnen plaatsvinden.

Er wordt hard gewerkt aan een samenwerkingsovereenkomst tussen de gemeente Nijmegen en het polderdistrict waarbij ook het financiële aspect aandacht krijgt. Er is al een integraal waterhuishoudingsplan voor de Waalsprong in voorbereiding waarin alle ontwikkelingen stapsgewijs kunnen worden ingevuld. Er is ook geregeld ambtelijk overleg tussen gemeente en waterschap. Het polderdistrict is betrokken bij de kwestie van de dijkverlegging. Bij het Polderdistrict moest men wennen aan de samenwerking tussen overheidsinstanties en particuliere partijen. Aanvankelijk verliep de planvorming stroef; later ging men elkaar waarderen.

2.3 Mevrouw C. Boogers - Water in de VINEX-locatie de Waalsprong⁹

In het structuurplan voor de Waalsprong was al bedacht dat er iets met water moest gebeuren. Dat kwam door de vier ambities die de gemeente zich gesteld had, namelijk:

- het gebied moet *bij de stad* horen,
- er moeten *wervende milieus* komen,
- er worden *11.000 woningen* gebouwd, en
- *duurzaamheid* wordt als doel in acht genomen.

Dat laatste was eind jaren tachtig nog niet zo gewoon. Besloten is toen om water zo lang mogelijk vast te houden in het gebied. Om water vast te houden zijn twee plassen geprojecteerd waarmee het stedelijk water op seizoensniveau wordt gebufferd en de watercirculatie op gang wordt gehouden. Bovendien kan het water gebruikt worden als huishoudwater (toilet doorspoelen, wasmachine) en om te recreëren. Om het allemaal betaalbaar te maken zal zand gewonnen worden uit de plassen¹⁰. Voor de plassen is voor het handhaven van de waterkwaliteit een diepte van minimaal 8 m noodzakelijk. De plassen zullen waarschijnlijk 15-20 m diep worden. De provincie moet de vergunning voor de ontgroning verlenen; de daarvoor nodige studies zijn nog niet gereed. De heer Nieuwenhuis merkt op dat in het begin van de planvorming veel uitleg is gegeven over de mogelijkheid dat water van de stuwwal via allerlei ondergrondse watervoerende lagen als kwelwater in de plassen zou kunnen

---

⁸ In het buitengebied lukt het goed om met fruitteilers afspraken te maken om stroken langs de watergangen te reserveren voor waterbeheer; die stroken worden aan het waterschap overgedragen. Voor het milieu is het goed, aangezien er minder bestrijdingsmiddelen in het oppervlaktewater terechtkomen. Met andere grondgebruikers (veehouders bijvoorbeeld) verloopt het overleg over natuur- en milieuvriendelijk beheerde stroken langs watergangen moeizamer. Het afstaan van grond is bij de veehouders problematisch aangezien er een verband gelegd wordt tussen melk- en mestquotaquota en bedrijfsareaal. (mondelijke uitspraak van de heer Kok tijdens de pauze).

⁹ Mevrouw Boogers hield de inleiding voor de heer Goedknecht, die door ziekte verhinderd was.

¹⁰ Op een vraag hoe hoog het gebied ligt, meldt de heer Nieuwenhuis dat de stuwwal bij Nijmegen 50-60 m hoog is, de dijken op 16 m, het maaiveld in het gebied ruim op 9,5 m hoogte ligt en de hoogte van de Waal tussen NAP+ 6 en NAP +12 m varieert. Het MHW te Nijmegen bedraagt NAP+14,85 bij 15.000 m³/s bij Lobith.

terechtkomen. De bewoners waren daar toch wel beducht voor. Aan de bewoners is het niet altijd eenvoudig uit te leggen, dat er ruimte voor de rivier moet worden gecreëerd en dat daarnaast twee grote gaten moeten worden gegraven.

De dijkverlegging betekent, aldus mevrouw Boogers, eigenlijk dat er 'een nieuwe voorgevel aan het gebouw' komt. Het hoofdprincipe blijft desondanks overeind. Van het hoofdsysteem in het VINEX-project 'de Waalsprong' maken singels onderdeel uit.

Van de 1.500 woningen die niet gebouwd kunnen worden doordat de dijk wordt verlegd, kunnen er ca. 900 op een andere plek in het gebied gebouwd worden en voor de rest van de woningen komt een verouderd glastuinbouwgebied in aanmerking. Daarbij moet wel rekening worden gehouden met bodemverontreinigingen. Het zal 10 tot 15 jaar duren alvorens met deze woningbouw kan worden gestart (was gepland: november 2001) dus dat houdt schade in, waarschijnlijk gaat het om bedragen in de richting van een miljard gulden. Op basis van gedane investeringen meldt de heer Nieuwenhuis dat het stil leggen van het geheel ca. f 300.000,- per dag kost. Het is, aldus de heer Depla, een nationaal probleem en dus zal het Rijk met de nodige financiën over de brug moeten komen. Men kan achteraf constateren dat de ruimtelijke ordening in de MER-procedure veel eerder het water als component mee had moeten nemen.

Door de dijkverlegging ontstaat de mogelijkheid om een eiland te creëren waarbij het aardige nu juist is dat een historische plek, namelijk het oudste plekje van Lent alwaar nog de resten van een historisch fort liggen, behouden en ingepast kan worden in het nieuw gebied. Er kunnen in de nevengeul, die zal ontstaan, een passantenhaven, strandjes en een interessant woonmilieu gecreëerd worden.

2.4 Discussie over de voorgaande lezingen (blok II)

De heer Gijzel wil nader ingaan op de vraag 'wat kost het?' Hij wil een onderscheid maken tussen de planstudiefase die uitgaat van 16.000 m³/s tot het jaar 2015 en de spankrachtstudie die uitgaat van 18.000 m³/s (kabinetsbesluit ten behoeve van de veiligheid) en een termijn van honderd jaar heeft. Spreker meent dat het probleem van de financiering van de kosten van de maatregelen bij Nijmegen zich voordoet omdat er een maatregel nodig is voor 18.000 m³/s, terwijl er budget is voor maatregelen voor 16.000 m³/s. In relatie tot de doelstelling voor de korte termijn en de kosten toerekenend aan alleen het effect bij Nijmegen zelf is het (in kosten per centimeter waterstandsverlaging) een relatief dure maatregel. Maar bij een verrekening op basis van de doelstelling op langere termijn - vijftig of honderd jaar - en op basis van het effect voor een veel groter deel van het riviersysteem zou het wel eens een rendabel project kunnen betekenen. De discussie gaat dan over de vraag in welk traject van de uitvoering uitgegaan wordt van de 16.000 m³/s en in welk traject van de 18.000 m³/s. Dit is nog niet opgelost. In de discussie tussen het Rijk, de VNG/VNR, de Unie van Waterschappen en het IPO gaat het erom welke maatregelen waaronder vallen. Naar de mening van de heer Gijzel houdt de Unie onterecht vast aan een krappe visie. De Unie zou niet teveel willen anticiperen omdat dan het streven van 2015 niet gehaald wordt.

De voorzitter vindt dit een mooi punt om de plenaire discussie te beginnen: op welk termijn geldt nu welk beleid?

De heer Gijzel stelt dat de gemeente Nijmegen probeert te bereiken dat een en ander in feite pas omstreeks het jaar 2010 klaar zal zijn terwijl de staatssecretaris praat over 2020 of 2030. Dus er is nog geen afstemming tussen de korte en lange termijn.

De voorzitter vraagt aan de heer De Graeff welke normen er gehanteerd worden bij 'ruimtevoor-water'.

De heer De Graeff antwoordt dat er een verschil gemaakt wordt tussen de normen die gelden voor het hoofdsysteem en die voor de regionale systemen. De normstelling voor de grote rivieren - het hoofdsysteem - is gebaseerd op het bieden van veiligheid. De maatgevende afvoer wordt daarom verhoogd van 15.000 m³/s naar 16.000 m³/s.

De voorzitter vraagt of daarmee genoeg geanticipeerd wordt op de te verwachten gevolgen van de klimaatsverandering.

De heer Van Alphen legt uit dat de normen voor het bieden van veiligheid zijn vastgelegd in de Wet op de waterkering (Voor de Rijn: binnenkort 16.000 m³/s). Deze norm is vertaald in maatgevende waterstanden en andere ontwerpnormen. De nieuwe inzichten wijzen op een toename van het debiet van de grote rivieren. Men weet echter niet in welk tempo die toename zich zal voltrekken. Daarom wordt er nog over gesproken in termen van richtlijnen en niet in termen van wettelijke voorschriften.

De heer Depla merkt op dat het verschil tussen de norm van 16.000 m³/s en van 18.000 m³/s voor Nijmegen van groot belang is. Want bij de eerste norm heeft Nijmegen helemaal geen probleem. Daarom is het ook zo moeilijk uit te leggen waarom er een probleem zou bestaan. De heer De Graeff bevestigt dat in de wet dingen zijn vastgelegd die op grond van nieuwe veronderstellingen niet meer juist zijn.

De heer Kok meent dat het vaststellen en dan later weer vernieuwen van normen met de daarbij behorende financiering een taak van de politiek is. Zelf geeft hij de voorkeur aan een langetermijnbeleid, waarbij men nu alles al uitvoert wat men nu al zou kunnen doen.

Mevrouw De Jong constateert dat de staatssecretaris dus denkt aan een *wenselijke* norm van 18.000 m³/s. Zij roept dit nu al omdat zij dan de schadevergoeding kan beperken tot een miljard. Begint zij pas over tien jaar te roepen, dan zit zij met een schade van misschien wel vier miljard. De staatssecretaris heeft overigens de bereidheid uitgesproken om met de gemeente samen te werken.

De heer Gijzel verklaart dat de methodiek van de Wet op de waterkering het mogelijk maakt om de norm te verhogen tot 16.000 á 16.500 m³/s. in de planologische kernbeslissingen (pkb's) wordt echter al uitgegaan van de 18.000 m³/s. Dus dat is de kern van het probleem. De Unie wil volgens spreker niet anticiperen omdat dan de voortgang van de uitvoering van de lopende projecten - gericht op het halen van de norm van 16.000 m³/s - in gevaar komt. Spreker merkt voorts op dat het hoofdsysteem en de regionale systemen weliswaar aparte trajecten zijn, maar dat deze uiteindelijk in een belangenafweging op lange termijn weer samenhangen. Het is logisch dat er in een pkb uitgegaan wordt van de norm van 18.000 m³/s. Zou dat niet gebeuren, dan zou alles voor niets zijn.

De heer De Graeff zegt toe uit te zullen zoeken of het waar is dat de Unie deze discussie blokkeert en belooft de heer Gijzel daarover later te zullen berichten.

De heer Van de Klundert stelt dat het risicoverhaal een politiek verhaal is en dat de norm van 18.000 m³/s in principe een technisch verhaal is. De heer Depla antwoordt dat de gemeente Nijmegen de norm van 18.000 m³/s accepteert omdat er op termijn vanuit Duitsland zoveel water kan worden afgevoerd. De heer Van de Klundert concludeert hieruit dat dit dus het gevolg van een politieke keuze is.

De heer De Graeff wijst erop dat er sprake is van een politieke bereidheid tot internationale samenwerking maar dat een kosten-batenanalyse van waar de werken zouden moeten worden uitgevoerd om op de meest efficiënte wijze het doel te bereiken, nog nooit gemaakt is.

De heer Depla merkt op dat een bypass in Duitsland bij de grens veel voordeliger zou zijn. Uiteindelijk is toch voor een oplossing in Nederland zelf gekozen.

De heer De Graeff verklaart dat op langere termijn de pijn beter in Europees verband verdeeld kan worden. Intussen moet Nederland toch iets doen.

De heer Van de Klundert wil weten of de zeespiegelstijging ook is meegenomen bij de vaststelling van de norm van 18.000 m³/s.

De heer Van Alphen antwoordt dat deze stijging bij Nijmegen nog niet merkbaar is. In de spankrachtstudie wordt onderzocht wat de noodzaak en mogelijkheden zijn van de benedenstroomse maatregelen.

Mevrouw Dwarshuis merkt op dat het Rijk wel internationaal afspraken heeft gemaakt over de norm van 18.000 m³/s maar dat het nog niet in de Wet op de waterkering is vastgelegd.

De heer Gijzel verklaart dat men de wet aan het aanpassen is.

De voorzitter concludeert dat de bestaande wetgeving en de toekomstige scenario's niet op elkaar afgestemd zijn. Er bestaan als het ware twee systemen. Frappant vindt spreekster de

Illustratie volgende pagina: De rivierkundige problemen, sheet bij presentatie

ir. J. van Alphen, RWS, dir. Oost Nederland.

opmerking van de heer Depla dat de ontmoeting tussen de zogenaamde droge Rijkswaterstaat en de natte Rijkswaterstaat aanleiding gaf tot nieuwe discussies. Eén en ander betekent dat al in de ontwerpfase meer samenhang nodig is. De problematiek van veranderende aannames is volstrekt helder naar voren gekomen.

De voorzitter verzoekt de heer De Graeff zijn betoog voort te zetten over de regionale systemen.

De heer De Graeff legt uit dat bij het regionale systeem niet de norm van veiligheid maar die van wateroverlast geldt. De waterschappen bepalen zelf wanneer er sprake is van overlast. Dit wordt dan weer vertaald in eisen voor het malen en bergen. Deze normen hebben geen politieke dekking. Zij kunnen regionaal van elkaar verschillen. Nu het probleem van de overlast en de daaraan verbonden schadeclaims toeneemt, wil de commissie-Tielrooij een landelijk minimumnorm laten vaststellen, die regionaal kan worden aangescherpt naargelang de functies en de waterhuishoudkundige situatie in het desbetreffende deelstroomgebied. De voorzitter vraagt aan de heer Kok of dit ook in het waterschap Polderdistrict Betuwe speelt.

De heer Kok antwoordt bevestigend. Hij noemt als voorbeeld een kassengebied (Bergerden in de gemeente Bemmelen). Het waterschap claimt daar ruimte voor het opvangen van een zogenoemde 'Westlandbui' (100 mm neerslag in 24 uur). Omdat daarvoor geen normen gelden, levert zoiets een heftige discussie op. De enige norm die men kent is: 'Geen natte voeten!' Naast overlast speelt het tekort aan water. Het waterschap is verantwoordelijk voor het peilbeheer. Voldoet het peilbeheer niet aan de gestelde zomer- en winterpeilen, dan kan het waterschap schadeclaims verwachten.

De voorzitter wijst op een suggestie van de heer Brinkman als voorzitter van de AVBB om alle kassen in het Westland op palen te zetten. Er wordt dus op een andere manier over de ontwerpkant gesproken. Mevrouw De Jong voegt daaraan toe dat men zich kan afvragen wat de dominante functie in een gebied is. De heer De Graeff verklaart dat men dan wel een grove schaar moet gebruiken. In de omgeving van Rotterdam is bij wijze van spreken geen vierkante meter zonder huis te vinden. Toch moet daar ook ruimte voor water gevonden worden.

De heer Van Alphen merkt op dat het hoofdsysteem en het regionale systeem als twee losse afzonderlijke takken van sport behandeld worden, maar dat hij toch wil wijzen op de relatie tussen beide systemen. Als voorbeeld noemt hij de Gelderse IJssel en de Gelderse en Overijsselse beken die daarop uitmonden. De hoeveelheid water van deze beken blijkt groter dan gedacht. Dat betekent dat men rivierverruimende maatregelen nodig heeft om deze toename in de zijdelingse toestroming op de rivier veilig te kunnen afronden. Uiteindelijk is dan een kosten-batenanalyse nodig voor het hoofdsysteem en de regionale systemen.

De heer Kok merkt op dat er dan niet alleen rekening gehouden moet worden met de kwantiteit maar ook met de kwaliteit. Als voorbeeld noemt hij de rivier de Linge die soms als inlaat gebruikt wordt en dan naar verhouding vies water moet opnemen.

Mevrouw De Jong vraagt aan de heer Kok wat de betrokkenheid van het polderdistrict is geweest bij het ontwerp van de Waalsprong.

De heer Van Meegen antwoordt dat het waterschap bij het ontwerp van de VINEX-locatie niet betrokken is geweest. Het polderdistrict heeft in een later stadium wel ingestemd met het structuurplan 'Land over de Waal'. Het nadien in goede samenwerking met het polderdistrict opgestelde integrale plan is nog eens getoetst door een ingenieursbureau en van voldoende kwaliteit bevonden.

De heer Depla merkt op dat de discussie over de dijkteruglegging wel in overleg met het waterschap is gevoerd.

De heer De Graeff stelt vast dat de plassen bij de Waalsprong fungeren als berging. Hij vraagt of er geanticipeerd werd op meer regen in de toekomst.

De heer Gijzel merkt op dat het concept van de plassen door de gemeente al in 1993 is bedacht. Hij herinnert zich dat begin jaren negentig één en ander veranderd was in de Wet op de waterhuishouding betreffende het overleg tussen gemeente en waterschap. Het

Polderdistrict Betuwe heeft vanaf 1996/1997 meegepraat over het integrale rapport watersysteem. Er was volop discussie over de normen. Het waterschap heeft toen zelf voorgesteld te anticiperen op meer regen in de toekomst.

De voorzitter vraagt welke normen voor welke termijnen gebruikt worden.

De heer Kok verklaart dat het polderdistrict een groter gebied beheert dan alleen het Waalspronggebied. Het stroomgebied van de Linge heeft een bepaalde bemalingscapaciteit. Het water van de Waalsprong zal met de helft worden afgevoerd. Dat betekent bij benadering een halvering van de boezembelasting bij extreme omstandigheden vanuit de Waalsprong. Daarmee schept men een reserve voor de toekomst: want men kan de afvoer van het water vanuit de Waalsprong eventueel weer verdubbelen en dan is de capaciteit nog toereikend. De voorzitter vraagt waar de discussie over de toekomstige normering plaatsvindt.

De heer De Graeff antwoordt dat dat gebeurt in het gebruikelijke overleg tussen Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen. Daar is een werkgroep gevormd die op basis van materiaal van de commissie-Tielrooy in het najaar van 2001 op een symposium met voorlopige gegevens zal komen omtrent de landelijke normen.

De heer Smits vraagt zich af hoe ruimtelijke ontwikkelingen op gang kunnen komen in de fase waar nog sprake is van een tijdsongelijkheid tussen wet en beleid. Voor de problemen in Nijmegen worden wel slimme oplossingen bedacht, maar soortgelijke problemen zullen zich in de toekomst ook elders voordoen. Hoe moeten die dan worden aangepakt? Dit aspect zou in het advies van de VROM-raad aandacht verdienen. Het is onmogelijk om altijd maar bij ministers en staatssecretarissen aan te kloppen voor de vergoeding van schadeclaims. Daar heeft het Rijk het budget ook niet voor. Om toch een operationeel beleid te hebben ten behoeve van de ruimtelijke ontwikkeling voordat alles wettelijk is geregeld, zal het voor een betreffende regio aantrekkelijk moeten worden gemaakt om mee te werken. Er moet voor de regio iets te verdienen zijn. Het Rijk zal in zo'n periode van overbrugging wat milder, minder stringent en meer op maat moeten gaan werken.

De heer De Graeff zegt dat wat hiervoor is gezegd over het verdelingssysteem voor het hoofdwatersysteem ook voor de regionale systemen geldt. Als eerst de hele discussie over normstelling op alle bestuurlijk niveaus moet zijn gevoerd voordat met de ruimtelijke ontwikkeling kan worden doorgedaan, gebeurt er lange tijd niets en zullen er allerlei grote schadeclaims gaan ontstaan. Ruimtelijke ontwikkeling moet op basis van goed overleg gewoon doorgaan zodanig dat zoveel mogelijk alle partijen in een regio er beter van worden. Maar wel moet worden voorkomen dat wanneer de landelijke normen er uiteindelijk toch komen, er toch weer extra verplichtingen ontstaan voor de waterschappen.

De voorzitter vindt dat de ontwikkelingsplanologie zeker mogelijkheden biedt maar daaraan moeten dan wel duidelijke kaders worden geboden.

Zij stelt de vraag aan de orde op welke wijze een draagvlak kan worden gerealiseerd bij private partijen en burgers, bijvoorbeeld in de situatie van de Waalsprong.

De heer Depla antwoordt dat er tegen veranderingen, zoals in het dorp Lent, er altijd weerstand zal ontstaan bij de burgers die het betreft. Het is van belang om te komen met reële feiten en tegenargumenten serieus te nemen. Een zorgvuldige afweging kost wel veel geld. Ook moet duidelijk worden gemaakt wat de kosten en baten zijn van medewerking aan een project als de Waalsprong; die zijn echter zeer verschillend voor de gemeente en voor de individuele burger die bijvoorbeeld zijn huis moet inleveren. De overgang van bestaand naar nieuw beleid vereist grotere openheid van de kant van het bestuur. Bovendien kan niet te ver worden vooruitgelopen op mogelijk nieuw beleid.

De heer Kok vindt dat in het geval van de Waalsprong er snel duidelijkheid moet komen over de volgende stap in de besluitvorming.

Vooruitlopend op de discussie over het bestuurlijk aspect (blok III), maakt de heer Depla alvast een opmerking over de *watertoets*. Hij is van mening dat de ontwikkeling van de watertoets thuishoort bij het integrale bestuur en niet bij een functionele instantie. Hij is voorstander van één norm voor water, lucht, geluid, etc. Voorbereiding van te stellen normen

moet geschieden door de waterschappen, maar de besluitvorming daarover dient door het algemene bestuur plaats te vinden.

3 Nieuwe sturingsopgaven, nieuwe bestuursvormen, nieuwe instrumenten?

3.1 ing. H.J. Nieuwenhuis - Realisatie van de Waalsprong, grondbeleid en publiek-private samenwerking

De voorzitter heropent de bijeenkomst en geeft de heer Nieuwenhuis het woord.

De heer Nieuwenhuis gaat terug in de geschiedenis. Eind jaren tachtig stond de burgemeester van Nijmegen op de Waalbrug en riep tegen Elst: 'Ga maar vast aan de kant want wij komen eraan!' In een studie van de gemeente Nijmegen naar de meest aantrekkelijke locatie voor nieuwe woningbouw was de Waalsprong als beste van een 11-tal locaties eruit gekomen. De gemeente heeft toen samen met het bedrijfsleven een klankbordgroep ingesteld. Die ging praten over de omgeving waar we in het jaar 2020 zouden willen wonen. Daaruit is het structuurplan ontstaan, waarin de hoofdinfrastructuur zoals wegen, wateren en groen worden aangegeven. Daarna begon de discussie hoe één en ander te realiseren. De gemeente had immers geen gronden in eigendom in het gebied. De gemeenteraad heeft toen f 50 miljoen ter beschikking gesteld voor de aankoop van grond. Deze gelden zijn daar ook besteed nog vóórdat de grenscorrectie was uitgevoerd.

In het overleg met de private partijen over de uitvoering van het structuurplan bleek dat deze de risico's van groenontwikkeling, kantoren en bedrijventerreinen voor over 20 jaar niet aandurfd. Uiteindelijk is daarom de samenwerking beperkt tot de woningbouw en de centrale voorzieningen in het gebied. Daarvoor is een beheer-BV gesticht voor de grondexploitatie van de woningbouw en alles wat daarbij hoort: de Grondexploitatie maatschappij Waalsprong (GEM). Het is een onderneming die zonder overheidsgeld functioneert. Er is wel een zekerheidsstelling die vanuit iedere partij en dus ook vanuit de gemeente is gegeven. Ieder voor 50% waarbij het private deel bestaat uit 40% echt privaat (projectontwikkelaars) en 10% woningbouwcoöperaties.

Daarnaast heeft de gemeente de hoofdinfrastructuur onder haar verantwoordelijkheid genomen. Er zijn dus twee grondexploitaties die elkaar op onderdelen raken.

De gemeente Nijmegen is rechtstreeks verantwoordelijk voor de grondexploitatie c.q. het investeringsprogramma van de infrastructuur en publiekrechtelijk verantwoordelijk voor alle trajecten die rond de woningbouw lopen.

Financieel gezien loopt de gemeente in de Grondexploitatie maatschappij (GEM) Waalsprong een risico dat is afgegrensd op f 24 miljoen. Op het moment dat de gemeente, voor 50% eigenaar van de GEM, tegen diezelfde GEM moet zeggen dat de plannen voor de bouw van 1500 woningen vertraagd is, komt de vraag aan de orde wie de risico's neemt. Het niet bouwen van deze woningen kost ca. f 300.000 per dag nog afgezien van de eventuele schadeclaims. Desondanks hebben partijen er van afgezien de gemeente Nijmegen formeel aansprakelijk te stellen. Gezamenlijk gaan de betrokken partijen de discussie met het Rijk aan. Toch is uiteindelijk bij het college van BenW de eis neergelegd dat er voor 1 augustus 2001 een besluit dient te zijn. Komt dit er niet dan neemt de GEM het standpunt in dat de schade door de gemeente wordt gegarandeerd.

Volgens de heer Nieuwenhuis is er gemeentelijk gezien sprake van een paradox: men heeft de zaak stilgelegd en het ligt politiek ook nog lastig. De gemeente is namelijk door het optreden van de staatssecretaris - die in het openbaar riep dat het anders moet - gedwongen geweest vrij snel het standpunt in te nemen dat deze de bewoners van Lent zou beschermen tegen het Rijk. De gemeente heeft zichzelf daarmee in een moeilijke positie gemanoeuvreed. Enerzijds door constructief te willen meewerken en anderzijds vol te houden dat het slopen van 36 woningen niet kan. De uitkomsten zijn absoluut niet

onbevredigend en geven dus ook een beetje aan hoe men dit soort trajecten voor elkaar zou kunnen krijgen. Wat is er mogelijk om die nieuwe situatie te realiseren. Wat voor soort verdiensten zitten er over en weer aan en wat zijn de compensaties. Kijk naar de verdiensten die in het plan zitten voor het Polderdistrict Betuwe (een eerdere opmerking dat door het creëren van plassen in het plangebied er nu ruimte komt in de afvoer van de rivier de Linge). Het Polderdistrict deed overigens tot voor kort niet mee in de ontwerpogave.

Over goodwill wil spreker nog opmerken dat ondanks het feit dat er tegen de gemeente als veroorzaker gefulmineerd wordt deze toch de meest betrouwbare partner is als het gaat om het afhandelen van een transactie zoals koop, sloop, verwerving. Zo zal de gemeente de huizen en grond verwerven die nodig zijn voor de dijkverlegging en dat heeft toch wel enige sympathie bij de bewoners opgeleverd. Rijkswaterstaat kan het niet doen want er is geen wettelijke schaderegelingen voor situaties die niet volgen uit vigerend beleid, zoals deze.

Mevrouw Dwarshuis vraagt wie de grond heeft aangekocht en hoe deze is ingebracht in de GEM. Volgens de heer Nieuwenhuis leefde men in de veronderstelling dat de marktpartijen veel grond in hun bezit zouden hebben. Uiteindelijk bleek de gemeente de enige te zijn geweest die grond had aangekocht. In de samenwerkingsovereenkomst is afgesproken dat de gemeente alle grond koopt en partijen die buiten de overeenkomst staan, geacht worden grond in te brengen onder dezelfde regels als de andere deelnemende partijen prestaties te leveren. Op een vraag van de voorzitter wat nu precies is meegenomen in de verkoopprijs van de grond, antwoordt de heer Nieuwenhuis dat het bij de woningbouw de bovenwijkse voorzieningen zijn. Alle subsidies voor deze VINEX-locatie komen toe aan de gemeente Nijmegen en niet aan de GEM. De woningbouw vindt plaats op oude glastuinbouwgebieden (aankoop f 200 m²) en meestal niet op grasland, hetgeen inhoudt dat de woningbouw alleen maar rendeert, indien verrekend over het totale gebied. De grondquote is 32% en dus wordt er winst gemaakt. De exploitatie van de hoofdinfrastructuur heeft een negatief rendement. Mevrouw Dwarshuis vraagt hoe het nu gaat met de sociale woningbouw.

Illustratie volgende pagina: krantenknipsels De Gelderlander, 9 november 2001.

De heer Nieuwenhuis meldt dat er 30% sociale woningbouw is, die wordt gerealiseerd door de coöperaties met een vaste prijs voor de huur- en koopkavels. De coöperaties klagen dat er te weinig wordt verdiend om de lage huren te kunnen realiseren; de tendens bij de coöperaties is om in de duurdere sfeer ook van koop uit te gaan.

De voorzitter vraagt wie het risico draagt, indien er meer water en minder woningen komen. De heer Nieuwenhuis antwoordt hierop dat in de samenwerkingsovereenkomst is afgesproken dat het rendement dat gemaakt wordt op de woningen in dit gebied gegarandeerd wordt op 10%. Dat is wel lager dan de 15% die Amstelland als beursgenoteerde onderneming hanteert, maar bij de Waalsprong is wel een langdurige productie verzekerd en daarmee zijn de risico's minder en dus kan het rendement lager zijn. Als zich een probleem voordoet is de gang van zaken deze: de GEM is aanspreekbaar op haar verantwoordelijkheid omdat de gemeente niet rechtstreeks aan tafel zit met de producent van de woningen.

Volgens de heer Kok is het probleem voor het waterschap dat niet duidelijk is met wie het overleg moet worden gevoerd. Uitgangspunt van het waterschap is dat de ondergrond van de watergangen in eigendom komt van het waterschap.

De heer De Graeff vult aan dat het beheer en onderhoud van de watergangen alsmede de bijbehorende exploitatielasten voor rekening van het waterschap komen en dat er binnen de waterschapswereld twee stromingen zijn als het gaat over de *investeringen*:

1. degene die het project ontwikkelt, zorgt voor de investeringen en verdisconteert dat via de grondprijs. Vervolgens neemt het waterschap het geheel over;
2. ook het investeren is een zaak van het waterschap.

De Unie heeft dit beslecht en men houdt nu de eerste lezing aan. Dit is gedaan omdat dan bij een besluit zichtbaar wordt wat de kosten zijn van alle alternatieven waardoor een juistere afweging gemaakt kan worden.

De heer De Graeff wil een voorbeeld aanhalen in het kader van de schade. Bij Nijmegen is een project 'in de *pipe line*' dat wordt doorkruist door een nieuw waterbeleid. De veroorzaker betaalt dan de meerkosten. Een ander *pipe line* project is de HSL-tunnel door het Groene Hart; deze bevindt zich in dezelfde fase als de Waalsprong. Op grond van gewijzigde inzichten komt het waterschap aldaar tot de conclusie dat er allerlei wijzigingen noodzakelijk zijn aan het tunneltracé. Zou in dat geval óók worden gezegd dat daar het waterschap moet betalen of zou gezegd kunnen worden dat het een rijksproject is dat helaas wat duurder wordt, de kosten zijn voor het Rijk?

Volgens de heer Nieuwenhuis moet degene die de problemen veroorzaakt ook voor de kosten opdraaien. De gemeente wil gewoon de Waalsprong afmaken maar zag ook in dat dan na 20 of 30 jaar de gehele zaak weer op de schop moest. Reden voor de gemeente om niet te wachten met het nemen van actie ondanks het feit dat nog niet wettelijk is vastgelegd dat er iets moet gebeuren aan de flessenhals die de Waal bij Nijmegen is.

Het Rijk is volgens de heer De Graeff buitengewoon huiverig voor *pipe line* projecten en heeft zich daarbij natuurlijk gerealiseerd wat zich hier in Nijmegen allemaal afspeelt. Wat is nu het analytische onderscheid? Volgens de heer Kok vindt de integrale afweging niet plaats op het waterschapsniveau maar op gemeentelijk, provinciaal of landelijk niveau. Dat betekent dat het waterschap de keuze moet accepteren en dus ook het daarbij behorende beheer en onderhoud voor haar rekening moet nemen. Het gaat de heer De Graeff echter om de *extra investeringen* die men moet maken op het moment dat de koers wordt veranderd terwijl bij wijze van spreken de palen al in de grond zitten.

Dan had, aldus de voorzitter, het functionele apparaat de deskundigheid maar in vroeg stadium moeten inbrengen. Doet het dat niet dan moet het een deel van de rekening betalen.

3.2 De heer G. Slag - De samenwerking tussen de verschillende overheden

De heer Slag wordt hartelijk welkom geheten als vervanger van de heer Peters, gedeputeerde voor ruimtelijke ordening van de provincie Gelderland.

De heer Slag, reagerend op de vraag van de voorzitter of de provincie de problemen niet had kunnen voorzien, stelt dat de provincie veel kan voorzien, maar niet alles. Al helemaal niet wanneer rijksbestuurders bij nacht en ontij met een verhaal komen aanzetten dat heel anders is dan de provincie ooit gedacht of verwacht heeft. In dit geval is het heel lastig. Het zijn natuurlijk wel lessen voor de toekomst. Want spreker denkt - en dat is tegelijk zijn eerste stelling - dat de verantwoordelijkheden en bevoegdheden in ons staatsbestel wel helder geregeld zijn maar dat de toepassing ervan niet altijd even gelukkig is. Zo resulteert de wijze waarop de MER-procedure wordt toegepast, gaandeweg in veel problemen in de provincie Gelderland.

Zijn tweede stelling is dat er meer en vroegtijdig overleg tussen partijen dient plaats te vinden en dat bij problemen dit overleg geïntensiveerd dient te worden, om van elkaar te leren hoe men te werk moet gaan. De heer Slag spreekt de verwachting uit dat via de opgestelde startovereenkomst en het te sluiten bestuursakkoord de afstemming tussen water en ruimtelijke ordening beter zal verlopen, met een op zich heldere rolverdeling: het Rijk voor het hoofdsysteem, de provincie voor het regionale watersysteem en de gemeenten voor de lokale systemen. Dit moet wel aangevuld worden met de rol van het waterschap. Bij de provincie Gelderland is waargenomen dat de rol van de waterschappen de afgelopen jaren in belang is toegenomen. Tot voor kort hebben de waterschappen zich betrekkelijk afzijdig opgesteld bij een heleboel planprocedures. Dat is nu aan het veranderen. Dit kan helpen ongewenste situaties te voorkomen.

In de huidige situatie, bij de geldende Wet op de ruimtelijke ordening, kan men heel wat als de mogelijkheden worden toegepast. Bij de herziening wordt dit nog beter geregeld. Er is volop discussie hoe men de *watertoets* kan integreren in de afwegingen met betrekking tot

ruimtelijke ordening. Overigens dient men er voor te waken water als enig ordenend principe aan te merken want zo simpel zit de werkelijkheid nu ook weer niet in elkaar. Continu hameren op water zou wel eens contraproductief kunnen werken.

Toevallig is bij de provincie Gelderland hedenmiddag gesproken over de wijze waarop binnen de provincie de *stroomgebiedsvizies* kunnen worden opgepakt. De provincie wil fors investeren in een aanpak op regionaal niveau. Dit moet uiteindelijk een verankering in het streekplan en in het waterhuishoudingsplan krijgen. Dit biedt mogelijkheden in de planvorming om samen op te gaan. Het combineren van functies is daarbij een uitdagende en boeiende mogelijkheid. Wanneer men het combineren van water met andere functies gebiedsgericht aanpakt, zou dat kunnen leiden tot een kwaliteitsverhoging van de ruimte.

Dat kost wel wat. Geld is een probleem. De provincie merkt dat, ook al is zij geen budgethouder. Spreker zegt op persoonlijke titel te twifelen of de samenleving wel die prioriteit aan water wil geven als nu aan de orde is. Bij de verdeling van de miljarden gaat er toch meer geld naar andere belangrijke dingen dan naar ruimte voor water. Tenzij er natuurlijk weer een ramp gebeurt, dan komt de latente behoefte weer even boven drijven.

Op de lange termijn kan het combineren van functies wellicht geld besparen of zelfs opleveren. De heer Slag denkt met name aan de landbouw die duidelijk aan het veranderen is, ook buiten de reconstructiegebieden. Er zijn interessante combinaties van water met meer op de natuur gerichte functies denkbaar, met recreatie en wellicht met wonen, waardoor werk met werk gemaakt kan worden. Men kan ook geld met geld maken door rood voor groen of voor blauw te ruilen. Dat zal ook wel moeten om de financiering rond te krijgen.

Als we voor de andere aanpak kiezen, door gebieden op slot te doen om er een retentiegebied of een mogelijke noodoverloop in te richten, ontstaat daar grote commotie over. Zeker in het Rivierengebied. Iedere gelegenheid wordt door de bewoners aangegrepen om de Haagse bestuurders erop te wijzen dat dit gebied niet op slot kan. Ideeën om het Rivierengebied tot nationaal landschap te bestempelen, brengt de bewoners tot razernij.

De heer Slag pleit voor een slimmere aanpak om op zich goede ideeën een kans te bieden¹¹. Daarbij moet men kiezen voor de kwaliteit van de inhoudelijke argumenten en niet omdat het goedkoper zou zijn. Geld is niet zaligmakend. Kortom er is sprake van probleemherkenning en probleemherkenning. Er is ook bij de diverse partijen bereidheid tot samenwerking. Water telt nu mee als ordenend principe.

3.3 Discussie (blok III)

De voorzitter informeert naar de specifieke waterrol van de provincie.

De heer Slag antwoordt dat de provincie claimt dat zij een regionale, democratisch gekozen bestuursautoriteit is. Bij Nijmegen heeft zij te maken met een kaderwetgebied. De provincie denkt mee met de ontwikkelingen die door het Rijk voor het nationale systeem worden geëntameerd. De provincie zit daartoe in allerlei sturgroepen. De provincie werkt samen met de waterschappen voor wat betreft het regionale watersysteem. Samen werken zij aan de plannen voor de deelstroomgebieden. Naar de gemeenten toe houdt de provincie het belang van water scherp in de gaten door middel van de watertoets. Daar moet nog wel ervaring mee worden opgedaan.

De heer Van de Klundert wil weten waaruit blijkt dat de waterschappen zich meer met de ruimtelijke ordening bemoeien.

De heer Slag merkt dat de waterschappen vaker dan voorheen bij de gemeenten aankloppen over de bestemmingsplannen.

---

¹¹ Een pleidooi voor meer gevoel voor ideeën van de lokale samenleving, en voor regionale differentiatie, ook bij het realiseren van oplossingen?

De heer Van Meegen vindt dat de waterschappen niet de zwarte piet moet worden toegespeeld. Hij kent voorbeelden genoeg van gemeenten die niet eens wisten dat zij met het waterschap dienen te overleggen.

De heer De Graeff stelt dat de waterschappen en de gemeenten elkaar beter kunnen vinden. Maar acht eeuwen lang is men uitgegaan van de maakbaarheid van het waterbeheer. Het waterschap deed wat de boer of de stedeling wilde. Aan die maakbaarheid lijkt nu een einde gekomen. Hij brengt nogmaals de 'gekkekoeientunnel' onder de aandacht. Drie, vier jaar geleden zijn de problemen op technisch niveau besproken. De vraag is echter nooit gesteld of het wel verstandig is om die tunnel te boren door een dergelijke kleffe ondergrond. Die vraag zou nu wel gesteld worden en het antwoord zou van grote invloed zijn geweest op de besluitvorming.

Mevrouw Dwarshuis constateert dat gemeenten steeds vaker aan burgers moeten uitleggen waarom er zoveel wateroverlast is. Daarom zoeken de gemeenten nu zelf de waterschappen op. Voorts is zij van mening dat de rolverdeling tussen provincie en gemeente op zich wel duidelijk is. Het provinciale streekplan is echter nogal abstract en de gemeenten weten niet waar zij het geld voor (de gevolgen van) het bestemmingsplan vandaan kunnen halen. Zij vraagt zich af op welke manier gemeenten en provincies elkaar beter kunnen vinden.

De heer Slag antwoordt dat de provincie de gemeenten geen onmogelijke dingen kan opleggen. Via overleg en communicatie moet naar de best mogelijke oplossing gezocht worden.

In antwoord op een vraag van de heer Van de Klundert antwoordt de heer Slag dat de waterschappen zich steeds meer bewust worden van hun mogelijkheden om de waterbelangen rechtstreeks bij de gemeenten te bepleiten: dat dat nu meer gebeurt dan in het verleden kan de provincie vaststellen bij de goedkeuring van bestemmingsplannen. Anderhalf jaar geleden heeft de provincie nog een onderzoek laten doen naar het betrekken van waterbelangen bij bestemmingsplannen: dat was toen nog heel beperkt.

De heer Van Meegen vindt dat met betrekking tot de samenwerking de zwarte piet te veel in de richting van de waterschappen wordt geschoven. Recent is hem nog gebleken dat een gemeente niet op de hoogte leek te zijn van het feit dat het BRO sinds september 2000 is gewijzigd in die zin dat een gemeente op grond van artikel 10 van dat besluit verplicht overleg dient te plegen met een waterschap. Ambtenaren die zich bezighouden met de ruimtelijke ordening vinden soms dat ze met het waterschap niets te maken hebben. Zelfs in het Gelderse Rivierengebied waar in 1992 een beheersplan is gemaakt, waarin de betrokkenheid van waterschappen bij gemeentelijke ruimtelijke plannen uitdrukkelijk wordt beschreven als gewenst en nastrevenswaard, kwam het tot enkele jaren geleden voor dat gemeentebesturen het overleg met waterschappen overbodig vonden omdat ruimtelijke ordening geen zaak zou zijn voor de waterschappen.

De heer De Graeff zegt ter aanvulling dat acht eeuwen lang is uitgegaan van de waterbouwkundige maakbaarheid van Nederland: waterbeheerders regelden voor gemeenten de waterstaatkundige zaken zo dat gewenste functies konden worden gerealiseerd. Waterschappen waren uitvoerders; ze deden niet mee in de ruimtelijke discussies, maar leverden de gewenste en benodigde infrastructuur. Nu is er van twee kanten sprake van een veranderende klimaatontwikkeling. De waterschappen zijn er eerder bij om hun belangen en inzichten kenbaar te maken en de gemeenten worden toegankelijker om de waterschappen bij hun planvorming te betrekken. Maar de situatie is aan beide zijden nog niet bepaald. Toen 3 á 4 jaar geleden de aanleg van de 'gekkekoeientunnel' werd voorbereid, kwamen vragen naar voren of allerlei waterdoorlatende lagen niet dreigden te worden doorsneden en of dat geen kwelproblemen zou kunnen opleveren. Dergelijke vragen op technisch niveau werden aan de waterschappen voorgelegd maar hen werd nooit de vraag gesteld of de aanleg van de tunnel vanuit waterstaatkundig opzicht wel verstandig is. Tegenwoordig zou deze vraag wel worden gesteld.

Mevrouw Dwarshuis is van mening dat met name de burger in gebieden waar de verstedelijking en daarmee de verharding zeer snel toeneemt, wordt geconfronteerd met allerlei waterproblemen. Juist hier moeten gemeenten veel vaker dan vroeger aan burgers uitleggen waarom het grondwaterpeil niet meer volledig en altijd kan worden beheerst en ook juist in die verstedelijkte gebieden moeten gemeenten vaak samen met de waterschappen zoeken om tot een oplossing van problemen te komen.

Ze vindt dat het zinvol zou zijn om in de ruimtelijke ordening naast rode en groen contouren ook blauwe contouren te hanteren om daarmee ook het water zijn plaats te geven. Zij is verder benieuwd hoe de provincie aankijkt tegen de verdeling van rollen tussen de provincie en de gemeente in dit verband. Provincies leggen hun ideeën en visies neer in streekplannen of andere plannen met een hoog abstractieniveau en vervolgens moeten de gemeenten afwegingen maken in de bestemmingsplannen, waarbij ze onder andere een financiële paragraaf moeten maken. Hoe kunnen gemeenten en provincies elkaar vinden op dit financieel-economische aspect opdat de uitvoering van beleid verzekerd wordt?

De heer Slag onderschrijft dat dat een belangrijk element is in de totale planvorming, zeker voor gemeenten. Provincies hebben veel minder rechtstreekse invloed op de uitvoering dan vroeger. Gemeenten hebben een veel ruimere eigen verantwoordelijkheid gekregen en nemen die dan ook, maar komen dan soms in de ogen van de provincie met suboptimale oplossingen. Door communicatie en overleg moet de best mogelijke oplossing worden gezocht. Verordenende bevoegdheden van de provincie naar de gemeenten toe lijken daarvoor niet gewenst. De provincie zal zich heel goed moeten realiseren wat haalbaar en uitvoerbaar is voor de gemeenten.

De voorzitter vat de discussie als volgt samen. De verschillende sturingsmogelijkheden en de kansen en bedreigingen daarbij zijn aan de orde geweest. Er is een aantal voorbeelden genoemd waaruit zou blijken dat het Rijk steeds met andere normen komt, bijvoorbeeld op het gebied van de milieuwetgeving waaraan men zich noodgedwongen moet aanpassen. Het kan ook anders, zoals blijkt uit de aanpak bij de Waalsprong waarbij men zich niet bij voorbaat gekeerd heeft tegen veranderende omstandigheden die nog niet in wetgeving zijn vastgelegd. Men denkt al mee en komt tot een soort *commitment* van alle betrokken overheden.

Ter afsluiting citeert de voorzitter een metafoor uit het laatste nummer van het blad Provincie NL dat helemaal gewijd is aan het thema water. 'Doe een kikker in een glazen kom, gooi er wat heet water bij en de kikker springt eruit. Gooi de glazen kom leeg, doe de kikker er weer in en gooi er druppelsgewijs heet water bij. De kikker blijft zitten, probeert te wennen aan het hete water en sterft uiteindelijk een tragische dood.' Deze beeldspraak laat zien dat een geleidelijke verergering van een situatie leidt tot niets doen in de hoop dat het van zelf weer overgaat of tot de huldiging van de opvatting dat het eigenlijk best wel meevalt tot het te laat is. Hetzelfde gaat op voor het waterbeheer in de komende halve eeuw. Langzaam maar zeker zal water bij niets doen een steeds groter probleem worden. De provincies in Nederland zullen een markante rol moeten spelen in de beheersing van dat probleem.

Zij dankt alle aanwezigen voor hun deelname aan de discussie.

Programma   bijlage 1
Rondetafelgesprek De Waalsprong
in het kader van het Vrom-raadsadvies over 'water'

maandag 1 oktober 2001 van 14.30 tot 20.30 uur	Het Witte Huis Past. v. Laakstraat 54 6663 CB Lent Telefoon: 024-3224506
---	--

14.00 uur   *ontvangst met koffie en thee*

14.30 uur   opening en welkomstwoord door voorzitter **mw. M.C. Meindertsma**, lid van de VROM-raad en van de Eerste Kamer

I. Introductie VINEX-lokatie de Waalsprong

14.40 uur   De heer **dr. P.F.G. Depla**, wethouder voor ruimtelijke ordening in Nijmegen, gaat in op de hoofdlijnen van de stedenbouwkundige opzet van de Waalsprong en de 'watergeschiedenis'

15.10 uur   informatieve **vragen en discussie**: ter verkrijging van een compleet beeld over de casus

15.30 uur   *korte pauze met koffie en thee*

II. ruimte voor water – de afweging en het ontwerp

15.45 uur   De heer **ir. J. van Alphen**, Directie Oost Nederland van Rijkswaterstaat, spreekt over de Waal en Nijmegen – het fluviatiel systeem. De heer **prof.dr. A.J.M. Smits**, hoogleraar Universiteit van Nijmegen en werkzaam bij Directie Oost Nederland van Rijkswaterstaat gaat in op het milieuprobleem van de binnen- en buitendijkse zandwinning.

16.05 uur   De heer **ir. G.N. Kok**, Dijkgraaf van het Polderdistrict Betuwe, behandelt de regionale wateropgave in de omgeving van Nijmegen en de Waalsprong

16.25 uur   De heer **ir. P. Goedknecht**, ontwerper en betrokken bij vormgeving van de dijkteruglegging, gaat op het thema water in de VINEX-lokatie Waalsprong

16.45 uur   *korte pauze met koffie en thee*

17.00 uur   plenaire discussie over de ordeningsproblemen (beleid en ontwerp)

18.00 uur   conclusies eerste sessie (blokken I en II) door de voorzitter

18.10 uur   *aperitief gevolgd door lichte avondmaaltijd*

III. nieuwe sturingsopgaven, nieuwe bestuursvormen, nieuwe instrumenten?

19.10 uur   de heer **ing. H.J. Nieuwenhuis**, directeur Strategie en Projecten en voorzitter GEM spreekt over het formele stelsel, de regionale praktijk ; de realisatie van de Waalsprong, grondbeleid en publiek-private samenwerking;

19.30 uur   de heer **Th. H. C. Peters**, gedeputeerde van de provincie Gelderland, behandelt onder ander de samenwerking tussen de verschillende overheden.

19.50 uur   plenaire discussie over de sturingsaspecten

20.20 uur   conclusies en afsluiting door de voorzitter

Bijlage 2
Deelnemerslijst
Rondetafelgesprek De Waalsprong, maandag 1 oktober 2001

Genodigden:

ir. J. van Alphen	Hoofd onderafdeling Rivierkunde, Directie Oost-Nederland Rijkswaterstaat
dhr. J.C. Berg	Hoofd afdeling Strategische Oriëntatie, directie Strategie en Projecten, Gemeente Nijmegen
mw. C. Boogers	Projectleider 'De Waalsprong' Gemeente Nijmegen
drs. L.J.F.P. Busschops	Projectleider economische ontwikkeling KAN
dr. P.F.G. Depla	Wethouder ruimtelijke ordening Gemeente Nijmegen
ir. P. Goedknecht	Stedenbouwkundige, Grond- en Exploitatie Maatschappij Waalsprong (GEM) - Gemeente Nijmegen
ir. T. Gijzel	Coördinator stedelijk waterbeheer Gemeente Nijmegen
ir. G. N. Kok	Dijkgraaf Waterschap Polderdistrict Betuwe
ing. J.W.Th.M. van Meegen	Projectleider 'de Waalsprong' bij het Waterschap Polderdistrict Betuwe
ing. H.J. Nieuwenhuis	Directeur Strategie en Projecten, voorzitter GEM Gemeente Nijmegen
dhr. T.H.C. Peters	Gedeputeerde ruimtelijke ordening, volkshuisvesting en stedelijke vernieuwing Provincie Gelderland
prof. dr. A.J.M. Smits	Hoofd Integraal Waterbeleid Directie Oost-Nederland Rijkswaterstaat; Universiteit van Nijmegen

Leden van de VROM-raad

mw. H.M.C. Dwarshuis-van de Beek

Wethouder ruimtelijke ordening en
volkshuisvesting Leidschendam

ir. J.J. de Graeff

Dijkgraaf Hoogheemraadschap
Schieland, voorzitter van de Unie van
Waterschappen

mw. prof. mr. J. de Jong

Hoogleraar Onroerend Goed Recht,
afdeling Geodesie, T.U. Delft

mw. M.C. Meindersma

Oud-wethouder Zwolle, Lid Eerste
Kamer

ir. D. Sijmons

H+N+S Landschapsarchitecten,
Utrecht

Leden van het secretariaat VROM-raad

drs. A.F. van de Klundert

algemeen secretaris

ir. P.W.F. Petrus

projectleider

ir. J.J.H. Egberts

senior projectmedewerker

mw. M.A.C.C. Oomen

senior projectmedewerker

mw. drs. A.L. Hermans

projectassistent

‘Het Dommeldal’
verslag van het rondetafelgesprek in het kader van de voorbereiding van een advies
van de VROM-raad over de ruimtelijke aspecten van de waterproblematiek in
Nederland, gehouden op
8 oktober 2001 te Boxtel

Bijlagen: het programma en de deelnemerslijst¹²

Opening	28
1 Introductie wateropgave in de regio	28
1.1 ir. A.J.A.M. Segers - De wateropgave in het Dommeldal.....	28
1.2 Discussie over de wateropgave	31
2 Ruimte voor water – de afweging en het ontwerp	32
2.1 ing. A. Vermeer - De regionale wateropgave en de landbouw	32
2.2 ir. J. Baan - De regionale wateropgave, natuur, milieu en landschap.....	33
2.3 drs. Y.C.Th.J. Kortmann - De regionale wateropgave en de openluchtrecreatie.....	35
2.4 Discussie over de voorgaande lezingen (blok II)	37
2.5 ir. J.A. Lörzing - Integrerend commentaar van een ontwerper.....	39
3 Nieuwe sturingsopgaven, nieuwe bestuursvormen, nieuwe instrumenten?	42
3.1 drs. L.H.J. Verheijen - Het bestuurlijk stelsel in de regionale praktijk	42
3.2 Discussie over de sturingsopgaven (blok III)	44

Tenzij anders vermeld zijn de illustraties afdrukken van sheets gebruikt door de heer ir. A.J.A.M. Segers. De sheets zijn geleverd door waterschap De Dommel.

---

¹² met kennisgeving afwezig waren dhr. A.J.J. van Disseldorp, ir. D. Sijmons, mw. H.M.C. Dwarshuis-van de Beek en mw. M.A.C.C. Oomen.

Opening

Mevrouw prof. mr. J. de Jong (dagvoorzitter) heet allen hartelijk welkom. De VROM-raad heeft een werkgroep 'Water' ingesteld, die bestaat uit 5 raadsleden. Helaas zijn de raadsleden mevrouw Dwarshuis en de heer Sijmons verhinderd om aan deze bespreking deel te nemen. Doel van deze bespreking is te bezien in hoeverre het gedachtegoed van de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw neerslaat in de regio, welke problemen dit met zich meebrengt bij de uitvoering van het ruimtelijk beleid en welke sturingsproblemen daarmee gepaard gaan. Speciale aandacht vraagt de voorzitter voor de meegestuurde 10 vragen.

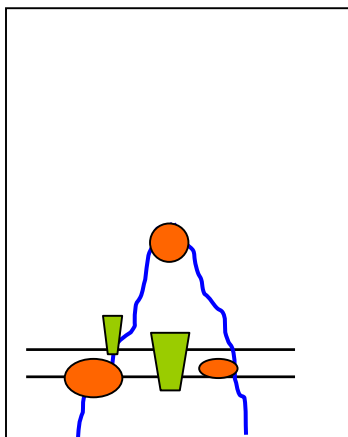
In het rondetafelgesprek wordt een driedeling gehanteerd. Eerst wordt ingegaan op de wateropgave in het Dommelgebied. Vervolgens komt de vraag aan de orde of die opgave te combineren valt met de verschillende grondgebruikfuncties. Ten slotte komen de sturings- en financieringsaspecten aan de orde. De voorzitter spreekt de hoop uit dat de werkgroep Water vandaag inspiratie kan opdoen voor de verdere voorbereiding van het advies dat begin 2002 zal uitkomen. Zij geeft het woord aan de eerste spreker, de heer ir. A.J.A.M. Segers.

1 Introductie wateropgave in de regio

1.1 *ir. A.J.A.M. Segers - De wateropgave in het Dommeldal*

De heer Segers is verheugd dat het waterschapshuis één van de plaatsen is waar de werkgroep 'Water' van de VROM-raad een regionale bijeenkomst houdt. In zijn inleiding zal hij ook ingaan op de 10 vragen van de werkgroep. Hij zal eerst het Dommelgebied schetsen. Daarna wordt de wateropgave uitgewerkt.

Het Dommelgebied is een vrij afwaterend, hellend zandgebied met een totale oppervlakte van 183.000 ha. Ruim 30.000 ha daarvan ligt in België. De Dommel watert af op de Maas (gemiddelde afvoer is 20 m³/s; als piekafvoer is 140 m³/s gemeten) en vormt ca. 10% van de totale afvoer van deze rivier. De grote steden in het gebied zijn Tilburg en Eindhoven. Voorts telt het gebied een dertigtal gemeenten met vele kleine kernen. Het gebied wordt doorsneden door enkele kanalen waaronder het Wilhelminakanaal. Het gegeven dat de steden met de verbindende infrastructuur oost-west gericht zijn en het natuurlijk stelsel van de beken zuid-noord gericht is, stelt bijzonder eisen aan het waterbeheer.

Tussen de steden liggen grote eenheden natuur die zich onderscheiden van de rest van Brabant. Tezamen met de wegen levert het een beeld op van een intensief ingerichte ruimte hetgeen bepalend is voor de relatie tussen de ruimtelijke

ordering en het waterbeheer. Nog enkele getallen: 30.000 km watergangen, 30.000 ha bebouwd gebied, 123.000 ha landbouwgrond, 900.000 inwoners en enkele miljoenen runderen, varkens en kippen.

Doelen van het waterbeheer

De Commissie Waterbeheer 21^e eeuw heeft de piketpalen 50 tot 100 jaar vooruit gezet en van daaruit afgeleid wat nodig is voor het waterbeheer in de komende jaren. In dit gebied

spelen bodemdaling en zeespiegelstijging niet, maar is de trits van 'vasthouden, bergen en afvoeren' wel uitgangspunt van de waterbeheersing.

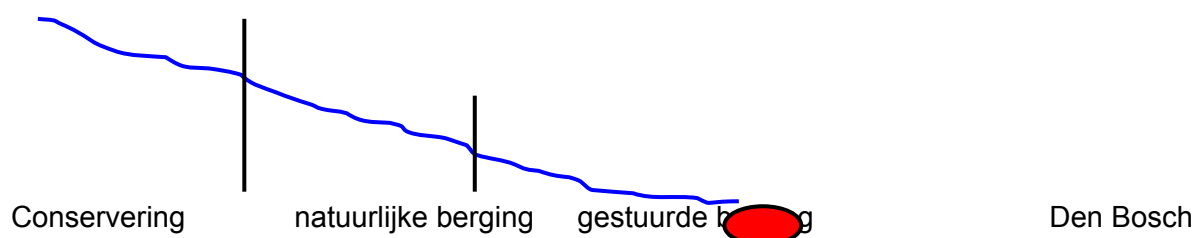
De twee doelen van het waterbeheer zijn: het gewenste grond- en oppervlaktewaterregime ('GGOR') en de waterberging. Bij het GGOR gaat het om de vraag welke randvoorwaarden aan het bodemgebruik (steden, landbouw, natuur) moeten worden gesteld. Voor dit gebied is nader uitgewerkt wat de consequenties voor allerlei functies zijn. Waterberging is een ruimtelijk ordeningsprobleem geworden. Er is extra fysieke ruimte nodig. De ruimte is schaars en moet verdeeld worden over alle ruimteclaims. Andere functies moeten een goede locatie geboden worden opdat ook voldoende ruimte aan het water kan worden gegeven.

Voor deze doelen bestaat breed draagvlak bij alle partijen in de provincie. Voorgesteld wordt het streekplan zodanig aan te passen dat het water een belangrijke insteek is om tot aanpassing in de ruimtelijke ordening te komen.

Bij toepassing van de trits 'vasthouden, bergen en afvoeren' wordt allereerst getracht om het water in het bovenstroomse gebied *vast te houden*. Dat heeft naast het afvlakken van de piekafvoer in tijden van wateroverlast ook een functie voor waterconservering voor de bestrijding van de verdroging. Bij de *berging* wordt onderscheid gemaakt tussen gestuurde berging (3.500 ha, waarvan 1.600 ha gerealiseerd, bijvoorbeeld het Bossche Broek bij 's-Hertogenbosch) en natuurlijke berging. De *gestuurde berging* gaat uit van een lage overstromingsfrequentie van 1 maal per 10 tot 150 jaar, maar passend binnen het reguliere watersysteem. Het zijn *geen* calamiteitenpolders. In deze gebieden zullen voor kapitaalintensieve functies planologische locatiebeperkingen gelden.

Voor de *natuurlijke berging* wordt uitgegaan van gebieden die in de onmiddellijke invloedssfeer van de beken liggen; vaak traden hier in het verleden al inundaties op. Hier geldt een hogere frequentie van overstroming: 1 maal per 5 jaar tot 20 á 30 maal per jaar. Verwacht wordt dat ongeveer 8.000 ha natuurlijke berging nodig is om op termijn een voldoende reductie te verkrijgen van de piekafvoeren. Ongeveer 1.000 ha zijn reeds functioneel. Spreker merkt op dat ca. 75% (6.000 ha) van het benodigde oppervlak in de EHS ligt en dat de rest in de landbouwgebieden moet worden gevonden. Natuurlijke berging heeft gevolgen voor de bestemming en de inrichting van de desbetreffende gronden: denk daarbij aan hermeanderen van beken, het aanbrengen van vistrappen, het beekherstel in de richting van een meer natuurlijke situatie.

Gestuurde en natuurlijke berging zijn strategieën gericht op het voldoen aan de normen van het waterbeheerssysteem. Worden deze normen overschreden, dan ontstaat een calamiteit, waarbij andere gebieden dan de genoemde bergingsgebieden getroffen kunnen worden. De meeste effecten van de reductie van de piekafvoeren treden op in het midden- en benedenstroomse gebied. In het bovenstroomse gebied ligt het accent op waterconservering en op de aanpak van verdroging.

Bij de doorwerking van het waterbeheer in de ruimtelijke ordening wordt niet alleen gekeken naar ruimte-voor-water-claims maar ook naar de voorwaarden die water stelt aan andere grondgebruiksfuncties. Ook zijn kwaliteitsaspecten nadrukkelijk in het geding en dan met name in het grensgebied waarbij met het idee van een 'blauwe knoop' getracht wordt daar inhoud te aan geven en met de partners afspraken te maken over de kwalitatieve aspecten. Dit alles vanuit het idee van *niet afwentelen*.

In het gebied van de Dommel wordt ingespeeld op de *reconstructie van de zandgronden*. Daarbinnen is plaats voor beekherstel voor het beter ecologisch functioneren, voor verhoging van de waterkwaliteit en er komt meer ruimte voor water. Streefbeeld: een meanderende beek met plaatselijke overstromingsgebieden.

In een bepaalde zone in het beekdal is sprake van overstromingen en kwel. Het ligt voor de hand daar natte natuur te ontwikkelen en meer extensieve vormen van landbouw toe te staan. De overgangszone tussen het kwelgebied en het infiltratiegebied biedt meer mogelijkheden voor bodemgebruik dan de kwelzone; hier is grondgebonden landbouw mogelijk, ook gezien vanuit het waterbeheer. In de hoger gelegen gebieden is sprake van infiltratie. Daar kunnen de functies wonen en werken verder ontwikkeld worden mits dat op duurzame wijze gebeurt.

Ook in de stedelijke gebieden, zoals Tilburg-Oost zijn goede mogelijkheden om water te bergen. Gegeven het hoge investeringsniveau voor 'rood' kunnen ook voor 'blauw' en 'groen' zaken gedaan worden en daarmee voldoende ruimte voor water in de stad worden gerealiseerd. De watertoets is daarbij uiteraard een belangrijk instrument.

Bij functiecombinatie in het landelijk gebied gaat het om waterberging en natuurontwikkeling waarbij de waterkwaliteit een bijzonder aandachtspunt is gezien het probleem van cadmium uit het verleden. De combinatie water en landbouw is al beproefd. Het is zaak daar goede afspraken te maken.

Normering

Onlangs zijn er landelijke normgetallen in concept beschikbaar gekomen in het kader van de bestuursovereenkomst tussen kabinet, IPO, VNG en UvW. Het verschil met de normen die het waterschap hanteert, is opvallend. De landelijke normen gaan ervan uit dat intensief bebouwd gebied eens in de 1.000 jaar (waterschap de Dommel 1 : 150 jaar), een gemiddeld bebouwd gebied eens in de 500 jaar, een glastuinbouwgebied eens in de 50 jaar en grasland gemiddeld eens in de 10 jaar (de Dommel 1 : 5 jaar) zou mogen overstromen.

De heer De Graeff vraagt of de ruimte die het waterschap heeft berekend in het kader van de 'ruimte-voor-water' filosofie uitgaat van de landelijke normen of de normen van het waterschap. De heer Segers meldt dat de normen van het waterschap zijn gehanteerd en dat houdt in dat de claims voor 'ruimte-voor-water' met de nieuwe normen hoger gaan uitvallen. Overigens gaat de norm voor dijkversterking uit van een kans op overstromen van eens in de 1.250 jaar.

Tot 2018 bedragen de geplande investeringen 50 miljoen voor duurzaam watergebruik (oppervlaktewater gebruiken in plaats van grondwater door bedrijven), 350 miljoen voor waterkwaliteit en ecologie (beekherstel en rioolwaterzuiveringsinstallaties) en 100 miljoen voor 'ruimte-voor-water'(gestuurde en natuurlijke berging). De tarieven van de waterschapsomslag zullen gedurende een reeks van jaren met 7 à 8% per jaar moeten stijgen.

1.2 Discussie over de wateropgave

De heer Vos vindt het verhaal van de heer Segers nogal technisch. Hij mist de beleving, de emotie die mensen bij het Dommeldal ervaren. Dat is belangrijk om draagvlak voor de noodzakelijke investeringen te creëren. Hoe maken we het gebied meer aantrekkelijk voor de recreant?

De heer Segers is het volstrekt met de heer Vos eens dat de beekdalen in de beleving van de inwoners en de recreanten ontzettend belangrijk zijn. De beekdalen moeten ook aantrekkelijk blijven. In zijn inleiding heeft de spreker echter gekozen voor de technische insteek om duidelijk te maken wat 'ruimte-voor-water' en functiecombinaties in dit gebied nu betekenen. De voorzitter vraagt naar de mogelijkheden van de combinatie van waterberging en recreatie.

De heer Segers denkt dat vergroting van de berging in het gebied van de Dommel geen extra mogelijkheden biedt voor recreatie. Er zijn eerder beperkingen. Wandelen kan nog net, maar kanoën levert al problemen op.

De heer De Graeff vraagt of er al draagvlak is voor de ruimtelijke opgave van het waterschap, inclusief de functiecombinatie.

De heer Segers antwoordt dat het verhaal van het waterschap integraal is ingebracht in het reconstructieproces. Thans is de verkennende fase aangebroken. Betrokken partijen praten vanuit een positieve houding. Alles moet vertaald worden in programma's, waarover het komende half jaar beslist moet worden.

De heer Scholten haalt de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat aan, die meende dat de Bommelerwaard onder water gezet zou moeten worden. Deze uitspraak is bij de inwoners van de Bommelerwaard slecht gevallen. Hij vraagt welke gevolgen de drie soorten van berging die door het waterschap De Dommel worden onderscheiden (gestuurde-, natuurlijke en calamiteitenberging) voor het ruimtebeslag hebben. En wat betekenen de bijbehorende maatregelen voor de investeringen, die in de diverse gebieden gedaan zijn? Misschien zou het helpen als er kleine overstroming plaats heeft. Dat vergroot het draagvlak voor maatregelen bij de mensen.

De heer Segers waarschuwt voor een verkeerde beeldvorming. In het gebied van het Bossche broek, een *gestuurde* waterberging, pleegt niemand kapitaalintensieve investeringen. In de Campina is samen met Natuurmonumenten een waterbekken gerealiseerd waarin miljoenen m³ water kunnen worden opgeslagen. Zo zijn er nog wel een paar ruimte-voor-waterprojecten te noemen die al in ontwikkeling zijn. Men moet natuurlijk duidelijk aangeven dat op dergelijke plekken geen kapitaalintensieve investeringen gedaan kunnen worden. Dat is een onderdeel van de draagvlakdiscussie.

Wat de *natuurlijke* berging betreft: tussen St. Oedenrode en Boxtel hebben er jaarlijks overstromingen plaats. De plannen voor beekherstel kunnen voor de grondgebruikers de condities zelfs doen verbeteren! Maar deze vormen van berging hebben niets gemeen met een calamiteitenpolder als de Bommelerwaard.

De heer Scholten vraagt zich af of dit in planologische zin toch niet op hetzelfde neerkomt. Als men geen kapitaalintensieve gebouwen mag neerzetten in gebieden die mogen overstromen, dan is toch veel haast geboden met de reservering van die gebieden?

De heer Segers verklaart dat dit al is opgenomen in de streekplanwijzingen die nu aan de orde zijn. Het gaat in het Dommelgebied om 150.000 hectare!

De heer Van Homelen wil weten wat de heer Segers bedoelt met het contrast tussen het beekstelsel dat van noord naar zuid loopt en de verstedelijking die van oost naar west loopt. De heer Segers legt uit dat een ontwikkeling van de steden langs de beken een heel andere relatie tussen waterbeheer en ruimtelijke ordening zou hebben betekend. Het wonen zou dan

bijvoorbeeld op de hogere beekdalgronden zijn geconcentreerd. Alles was meer logisch geordend geweest. Nu wordt op heel veel plekken de elementaire geomorfologie doorkruist. De heer Van Homelen vraagt wat dit dan betekent voor water als ordenend principe. De heer Segers antwoordt dat de herziening van het streekplan ervan uitgaat dat wonen en werken vanuit het duurzaamheidsprincipe in de infiltratiegebieden thuishoren. Dat is bedacht vanuit het idee van water als ordenend principe. Aan dit principe worden nieuwe locaties voor bijvoorbeeld een bedrijventerrein ter discussie gesteld. Ook is de werkelijke oppervlak-teclaim van ruimte voor water in de herziening van het streekplan duidelijk aangegeven. De heer Van de Klundert vraagt waarom maatregelen zoals het verhogen van de dijken zoals die in het rivierengebied worden genomen, niet voor de beekdalen worden voorgesteld. En waarom wordt er onderscheid gemaakt tussen intensieve en extensieve landbouw? Naar zijn mening is dit onderscheid achterhaald omdat alle landbouw in de toekomst emissie-arm dient te zijn. De heer Segers gaat eerst in op de tweede vraag. Het waterschap sluit aan bij de zonering van de reconstructie, waarbij sprake is van een extensieve zone, een soort van tussenzone en een zone die de landbouw volop kansen biedt. Deze zonering en de filosofie die daaraan ten grondslag ligt, worden breed onderschreven. Wat betreft de eerste vraag stelt de heer Segers dat er een nadrukkelijk verschil is in het waterbeheer van polders en het hellende gebied. Daar waar benedenstrooms nog dijken voorkomen, denkt het waterschap eerder aan het slechten daarvan dan aan ophogen. Dit omdat er meer ruimte voor berging nodig is.

2 Ruimte voor water - de afweging en het ontwerp

2.1 ing. A. Vermeer - De regionale wateropgave en de landbouw

De heer Vermeer wil enkele hoofdlijnen schetsen en vervolgens ingaan op enkele van de tien vragen die de werkgroep van de VROM-raad aan de deelnemers heeft gesteld. Uit de toegestuurde informatie blijkt dat sinds 1850 in Nederland de verharde oppervlakte met een factor 300 is vergroot. De landbouw vormt dus niet het probleem maar zal wel mee moeten werken aan een oplossing. Als veiligheid in het geding is, gaat het niet meer om het individuele maar om het gezamenlijke belang. Kijkt men er zakelijk naar en constateert men dat ruimte schaars is, dan moet er gezocht worden naar het combineren van functies waar dat mogelijk is en het scheiden van functies waar dat moet. Komt men tot de conclusie dat scheiden van functies noodzakelijk is, dan dient daar een vergoeding tegenover te staan. Bij multifunctioneel gebruik gaat de landbouw uit van een beheersaanpak en niet van een onkostenvergoeding: de landbouw wordt bij meervoudig grondgebruik een *aanbieder van groene diensten*.

Wat vraag 1 van de werkgroep betreft, merkt spreker op, dat wanneer de veiligheid in het geding is, de landbouw constructief mee zal denken aan het vinden van oplossingen. Bij alleen maar 'natte voeten' stelt de landbouw zich op het standpunt dat in deze dichtbevolkte omgeving het zoeken naar technische mogelijkheden een reële benadering is.¹³ Daarmee zijn niet alle problemen op te lossen en dus zijn aanvullende maatregelen nodig.

---

¹³ Acht u het kabinetsstandpunt en de daaraan ten grondslag liggende probleemstelling van de Commissie Waterbeheer 21e eeuw voldoende onderbouwd om de beoogde beleidswijzigingen te rechtvaardigen? Acht u in uw regio voldoende maatschappelijk draagvlak aanwezig om de noodzakelijke maatregelen uit te voeren?

De strategie van 'vasthouden, bergen en afvoeren' kan voor de zandgronden onderstreept worden. Bij klei met zijn hogere grondwaterstanden zou de volgorde *omgedraaid* moeten worden en is het dus afvoeren, bergen en dan pas vasthouden.

Concreet voorbeeld van pro-actieve medewerking van de landbouw vormt het zogenaamde INTERREG-project in het Brabantse grensgebied waarbij stuwen in de landbouwgebieden zijn geplaatst om water te conserveren. De kwaliteit van het te bergen water vormt voor de landbouw een wezenlijk element in het totaal, gegeven de eisen die aan de producten worden gesteld. Spreker adviseert om bij het ontwerp uit te gaan van uniforme basisnormen, maar daarnaast de gebiedseigen aanpak in stand te houden. Afwijkingen van de normen moeten mee genomen worden in de besluitvorming. In de toekomst kan men ook weer tot andere afwegingen komen; als bijvoorbeeld de malaria-mug weer verschijnt dan beoordeelt men bepaalde oplossingen toch weer anders. Het gaat erom dat het totaalbeeld goed is. Is dat niet het geval, dan is het maatschappelijk niet aanvaardbaar.

Over het combineren met andere functies merkt spreker op dat grasland op de zandgronden gecombineerd kan worden met beheersfuncties. Het risico (kans x schade) bepaalt of er sprake zal zijn van scheiden of multifunctioneel benutten. Ook voor de meer intensieve landbouw zijn er opties, maar de kosten bij calamiteiten zijn erg groot.

Verhelderende vragen aan de heer Vermeer

De heer De Graeff vraagt om verheldering over de calamiteitengebieden en wel in de vorm van een stelling dat bij *gestuurde* berging (landbouw- en natuurgebieden die regelmatig onder water komen) het kwaliteitsaspect buitengewoon belangrijk is. Bij calamiteiten waarbij het gaat om inundatie eens in de 200 à 300 jaar is de kwaliteit in relatie met de landbouw-oogst van minder belang.

De heer Vermeer sprak in zijn verhaal over gestuurde berging en is het dan eens met de stelling. Maar ook in de calamiteitenpolders wil de landbouw de kwaliteit bewaken, met name bij de akkerbouw.

Desgevraagd stelt de heer Vermeer dat kwaliteit niet verzekerd kan worden. Slechts eenmalige risico's kunnen worden verzekerd maar de vervuiling, die hier aan de orde is, blijft jaren in de grond zitten en vormt dan een probleem voor zowel de landbouw als de natuur. Gevraagd naar de financieringsmogelijkheden van gestuurde berging antwoordt de heer Vermeer dat indien gronden bestemd zijn voor gestuurde berging, er beperkingen voor de gebruiksfunctie zijn. De landbouworganisatie stelt dan dat de beheersfunctie vooraf moet worden geregeld en er niet achteraf moet worden gesoebat om een schadevergoeding. Volgens de heer Vos krijgen de gemeenten dit vraagstuk op hun bord want de functie-wijziging moet in de bestemmingsplannen verwerkt worden en dan ontstaat planschade. Dat vraagstuk moet nog worden opgelost.

Mevrouw Meindersma vraagt of het waterschap reeds een aantal kosten die nu hier de revue zijn gepasseerd, meegenomen heeft bij de stijging van de lasten met 8% per jaar. De heer Segers antwoordt hierop dat bij de ruimteclaims voor een deel van eigendomsverwerving en voor een deel van vergoedingen in het kader van beheersovereenkomsten is uitgegaan.

2.2 ir. J. Baan - De regionale wateropgave, natuur, milieu en landschap

De heer Baan stelt dat de relatie tussen water en natuur essentieel is. Water is doorslaggevend voor de kwaliteit van het natuurterrein. Evenals Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer is men op talrijke plekken bezig met watersysteemprojecten. In samenwerking met het waterschap De Dommel lopen op dit moment tien grote projecten. Daarmee worden

goede condities voor de toekomst geschapen. Negatief is echter dat het waterschap De Dommel zoveel water nodig heeft uit de gebieden van de EHS. De natuurgebieden zijn als volgt in het waterschap gelegen: de beekdalen vallen samen met de EHS. Tussen de beekdalen bevindt zich vooral aan de zuidkant een hoger gebied, de zogenaamde dekzandruggen met heide, bos en vennen. Het zijn de infiltratiegebieden. Een intermediair als het gaat om de natuurgebieden vormen de dekzandvlaktes waar grondwater als kwel naar boven komt. Deze gebieden, waaronder de broekgebieden hebben een hoge (potentiële) natuurwaarde.

Het wegvallen van kweldruk met verdroging als gevolg vormt een probleem waar al jaren over gepraat wordt. In Brabant heeft men te maken met een kolossale winning en drainage van grondwater. Dat betekent dat voor kwelafhankelijke gebieden als de beekdalen en de genoemde broekgebieden de kweldruk is gedecimeerd de afgelopen vijftig jaar. De goede kwelgebieden in Brabant zijn nu met een kaarsje te zoeken. Praat men nu over natuurherstel, dan denkt het Brabants Landschap aan de kwelgebieden. Dat is het belangrijkste probleem.

In de hogere gebieden, de bossen, heiden en vennen, speelt ook een verdrogingsprobleem, al zijn het op zich al wat drogere gebieden.

Door het mozaïekpatroon met de landbouw wordt de grondwaterstand in de natuurgebieden nadelig beïnvloed. In gebieden met maïsteelt (maïs vraagt veel water) wordt het peil zo hoog mogelijk opgezet, hetgeen voor de natuurgebieden weer een suboptimale grondwaterstand oplevert.

Een derde probleem is de aquatische kwaliteit van de beken zelf. Als men het heeft over de beleving van natuurwaarden, dan is een woeste, kronkelende beek met overstromingen een prachtig beeld. Dit beeld heeft echter niets van doen met een beek van een hoge ecologische kwaliteit. Een beek hoort juist een rustige structuur te hebben. Wanneer dat niet zo is, kunnen een heleboel soorten niet meer voorkomen.

Spreker meent dat het herstel van het totale, natuurlijke systeem dient te worden nagestreefd voor zover mogelijk. Men kan proberen na te streven dat in de hoger gelegen gebieden het water infiltreert, dat vrij geleidelijk het water in de beekdalen komt en dan via een meanderende beek zonder hele grote afvoerpieken in de grote rivieren terecht komt. Waar dat niet haalbaar is, kan getracht worden om in de EHS, de beekdalen dus, de terugkeer van bepaalde soorten tot stand te brengen.

Over de waterberging en de voorstellen van de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw daarover snapt de heer Baan goed dat men naar de beekdalen kijkt, want het zijn lagere gronden en veelal zonder bebouwing. Vanuit de natuurwaarden gedacht ligt dat echter heel anders: men kan dat niet zomaar doen! Wel is een fijnregeling denkbaar. In Brabant gebeurt dat al, bijvoorbeeld bij het project Diezerbroek en het project De Beerze. Er zijn dus wel plekken waar men de problemen na veel overleg weet op te lossen. Het kost overigens wel een hoop geld.

Het Brabants Landschap zet zich ook in voor het behoud van de natuurwaarde van de zogenaamde broekgebieden, de dekzandvlaktes. Het Bossche Broek is al genoemd. Het gebied De Brantse is een bijzonder ingewikkeld project. Er is een waterconvenant getekend om het project van de grond te krijgen met als doel het herstel van het hele beekstelsel. Het inrichten van broekgebieden tot berging heeft tot gevolg dat de aanwezig kweldruk wegvalt en daarmee de specifieke natuurwaarde van de broekgebieden. Dit probleem is alleen door middel van fijnregeling op te lossen, dat wil zeggen hier wél water bergen en daar juist weer niet.

In de hogere gebieden met de bossen, heide en vennen wordt het water voor de vennen van grote diepte opgepompt om de kwaliteit van het water te kunnen garanderen. Het is een hele kunstmatige toestand. Op dit moment kan het niet anders omdat anders de hele leefgemeenschap van de vennen verdwijnt. Eigenlijk is de enige goede aanpak in dit gebied het herstel van het grondwatersysteem. Daarover zouden afspraken met de boeren in het gebied gemaakt kunnen worden, *waterbeheersovereenkomsten*.

De heer Baan besluit zijn betoog.

Informatieve vragen aan de heer Baan

Mevrouw Meindersma vraagt of zij de heer Baan heeft horen zeggen dat kijkend naar de verschillende belangen - water, landbouw, stedelijke functies - de natuurwaarde van een hogere orde is.

De heer Baan antwoordt dat natuur geen belang maar een waarde vertegenwoordigt. Hij heeft onlangs een promotie meegemaakt van een hoogleraar natuurbeschermingsrecht¹⁴ waarin dit gesteld werd. Spreker heeft dit echter in deze context niet zo bedoeld. Hij verwijst naar het beleid van de provincie inzake natuur. Er is een zogenaamde natuurdoelenkaart gemaakt waarop precies is aangegeven waar men welke soorten natuurdoelen wil bereiken. Mevrouw Meindersma vraagt of het mogelijk is dat door veranderende omstandigheden, bijvoorbeeld door een andere kijk op water, de natuurdoelen worden bijgesteld.

De heer Baan verklaart dat deze doelen niet tien jaar geleden, maar pas anderhalf jaar geleden zijn vastgesteld. Het is dus recent provinciebeleid. Het wordt nog een hele puzzel om die doelen te bereiken want er zijn veel belangentegenstellingen. Spreker is bereid aan oplossingen mee te werken, maar hij is een tegenstander van het idee dat beekdalen zomaar onder water gezet kunnen worden.

De heer De Graeff zegt het probleem niet te begrijpen. Het waterschap heeft gezegd op hoger gelegen delen het water te willen vasthouden. Dat is toch goed met het oog op de verdroging? In de beekdalen wil men de *natuurlijke berging* herstellen. Natuurlijke berging klinkt ook goed voor de natuur? Bij gestuurde berging streeft het waterschap naar openhouden en groen houden. Dat moet toch als muziek in de oren klinken? Waar is dan de strijdigheid?

De heer Baan antwoordt dat natuurlijke berging niet hetzelfde is als natuurwaarde. Hij verwijst naar zijn verhaal over het wegvallen van de kweldruk. Door de gebieden af en toe onder water te zetten, dus het hanteren van een dynamisch systeem, is er sprake van een decimering van de biodiversiteit. Tal van planten- en diersoorten zijn verdwenen.

2.3 drs. Y.C.Th.J. Kortmann - De regionale wateropgave en de openluchtrecreatie

De heer Kortmann verklaart niet goed te weten wat er van hem verwacht wordt. Hij heeft de tien vragen - die zijn meegestuurd met de stukken - gelezen maar de component water en recreatie niet kunnen vinden. Toerisme en recreatie zijn overigens ook nauwelijks terug te vinden in het gemeentelijk beleid en in begrotingsstukken. Hij wijst in dit verband naar het huidige streekplan: men heeft een vergrootglas nodig om daarin iets over toerisme en recreatie te kunnen vinden.

Spreker denkt dat dit te maken heeft met het feit dat in het verleden - of misschien ook wel nu - de toerist of de recreant zich altijd aan de omstandigheden heeft aangepast. Bij een ondergelopen gebied kiest men de fiets- of wandelroute anders dan wanneer het niet ondergelopen is. Wat is dan recreatie en toerisme in dit gebied? De Nederlandse toerist of

---

¹⁴ De heer van Wijmen.

recreant kan niet zonder water. Toerisme en recreatie kunnen onderscheiden worden in vier onderdelen:

- op kleine schaal (wandelen, fietsen of vissen,
- het watertoerisme (roeien, kanoën, zeilen),
- grootschalig watertoerisme zoals in Friesland of Zeeland en ten slotte
- het rampentoerisme.

In dit gebied is alleen sprake van kleinschalig toerisme. Mensen wandelen, fietsen en vissen graag in het gebied van de Dommel. Verder zijn er veel campings waar mensen in het zomerseizoen verblijven (vaste staanplaatsen).

Er is een eeuwigdurende discussie over het wel dan niet varen op de Dommel. Daarbij dient rekening gehouden te worden met de economische belangen van het gebied, zoals bijvoorbeeld de genoemde campings. Het grote toerisme bevindt zich in de 'Gouden driehoek', het gebied tussen Tilburg, Eindhoven en Den Bosch waar verschillende attractieparken en de drie grote steden zelf liggen.

Moet men alles maar laten onderlopen, zodat er uitgebreid gerecreëerd kan worden op het water zoals in Friesland? Dat wil men hier niet.

Informatieve vragen aan de heer Kortmann

De heer Vos vraagt wat de sector actief aan het kleinschalige toerisme doet.

De heer Kortmann antwoordt dat het Brabants Bureau voor Toerisme wandel- en fietsroutes uitzet maar dat heeft weinig met water te maken.

De heer Vos stelt dat de Brabander het eigen landschap zo mooi vindt. Wat doet men met deze emotie?

De heer Kortmann beaamt deze emotie, die heeft betrekking op de kleinschalige recreatie.

Mevrouw De Jong vraagt of men niet kan inspelen op de grote verstedelijkingsdruk op het gebied en de rust, die de stedeling in de buurt van de stad zoekt. Men zou creatief kunnen meedenken met de plannen voor beekherstel. Spreekster denkt aan fietspaden of pontjes.

De heer Kortmann antwoordt dat dit absoluut van toepassing is.

De heer De Graeff vraagt waar ruimte voor water gecombineerd kan worden met recreatie.

De heer Kortmann antwoordt dat er dan gedacht kan worden aan de beekdalen.

De heer Baan is van mening dat men de combinatie van water met recreatie indirect dient te zien. In het nieuwe streekplan van Brabant wordt gestreefd naar twaalf grote groengebieden en daar zijn wel combinaties mogelijk van natuur, water, recreatie en beheerslandbouw.

Spreker noemt in dit verband 'Het Groene Woud', de naam voor het gebied tussen de drie grote steden, dat een heel mooi Brabants cultuurlandschap is met daarin uitgestrekte natuurgebieden. Dit gebied is per fiets vanuit de steden te bereiken. Een geïntegreerde ontwikkeling ligt voor de hand.

De heer Baan vertelt graag een anekdote om duidelijk te maken hoe ingewikkeld het allemaal is. In het gebied ligt een natuurterrein, de Logse velden. Sinds een paar jaar is daar een gecombineerd natuurproject met water opgezet. Men kan nu een wateroppervlak zien met een heleboel vogels. Er is zelfs een parkeerplaats gemaakt voor mensen met verrekijkers. Een succes voor alle functies zou men kunnen zeggen. Laat het nou zo zijn dat bij nader inzien het gebied wel leuk is voor allerlei vogelsoorten, maar dat het weerschijnvlindertje, een heel bijzondere vlinder, wel uit het gebied verdwenen is. En met deze vlinder zijn een heleboel andere soorten verdwenen. Het is juist de bedoeling om in natuurgebieden de soorten die daar thuishoren te beschermen. Spreker wil niet zeggen dat men het project daarom niet had moeten doen, maar dat men dit wel moet weten: het aldaar gevoerde waterregime is schadelijk gebleken voor bepaalde soorten.

Mevrouw De Jong vraagt aan de heer Segers of het juist is dat het vernatten van bepaalde gebieden problemen oplevert. Zij bedoelt dan de overlast van ongedierte als bijvoorbeeld muggen. Is daar onderzoek naar gedaan en is dit een reëel probleem?

De heer Segers antwoordt dat hij zich in de kwestie verdiept heeft. Enige tijd geleden heeft ook een hoogleraar in Eindhoven gewaarschuwd voor de terugkeer van de malariamug. Inmiddels denken de geleerden dat men hiervoor niet bevreesd hoeft te zijn. Wat de overlast door muggen betreft, wijst hij erop dat het percentage water in het Dommelgebied ongeveer 4 tot 5 procent is. In het westen van het land is dat van oudsher 10 tot 15 procent, ook in stedelijk gebied. Daar zijn meer muggen. Meer water in het Dommeldal betekent ook meer muggen. Andere overlast is niet te verwachten. Althans niet in vormen die een gevaar voor de volksgezondheid betekenen.

2.4 Discussie over de voorgaande lezingen (blok II)

De voorzitter geeft het woord aan de heer Scholten die een aantal kanttekeningen bij het geheel wil plaatsen.

De discussie verenigt zich vandaag tot het Dommeldal. Maar de herinrichting van 500.000 ha in Nederland is een nationale discussie waard. Een tweede kanttekening betreft het draagvlak voor ingrepen. In de ruilverkaveling van 16.000 ha in dit gebied is het draagvlak voor verandering vergroot door de positieve mentaliteit van de deelnemende partijen. Er wordt met souplesse door de landbouw ingestoken op de inrichtingsproblematiek. Goed overleg creëert draagvlak en daaraan ontbreekt het vaak in Nederland. Aangezien de wetten slecht gehandhaafd worden, kan de problematiek ook met gebiedscontracten en convenanten aangepakt worden. Wat betreft de wetgeving: een van de betere wetten in dit kader is de Landinrichtingswet, maar tegenwoordig ligt het primaat bij de WRO en spreker noemt die wet een 'bokswet'. Hij hoopt dat er wetgeving komt die meer geënt is op de mensen en minder op juristen.

De heer Vermeer is het eens met de heer Scholten. Dit proces is inderdaad in de vorm van een bedreiging gestart; men dreigt er vervolgens niet uit te komen. De waterparagraaf in de Reconstructiewet is nog niet afgewogen.

Op de vraag van de voorzitter of er op de zandgronden geen stof voor een conflict is als het gaat om de waterstanden, antwoordt de heer Vermeer dat een dergelijk voorbeeld aangeeft dat men zoekt naar het creëren van een waarde met elkaar en vooraf niet weet waar de verliezen zijn. We moeten de dynamiek meer benutten. Maar we zitten dicht bij het moment waarop men vastloopt in de eigen regelgeving.

Mevrouw Meindersma stelt dat men het begrip kwaliteit natuurlijk moet definiëren. Dan wordt men altijd geconfronteerd met de afweging die mede gebaseerd moet zijn op regelgeving. Spreekster heeft begrip voor de stellingname van de heer Scholten maar er moet toch een waarborg zijn waarbinnen de afweging moet geschieden? Zou de Landinrichtingswet dan verfijnd moeten worden?

Volgens de heer Vermeer gaat het bij kwaliteit om goede informatie en kennis maar bij de afweging moeten ook de mensen uit het gebied betrokken worden.

Bij de reconstructieplannen wordt een drietal zones onderscheiden namelijk landbouwontwikkelingsgebieden (intensieve landbouwfuncties), verwevingsgebieden en extensiveringsgebieden (rundveehouderij en toerisme). De hoofdlijn zit in het streekplan en verder doen de regionale commissies het werk. Vervolgens ligt er dan een reconstructieplan. Maar het geëigende juridische systeem ontbreekt, zodat men al snel vastloopt.

Volgens de heer Baan zijn niet alle problemen met het poldermodel op te lossen. Nu blijkt dat in het verleden vanuit het waterprobleem op de verkeerde plekken is gebouwd. We zijn

gewend om water op elke plek te beheersen. In een laag gebied pompen we; in een hoog beregenen we. Nu blijkt dat niet alles meer kan. Het streekplan gaat uit van de lagenbena-dering. Vanuit de sector zijn er normen, wetten en bijvoorbeeld een 'natuurdoelensysteem'. Indien concrete normen doorvertaald in het systeem strijdigheden opleveren, zal men keuzes moeten maken. Stel het probleem zuiver. Als op de hoge gronden diepe sloten zijn die het water afvoeren en men wil het water vasthouden, dan kan men niet zeggen; stop ermee. Er zijn rechten verleend. De boer wil een tegemoetkoming. Er zijn plekken waar pijnlijke ingrepen gedaan moeten worden.

Mevrouw Meindersma meldt dat op nationaal niveau afspraken gemaakt moeten worden over de kaders waarbinnen zich één en ander afspeelt. Volgens de heer Scholten kan dit toch ook via een convenant.

Op de vraag van de voorzitter hoe peilverhoging op de hoge gronden plaatsvindt, antwoordt de heer Segers dat in het gebied op grote schaal stuwtjes in het landbouwgebied zijn aangebracht en dat is een zeer succesvol grensoverschrijdend project geworden met gezamenlijke inzet van geld en kennis.

Toch is daarbij toch nog steeds uitgegaan van de normen voor de landbouw en niet voor de natuur, aldus de voorzitter. De heer Segers merkt op dat het bezien is vanuit de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw en dat de trits vasthouden, bergen en afvoeren is gehanteerd. De belangentegenstellingen tussen natuur en landbouw spelen voornamelijk in het grensgebied tussen beide. Dan er is behoefte aan een politieke afweging die zijn beslag krijgt binnen de ruimtelijke ordening.

Op de vraag van de voorzitter wat het waterschap doet bij een conflict tussen natuur en landbouw, antwoordt de heer Segers dat het waterschap gaarne in de fase daaraan vooraf haar visie geeft, een functionele inbreng. In een hellend gebied gaat het dan om kwel, infiltratie of intermediair gebied. Vervolgens levert het waterschap een watervisie en zal de politiek een keuze moeten maken.

De heer Kortmann vraagt of het nu gaat om het willen of het moeten vanuit het waterschap. De heer Segers antwoordt daarop dat uitgaande van de Commissie Waterbeheer 21e eeuw één en ander toch heel dicht bij de natuurlijke dynamiek komt. In de grensgebieden komen er wel confrontaties.

De heer De Graeff verduidelijkt dat het waterschap primair moet zorgen voor droge voeten, veiligheid en kwaliteit. Van daaruit leggen de waterschappen een ruimtelijke claim op tafel die afgewogen moet worden tegen andere claims en dat zijn politieke besluiten. De honorering van die claims ligt bij het algemeen bestuur en niet bij het waterschap. Een andere verantwoordelijkheid is die van het aangeven van risico's voor plekken waar men wil gaan bouwen, recreëren, etc. Ook dan moet de politiek een afweging maken.

De heer Kortmann merkt op dat de waterschappen nu ruimte claimen gezien vanuit de waterproblematiek want dat garandeert dan de benodigde veiligheid. Dan is het maar de vraag of er nog keuzes zijn voor een algemeen bestuur.

De heer De Graeff stelt daar tegenover dat ook andere maatschappelijke belangen ruimte claimen. Wordt die ruimte voor andere bestemmingen gereserveerd, dan kan het waterschap alleen melden dat een bepaalde mate van veiligheid niet kan worden gegarandeerd. Daarom vinden de waterschappen dat het algemeen bestuur zijn fiat aan de algemene normen moet geven.

2.5 ir. J.A. Lörzing - Integrerend commentaar van een ontwerper

De heer Lörzing begint zijn verhaal met de vraag wat een ontwerper is.¹⁵ Naar zijn mening zijn ontwerpers de vertalers van collectieve emoties ten behoeve van de buitenruimtes van steden. Dit doen zij in een dubbelhartige verhouding met de opdrachtgevers.

Aan de ene kant komen ontwerpers goed van pas om in vroeg stadium ideeën te helpen genereren. Aan de andere kant helpen zij mee om vorm te geven aan reeds genomen besluiten.

Wat betekent dit? Een ontwerper gaat over de integratie van functies en uiteindelijk over de vorm. Maar wat is vorm? Men praat over iets dat afhankelijk is van tijd, plaats en persoon. Het is leuk en tegelijk gevaarlijk. Men praat nu over het beschermen van vormen die in het verleden zijn ontstaan. *Cultuurvormen in het landschap worden ineens tot natuur bestempeld* en de moeite van het beschermen waard geacht. Men zou ook kunnen proberen deze vormen *nieuw te maken*. Men heeft dan iemand nodig die dit daadwerkelijk aandurft en tegelijkertijd oog heeft voor draagvlak. Dat is de rol van ontwerper in het algemeen.

De heer Lörzing wil nu ingaan op enkele van de tien vragen. Interessant vindt hij de vraag over de *lagenbenadering*. Spreker wil op het risico wijzen dat bij het al te precies omschrijven van de lagen de integratie in de planvorming minder belangrijk wordt gevonden. Water speelt bij het stapelen van functies een heel belangrijke rol. Het mag echter nooit zo worden dat een zeer mager plan met een voortreffelijke waterparagraaf de voorkeur krijgt boven een gedurfd plan met een slechte waterparagraaf.

Spreker overdrijft een beetje maar zegt wel eens plannen onder ogen te krijgen waarbij het vragen naar de waterparagraaf de zoveelste draai aan de gebedsmolen is.

Een ander onderwerp is het combineren van functies. Bij het ontwerpen blijkt al in een vroeg stadium dat er altijd sprake is van dubbelgebruik van water. Er zijn in ons land bijna geen wateren te vinden die niet dubbel gebruikt worden. De bezinkingsbekkens van rioolzuiveringsinstallaties hebben misschien slechts één functie. Er zijn voorbeelden van natuur genoemd die samen kunnen gaan met waterbeheer. Voor het ontwerpen biedt dat geweldige mogelijkheden. Maar het kan veel verder gaan: het scheppen van 'nieuw water' in stedelijke gebieden kan samengaan met 'nieuw wonen'. Men durft nog niet zo hard maar het kan wel in Nederland. De keurig aangeharkte stadsparkjes met één waterniveau kunnen heel spannend worden door *verschillen in waterstand* te benutten. Men kan dat tot vlakbij de beekdalen of zelfs tot in de beekdalen stimuleren. Ontwerpers zullen daar graag bij helpen. Bij recreatie ziet spreker ook veel mogelijkheden. Hij noemt als voorbeeld de aanleg van een krekengebied toen vanuit de natuur meer water werd geëist. Ter plekke was nooit een krekensysteem geweest, maar het kon wel worden aangelegd. Zo'n fijn vertakt waterstelsel kan heel veel bergingscapaciteit bieden, maar bleek ook ideaal te zijn voor de recreant, de vissers en de kanovaarders. Dit was nooit voorspeld.

Op de relatie landbouw-water gaat spreker niet in. Hij wil proberen de lijnen samen te pakken door de vraag te stellen wat nu de vorm van water is en wat de vorm van natuur is. Hij meent dat de vorm die aan water en natuur in de beekdalen is gegeven, volstrekt cultuurbepaald is. Er worden keuzes gemaakt in een situatie die in de geschiedenis keer op keer is veranderd. Zoals het eens was, wordt het nooit meer. Sommige toevoegingen uit vorige eeuwen vindt men nu prachtig. Dat geeft een lappendeken van modernere, oude en hele oude

---

¹⁵ ir. Lörzing is landschapsarchitect.

oplossingen, een rijk geschakeerd geheel waarvan niemand kan zeggen dat het consistent is of een blauwdruk uit 1850 of 1050 of 2150. Dat is juist de charme ervan.

Men kan een natuur ontwerpen - spreker kan hier voorbeelden van laten zien - die rijk is aan soorten en een mooie geometrische vorm heeft. Zuiveringsmoerassen bijvoorbeeld, hoewel de soortenrijkdom daar beperkt is. Of een geometrisch stelsel van sloten en dijken dat gradueel steeds meer onder water kan komen te staan. Dat is voor recreanten heel spannend. Daarbij moet men wel beseffen dat de wensen van recreanten nu heel anders zijn dan 50 jaar geleden. De recreant wil een aantrekkelijk gebied en dat kan door functies op elkaar te stapelen. Men kan fantastische combinaties bedenken: aan bergingsvijvers kunnen mooie vormen gegeven worden en daar mag best wel wat cultuur bij komen.

Wat ook de vorm van water of natuur is, men moet heel bewust proberen te bouwen aan de 21^e eeuw, uitgaande van een landschap met een heleboel functies en vormen door elkaar. Spreker sluit hiermee zijn betoog af.

Vragen aan de heer Lörzing - discussie

De heer Vos wil weten wat er gedaan wordt aan de waterberging in stedelijk gebied. De provincie Brabant wordt in toenemende mate een verstedelijkt gebied, waardoor ook het percentage verhard oppervlak toeneemt. De heer Segers noemde al de combinatie van wonen en waterberging in Tilburg-Noordoost. Daarnaast is men bezig met het 'afkoppelen' van regenwater, uitgaande van het principe dat men een waterprobleem in het gebied zelf moet oplossen en niet naar elders mag afwentelen.

Wat betekent één en ander voor de ruimteclaims van het stedelijk gebied en het buitengebied?

De heer Lörzing antwoordt dat men dit moeilijk kan inschatten. Er zijn plannen genoeg om in de beekdalen of vlak langs de Dommel te bouwen. Die plannen worden óf tegengehouden óf zo slecht uitgevoerd dat niemand tevreden is, bijvoorbeeld omdat men de 'harde stedenbouw' tegen 'de harde waterkant' aanlegt. Het vervloeien van die grenzen biedt veel meer interessante mogelijkheden.

De heer Baan is met de heer Lörzing van mening dat in een stedelijke omgeving de cultuur zeer bepalend is. Voor de natuurgebieden gelden echter andere normen. Een hoge mate van cultuur in een natuurgebied doet de historie geweld aan en leidt tot een kunstmatigheid. Nu praat de heer Lörzing over bouwen op de rand van de beekdalen. Wat is dan nog de ecologische, de cultuurhistorische en de landschappelijke betekenis van de beekdalen?

Mevrouw De Jong vraagt of hier recentelijk ervaring mee is opgedaan.

De heer Segers antwoordt dat dit niet het geval is; het gaat een stap verder dan de huidige plannen. De ecologische waarde van de Dommel wordt nu bij elk bestemmingsplan meegegeven en zo ontwikkelt men nieuwe delen aan de rivier. Vanuit het water worden ook stedenbouwkundige randvoorwaarden gesteld. Dit staat allemaal in de *Structuurvisie-Plus* die aan het eind van het jaar klaar moet zijn.

De heer Kortmann verklaart dat men in Oisterwijk ook zo te werk gaat, ook al is zijn gemeente niet als een echt stedelijk gebied te bestempelen.

De heer Segers zegt dat dit ook van toepassing is op de plannen voor het beekdal van de Aa en de omlegging van de Zuid-Willemsvaart. Dit moet allemaal nog gerealiseerd worden. Hij heeft de indruk dat gemeenten in Brabant water heel serieus nemen. Iedere gemeente werkt aan een waterplan. Dit wordt door de provincie sterk gestimuleerd. Waterplannen betekenen een stimulans om met de waterschappen samen te werken en de samenhang tussen water en ruimtelijke ordening te vinden.

De voorzitter concludeert dat de principes van de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw een grote rol spelen. Maar wie betaalt dan de kosten?

De heer Verheijen neemt het woord. Op dit punt geldt het standaard VINEX-beleid: in alle grote bouwlocaties kreeg water een plaats. Daar was de provincie niet altijd blij mee omdat dit toch vaak 'kijkwater' of 'dood water' werd, water onder druk van de productprijs die het planologisch bouwplan nodig had voor de markt. We hebben voorbeelden waarvan we achteraf vanuit het nieuwe waterbeleid moeten constateren dat deze hele ongewenste consequenties met zich mee kunnen brengen. Eindhoven is daar een voorbeeld van. Daar zat in de VINEX-locatie een plas. Er was geen peilfluctuatie mogelijk waardoor het geen zwemwater mocht zijn. Uiteindelijk is de aanleg van de plas niet doorgegaan omdat het een te groot risico zou vormen voor het nabijgelegen vliegveld.

Spreker vindt de 'Grote Wielen' bij Den Bosch ook geen goed voorbeeld van nieuw beleid omdat de wijk ontwikkeld wordt beneden NAP en daarmee een groot overstromingsrisico loopt. Vanuit het nieuwe denken is dit onverantwoord. In Tilburg is sprake geweest van een VINEX-locatie die weer geschrapt is. Zou deze wel gebouwd zijn, dan was het een 'lekkende stad' geworden. In Breda, een stad met een overstromingsrisico van 1 op de 50 jaar, kiest men er nu voor het water veel ruimte te geven.

Spreker meent dat de omslag naar het nieuwe beleid, mede als gevolg van de doorwerking van het VINEX-beleid van tien jaar geleden, heel groot wordt. Hij vraagt zich af of er wel voldoende landschapsecologen in ons land aanwezig zijn om de ontwerpen te beïnvloeden. Water vraagt immers om een natuurlijk systeem in de nieuwe visie en dat houdt beperkende randvoorwaarden in voor het planologisch gebruik.

De heer Lörzing merkt op dat hierdoor juist nieuwe kansen ontstaan. De ene vorm van gebruik wordt ingeruild voor een andere. Die zogenaamde natuurlijke systemen krijgen een geheel eigen karakter; het is gedaan met die eindeloze rijen 'kijkwaters'!

De heer Segers merkt op dat de VINEX-locaties weliswaar een gegeven zijn maar dat ook daar al anders met water wordt omgegaan. Het waterprobleem wordt niet langer afgewenteld.

De voorzitter vraagt of water binnen de verstedelijking hogere prioriteit krijgt.

De heer Verheijen antwoordt dat de historische inundatiegebieden op de streekplankaart zijn aangegeven, evenals de nadelen om daar de bouwen. Wil men daar dan toch bouwen, dan zal men dat uitgebreid moeten motiveren. Deze motivatieverplichting is een eerste stap in de *watertoetsbenadering*. Het waterbelang komt ook tot uiting in suggesties voor functiecombinaties. In Den Bosch zoekt men locaties voor bedrijventerreinen. Men zou boven de bestaande plassen kunnen bouwen.

Mevrouw Meindertsmä constateert dat de heer Lörzing van mening is dat als men gebruik maakt van allerlei technische mogelijkheden, dat men dan water op veel grotere schaal kan combineren met stedelijke functies dan nu gebruikelijk. Ook de heer Verheijen vertelt dat dit in principe kan, uitgaande van het streekplan. Maar het gebeurt nog niet omdat er blijkbaar nog andere belangen moeten worden afgewogen. Dat betekent dat men moet aangeven wat men wil, vervolgens analyseert wat de mogelijkheden en onmogelijkheden zijn en dat uiteindelijk een politieke afweging gemaakt wordt.

De heer De Graeff stelt dat nu veel meer dan vroeger de vraag aan de orde is van 'wat doen we waar'. Daarna komt de inrichtingsvraag waarbij alles zo goed mogelijk wordt gecombineerd.

Mevrouw Meindertsmä merkt op dat het ook voorkomt dat men vanuit de wateroptiek adviseert om op een bepaalde plek niet te bouwen maar dat men dit toch doet, bijvoorbeeld om het natuurbelang van een ander gebied te beschermen.

De heer Lörzing concludeert dat men dus flexibel met de waterparagraaf moet kunnen omgaan. Op hoog niveau moet men een afweging kunnen maken. Dat betekent dat in een stedelijk gebied misschien sprake kan zijn van een dubbelfunctie met water. Dat vraagt een

andere instelling dan van tevoren zeggen: 'Droge voeten nodig? Uit de waterparagraaf volgt dat u hier niet kunt bouwen!'

De heer De Graeff noemt het voorbeeld van het bouwen in de Zuidplaspolder bij Gouda, het diepste deel van Nederland. Ondanks het negatieve advies van het waterschap is besloten daar toch te bouwen. Het waterschap probeert nu een zodanig waterbeheer toe te passen dat de waterproblemen van deze polder niet worden afgewenteld op het omliggende groene gebied.

De heer Verheijen stelt dat men nu meer van water weet dankzij het nieuwe waterbeleid. Bij de streekplannen van 1992 werd water beschouwd als een afgeleide. De PPC (provinciale planologische commissie) stelt nu inrichtingseisen voor water bij aanvaarding van een locatie. De omslag is nog niet voltooid: er moeten bijvoorbeeld nog waterdeskundigen aan de PPC worden toegevoegd. Mentaal is de omslag gemaakt, maar deze is nog niet in de structuren, de instituties en de instrumenten verwerkt.

De heer Baan vraagt zich af hoe zwaar water nu telt in de ruimtelijke afweging. Als de politiek besluit om toch te bouwen in een laag gelegen gebied, dan vindt hij dat toch een verkeerd besluit. Want iedereen begrijpt dat dit op langere termijn problemen geeft. Wordt de waterproblematiek wel goed aan de politici uitgelegd? Wat betekent dan de watertoets?

De heer De Graeff antwoordt dat het uiteindelijke besluit het resultaat is van een afweging van allerlei belangen. Je kunt dit niet anders doen. Spreker is geen voorstander van allerlei geboden en verboden. Een waterbeheerder op provinciaal niveau die van alles verbiedt?

Daar ziet hij niets in. Het past ook niet in de bestuurlijke cultuur van ons land.

Het belang van de waterbeheersing zal waarschijnlijk in de toekomst wel zwaarder gaan wegen in de afweging.

De heer Baan wijst op de Habitatrichtlijn, een systeem van dwingend recht waaraan men zich gewoon te houden heeft. Binnen de Europese Kaderrichtlijn Water zullen op een gegeven moment ook dwingende maatregelen worden opgelegd.

De heer Segers concludeert dat het uitgangspunt is dat normen politiek worden vastgesteld. Dat is het kader, dat zich geleidelijk aan ook juridisch verder ontwikkelt, waar partijen zich aan zullen moeten houden.

De voorzitter sluit het gesprek voor de middag af.

3 Nieuwe sturingsopgaven, nieuwe bestuursvormen, nieuwe instrumenten?

3.1 drs. L.H.J. Verheijen - Het bestuurlijk stelsel in de regionale praktijk

De heer Verheijen concentreert zich zoveel mogelijk op de tien vragen die de werkgroep heeft gesteld. De vragen 8, 9 en 10 zijn nog niet bestuurlijk beantwoord maar het nieuwe waterbeleid wordt al wel vorm gegeven en dat roept de nodige discussie op. Spreker hoopt dat we daar niet al te veel last van krijgen en het enthousiasme voor de nieuwe waterfilosofie niet zal temperen. Één en ander heeft deels te maken met de vraag wie verantwoordelijk is voor de financiering.

EU-Kaderrichtlijn Water

Voor het Brabantse zijn de opgaven met name gerelateerd aan de Europese Kaderrichtlijn en de Reconstructiewet zandgebieden.

De Kaderrichtlijn water is eind 2000 van kracht verklaard en juridisch veel dwingender dan de andere aspecten van het waterbeleid, zoals bijvoorbeeld het Bestuursakkoord dat nog niemand bindt. Vraag is daarbij wie de gebiedsautoriteit is voor de stroomgebieden.

De Reconstructiewet is van groot belang voor Brabant en daarin staat dat watersystemen ruim aandacht dienen te krijgen. In de provincie Brabant was men reeds in 1991 bezig met convenanten over water die in het teken stonden van het weer laten meanderen van beken in het Brabantse. Deze convenanten hadden betekenis omdat ze vroegen om een integrale gebiedsaanpak.

In 1995 zijn subsidies verstrekt aan de waterschappen om, uitgaande van het nieuwe waterbeleid, stroomgebiedsvisies op te stellen. Daardoor waren er bij de reconstructie (Midden- en Oost-Brabant) en bij de revitalisering (inclusief West-Brabant) niet zoveel problemen om het nieuwe waterbeleid onder te brengen. Probleem vormen nu de gebiedscommissies omdat de bijbehorende gebieden niet geheel overeenkomen met de stroomgebieden. De relevante informatie voor de reconstructie van de wateronderdelen wordt nu versneld door de waterschappen aangeleverd, sneller dan volgens het bestuursakkoord Commissie Waterbeheer 21e eeuw is afgesproken.

In de filosofie van de provincie zijn er eigenlijk maar twee *stroomgebieden* namelijk die van de Dommel en de Mark. Samen met Vlaanderen zijn er bovendien ambtelijke grensoverschrijdende stroomgebiedcomités die als gevolg van de Kaderrichtlijn een bestuurlijke pendant moeten krijgen. De provincie wil voortrekker zijn om de partijen bij elkaar te krijgen om te voldoen aan wat de Kaderrichtlijn stelt.

V&W vindt dat het Rijk verantwoordelijk is voor de implementatie van de Kaderrichtlijn Water. De provincies vinden dat waterbeheer een breed integraal beleidsterrein moet zijn, inclusief waterkwaliteit en verdroging en niet alleen veiligheid. De Kaderrichtlijn is weliswaar gescheiden van waterbeheer voor de 21^e eeuw maar dat mag niet te lang meer duren vanwege de enorme interactie tussen beide. Op rijksniveau moet snel besloten worden hoe deze twee processen aangestuurd worden.

Deze Kaderrichtlijn heeft ook implicaties voor gemeenten, provincies en waterschappen. Zij kunnen aangesproken worden op de vereisten van de richtlijn. In de richtlijn staat namelijk dat elke achteruitgang van de waterkwaliteit moet worden tegen gegaan. En in Brabant is de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater verslechterd als gevolg van de landbouwbedrijfsvoering van de afgelopen 40 jaar. Als iemand de verantwoordelijke instanties een proces aandoet over de kwaliteit van het drinkwater zou hij wel eens in het gelijk kunnen worden gesteld op grond van deze richtlijn. Er zal dus ook een signaal naar de lagere overheden moeten worden gegeven dat ook zij verantwoordelijk zijn voor de implementatie van de Kaderrichtlijn.

Waterbergingsgebieden op de kaart

In 1998 heeft de provincie waterbergingsgebieden op de kaart gezet rekening houdend met de historische inundatie. Vervolgens dient er ruimte voor berging te worden gevonden en ruimtelijk te worden ingepast. Spreker toont een *sheet* van het Dommeldal en de Liempde. De provincie had een EHS aangewezen die samen viel met het beekdal; daar liggen natuurlijk ook de plekken voor water. Dan blijkt dat de synergie-effecten groot zijn. En dan praten we over gestuurde overstroming. In 50% van de EHS verwacht spreker dat daar mogelijkheden voor waterberging zijn. Mogelijk dat in delen van die EHS het water dominant

gaat worden en het natuurdoel niet kan worden bereikt: dat moet dan maar geaccepteerd worden.¹⁶

Watertoets, financiering en bevoegdheden

Over de watertoets merkt spreker op dat daarin nu wel de integraliteit is opgenomen en dat de toets wettelijk verankerd wordt. Discussie is er nog over het feit of de toets moet worden toegepast op de lopende planprocessen. De watertoets gaat uit van de *steady state* situatie. Veranderingen in de waterhuishouding die negatief zijn voor de gewenste situatie, moeten worden gecompenseerd. Maar de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw zegt dat niet de bestaande situatie maatgevend is voor het beleid en vraagt om een fundamentele herordening van de waterhuishouding. Daarvoor is de watertoets niet geschikt!

De watertoets zegt dat de initiatiefnemer of de gemeente de kosten draagt van de noodzakelijke veranderingen. Het streekplan kan in deze de burgers niet binden. De gemeente zal de kosten van waterberging door de waterbeheerder willen laten betalen want deze is dan de kostendrager. Er ligt nu in feite een open kaart in Nederland waarbij de gemeenten wat terugdeinzen voor de kosten en de waterschappen zeggen dat zij de noodzakelijke informatie aanreiken maar niet de algemene democratie vormen die de bestemmingen aanwijst. De provincie zegt dat zij geen besluiten neemt die voor burgers bindend zijn en het Rijk zegt dat het alleen voor de veiligheid en overlast verantwoordelijk is.

Nu zijn er Nederland juridische regels waarlangs dat is op te lossen. Dan moet men het waterbeheer voor de 21^e eeuw beschouwen als een majeure beleidsontwikkeling die niet voorzien kon worden op basis van bestaand beleid. Er is dan sprake van een extra *incentive* en dan moet men tot een kostenverdeling komen waarbij een deel bij het Rijk en een deel bij de waterschappen terecht komt. Dan zullen de gemeenten die bestemmingsplannen met die waterberging realiseren. En dat moet ook want zij zijn de enige die daar juridisch gesproken besluiten over kunnen nemen.

3.2 Discussie over de sturingsopgaven (blok III)

Mevrouw Meindersma concludeert naar aanleiding van de inleiding van de heer Verheijen dat in het VROM-raadsadvies aandacht geschonken moet worden aan de Europese wetgeving. Die werkt uiteindelijk door in de plannen van de gemeenten.

Verder blijft het de vraag hoe men normen kan vaststellen. Gebleken is dat de normen van waterschap De Dommel afwijken van de landelijke normen. Wat vindt de provincie hiervan? En wat betekent dat dan voor de financiering? Als de provincie hiermee akkoord gaat, zal op grond van de Vijfde Nota over de ruimtelijke ordening de provincie straks alles zelf moeten financieren!

De heer Verheijen is vreselijk geschrokken toen hij hoorde dat het actuele veiligheids- en overlastrisico rond Den Bosch 1 op 150 bedraagt, en rond Breda zelfs 1 op 50! Rond Den Bosch weet men inmiddels hoeveel bergingscapaciteit nodig is. Wat dit betekent voor het Dommeldal, is nu nog niet scherp. Instrumenteel gesproken legt de provincie via haar streekplan de normstelling op, dat wil zeggen niet bindend voor de burger maar wel voor de gemeenten met hun bestemmingsplannen. Dat geldt voor het stedelijk gebied, maar - met alle discussie die we net hebben gehad - de echte waterbergingsvraag ligt in het buitengebied. De gemeente die het buitengebied herbestemt onder invloed van de Reconstructie

---

¹⁶ De heer Verheijen heeft de inleiding van de heer Baan (Brabants Landschap) niet kunnen aanhoren omdat hij om 17.30 kwam aanzitten bij het rondetafelgesprek.

zandgebieden, kan de technische informatie over water - als die haar op tijd bereikt - meenemen in haar afwegingen. De provincie toetst aan de hand van het PPC-beleid. Dan rijst de vraag of iedere gemeente een eigen norm kan hanteren. Voor Den Bosch is dat wel zo volgens de Wet op de ruimtelijke ordening. De provincie houdt toezicht op de afstemming tussen de gemeenten in het stroomgebied van de Dommel en overlegt met het waterschap welke alternatieven mogelijk zijn. Als de norm vervolgens is vastgesteld op bijvoorbeeld 1 op de 200 jaar, dan wil de provincie ook weten wat de mogelijke schade dan is. Want ook dat valt te berekenen. Is de norm te laag en de schade te groot?¹⁷ Dan heeft de burger of het bedrijf recht op een schadevergoeding.

Mevrouw Meindertsma vraagt wat nu de rol van de nationale overheid is bij de normstelling. Zij denkt aan een richtlijn die per grondgebied en functie kan differentiëren.

De heer Verheijen meent dat zoiets niet mogelijk is omdat men niet weet wat het klimaat in 2050 vraagt voor het bestrijden van wateroverlast en andere pieken. Men kan wel een norm vaststellen voor 2010 of voor 2015 maar nooit voor 2050. Kiest men voor een minimumstandaard van 1 op 200, dan kan de provincie uitrekenen wat dat gaat kosten. Men zou ook naar 1 op 150 kunnen gaan. Doet men dat laatste dan denkt spreker dat de investeringen niet meer kosteneffectief zijn en kan men beter de polissen van de verzekeringen aanpassen.

Mevrouw Meindertsma wijst er nogmaals op dat de heer Segers landelijke normen heeft laten zien die heel erg afwijken van de normen van het waterschap De Dommel.

De heer De Graeff is van mening dat de landelijke norm van 1 op 1000 geen enkele betekenis heeft. Er is wel een landelijke richtlijn nodig om toch ergens een bodem te kunnen leggen. 1 op 50 of 1 op 100 lijkt zeker haalbaar voor de steden. Regionaal kan dan nog bekeken worden of dit niet scherper kan.

De heer Verheijen is het eens met de heer De Graeff. In het geval van een minimumnorm moet het Rijk echter wel financieel garant staan. Als waterbeheerder of als gemeente kan men er wat bovenop zetten, maar dan komt ook het meervoudig gebruik om de hoek kijken. Het gaat tenslotte niet alleen om meer ruimte maar ook om kwalitatief betere ruimte, bijvoorbeeld door verbrede landbouw te subsidiëren.

De heer De Graeff merkt op dat als er een landelijke norm zou gelden, het waterschap de eerste is die ervoor moet zorgen dat die norm gehaald wordt. Voor extra maatregelen kan bezien worden of andere belangen daaraan meebetalen. Het waterschap kan niet tot het onmogelijke worden gehouden. Als de heer Verheijen van mening is dat het Rijk alles moet betalen om de minimumnorm te halen, dan is spreker het daar niet mee eens.

De heer Verheijen wil ingaan op de institutionele beperkingen. Elk waterschap wordt afhankelijk van die landelijke norm, op welk niveau dan ook. Maar hoe snel komt men tot resultaten? De inspanning die gevraagd wordt om het watersysteem voor 2020 op orde te brengen, is in feite een financiële inspanning. Na die investering volgt de standaardpraktijk van het onderhoud.

De heer De Graeff is het daar wel mee eens, maar volgens hem gaat het om de inhaalslag om die landelijke norm te halen. Die discussie dient elders gevoerd te worden.

Mevrouw Meindertsma meent dat hierover nu juist wél moet worden doorgepraat. We moeten immers advies uitbrengen aan de minister. Wat betekent een nationale minimumnorm met een regionale differentiëring in de praktijk? Volgens haar kunnen de opbrengsten van de provincie Brabant, gezien de voorgestelde ruimtelijke opgave in de Vijfde Nota en gezien alle functiecombinaties die mogelijk zijn niet alleen leiden tot 'ruimte-voor-ruimte'

---

¹⁷ p.m. risico = kans (norm) x schade bij calamiteit. De vraag of recht op schadevergoeding zou moeten kunnen bestaan, zou gerelateerd moeten worden aan het risico dat de samenleving wil lopen (opm. secretariaat VROM-raad). Het kiezen van een norm zou eveneens daarvan afhankelijk gesteld moeten worden.

maar ook tot 'ruimte-voor-water'. De opbrengsten in Brabant, indien rood voor groen en blauw wordt ingezet, zijn van een omvang die in Drenthe nooit gehaald wordt. Via een provinciale grondbank zou dus ruimte voor ruimte maar tegelijkertijd ook ruimte-voor-water kunnen worden gefinancierd.

De heer Verheijen antwoordt dat men in de gemeenten te maken krijgt met planschadeprocedures. Wateroverlast valt maar in beperkte mate te accepteren en daarna treedt artikel 49 in werking. Wil men dat niet, dan moet men een compensatieregeling instellen. Maar dat vinden de boeren heel vervelend. Die willen gewoon afspraken maken in het kader van een convenant. Zij willen de wateroverlast accepteren en nog wat andere dingen doen. Spreker hoeft het waterschap niet te vertellen wat het verbreden van functies betekent voor de lasten. Hij zou het Rijk willen adviseren heel snel de Europese Kaderrichtlijn voor water toe te passen bij allerlei programma's. Met deze programma's kan men in een periode van tien jaar een heleboel werk verzetten. Er zou een goede regeling voor de *waterboer* moeten komen. De echte waterboer bestaat in werkelijkheid nog niet eens. Via het ministerie van Landbouw wordt een beheerstype aangeboden waarin het water niet is meegenomen. Maar dat zou wel moeten. De verschillende puzzelstukjes zouden aan elkaar gelegd moeten worden om hetzelfde doel te bereiken. De Vijfde Nota biedt een kans om het landelijk gebied op de kaart te zetten. Men kan functies zoeken die passen bij het landelijk gebied.

De voorzitter vraagt of dit nu betekent dat de keuze op het lokale niveau wordt gelegd. Zij wijst op het wetsvoorstel fundamentele herziening Wet op de ruimtelijke ordening waarbij de provincies bevoegdheden krijgen voor het opstellen van bepaalde verordeningen of richtlijnen. Kan de provincie een voorbeeld geven van een situatie waarin dat van toepassing zou zijn?

De heer Verheijen antwoordt dat de PPC een veel bredere betekenis krijgt als deze ook over het water moet gaan beslissen. Hij wijst op een vergelijkbare situatie sinds 1992 toen natuur een plaats kreeg in het streekplan. De consequenties daarvan zijn tot in de Raad van State doorgedrongen. Dus als men iets vast wil leggen, moet men wel weten waar men aan begint. Het nieuwe stelsel zoals dat in de genoemde herziening wordt voorgesteld, is als een bom ingeslagen. Er wordt gebroken met de traditie van altijd maar afwijkingen toestaan. Dit betekent een grote cultuuromslag. Ruimtelijke-ordeningsmensen moeten gaan werken als milieumensen. Het is echter de vraag of dit nieuwe stelsel ook daadwerkelijk wordt ingevoerd. En stel dat die nieuwe wet er wel komt, dan is het nog maar de vraag of zij het houdt.

Gemeenten worden nu door de provincies getoetst. In de nieuwe situatie gebeurt dat door inspecteurs voor ruimtelijke ordening en milieu. Gaat het wel door, dan moeten we bijvoorbeeld een omgevingsplan gaan maken. Dat duurt allemaal wel even. Er moet een integratieslag gemaakt worden. Als dit proces is afgerond, moet de traditionele planologie verlaten worden.

De voorzitter begrijpt uit de woorden van de heer Verheijen dat zijn intentie zou zijn om heel sterk mee te sturen.

De heer Vos meent dat de voorzitter veel aandacht heeft voor de publiekrechtelijke kant van het verhaal. Hij mist echter de privaatrechtelijke kant. Hoe wordt het grondgebied langs de Dommel opgekocht?

De heer Segers meldt dat dit al voor een deel gebeurt. In Brabant is al sinds jaar en dag geaccepteerd dat het waterschap delen van de oever opkoopt omdat de oever hoort bij het watersysteem. Er zijn bijvoorbeeld stukken grond aangekocht ten behoeve van de 'hermean-dering'. Indien er sprake is van meekoppelen met een ander beleid dan is het logisch dat het andere beleid meebetaalt. Maar wat als men al beleid uitvoert dat anderen pas tien jaar later doen?

De heer Van de Klundert vraagt of de heer Segers zich kan voorstellen dat burgers, of een VINEX-locatie, een villawijkje of bedrijven meebetalen. Zij willen wellicht meebetalen aan de extra veiligheidsnorm. In de Verenigde Staten gaat dat zo.

De heer Van Homelen stelt dat dit in zijn gemeente al gebeurt. Een bestemmingsplan heeft altijd een sociaal-economische paragraaf. Bij afwegingen van lokaal belang draagt de gemeente bij. Kan de gemeente dit niet, dan kan een andere instantie in beeld komen. De betekenis van een bestemmingsplan moet ook niet overschat worden. Het is een vorm van toelatingsplanologie, maar het verplicht tot niets. Eigenlijk gaat men ervan uit dat er altijd projectontwikkeling moet plaatsvinden, ofwel door de overheid zelf of met behulp van derden. Het bestemmingsplan zelf is niet een operationeel plan. De private sector wordt juist steeds belangrijker in het geheel. Ook als het om water gaat.

De heer Verheijen meent dat burgers en bedrijven vragen om droge voeten en dat als men meer wil, zij dan daaraan moeten meebetalen. Vindt men de normstelling te laag? Dan betaalt men mee als men een hogere wil. Deze discussie voeren we nu nog niet. Wat men dan aan de 'omgekeerde planschade' moet doen, is weer een andere discussie. Waarom betalen de mensen die droge voeten hebben, niet mee aan de mensen met natte voeten?

De heer De Graeff vraagt wie de ruimte voor water betaalt. Bij de aanleg van nieuwe woonwijken geldt een ander principe, namelijk de kostenveroorzaker betaalt. De kosten van het waterbeheer worden dan verhaald op rood.

De heer Kortmann verklaart dat de kosten terugkomen in de financiële exploitatie.

Mevrouw Meindertsma is van mening dat dit zo niet werkt. Men moet dit niet op gemeentelijk niveau willen oplossen met het oog op de grondprijis. Zij meent dat er een provinciale groundbank nodig is om met een vereveningsplan te kunnen komen.

De voorzitter stelt dat zij het niet helemaal met mevrouw Meindertsma eens is. De gewone verkeersinfrastructuur komt ook ten laste van de grondexploitatie. Voor water zou dat toch ook kunnen gelden? Gaat het om bredere bovenplanse voorzieningen, dan zouden die wél bekostigd moeten worden uit een regionaal vereveningsfonds. Dat laatste is zij wel met mevrouw Meindertsma eens.

De heer Kortmann stelt voor dit door te trekken naar het landelijke niveau. Want als men in Brabant ruimte moet maken om Rotterdam niet onder te laten lopen, dan zou men bij het Rijk kunnen aankloppen. Hetzelfde geldt dan op een nog hoger niveau. Wij zouden tegen de Belgen kunnen zeggen: 'Doe het nou eens een keer fatsoenlijk, dan loopt het hier niet onder'.

De voorzitter wil afronden gezien de tijd. Zij denkt dat het een instructieve middag en avond is geweest. De raadsleden hebben goed zicht gekregen op de regionale wateropgave zoals die op de provincie en het waterschap afkomt. Ook is duidelijker geworden of en in hoeverre de wateropgave kan worden gecombineerd met de andere grondgebruikfuncties. Gebleken is dat ontwerpers hier goed mee kunnen werken, als de opdrachtgevers zo ver zijn. Ten slotte is meer duidelijk geworden over de invloed van nationale normering en over de wijze waarop Europese regelgeving doorwerkt in de verschillende overheidslagen en in de financiering van de noodzakelijke projecten.

Zij sluit de vergadering om 20.30 uur.

Rondetafelgesprek Het Dommeldal
in het kader van het Vrom-raadsadvies over 'water'

maandag 8 oktober 2001 van 14.30 tot 20.30 uur	Waterschapshuis Boscheweg 56 5280 DA Boxtel Telefoon: 0411 - 618452
---	--

14.00 uur ontvangst met koffie en thee

14.30 uur opening en welkomstwoord door de voorzitter **mw. prof. J. de Jong**, hoogleraar onroerend-goedrecht Technische Universiteit Delft en voorzitter van de werkgroep Water van de VROM-raad

I. Introductie wateropgave in de regio

14.40 uur De heer **ir. A.J.A.M. Segers, Watergraaf** en **ir. J.H.E.M. van Haren, manager waterbeheer**, beiden van het Waterschap De Dommel, zullen ingaan op de wateropgave van de regio

15.10 uur **discussie** over wateropgave, plan c.q. beleid en knelpunten

15.40 uur korte pauze met koffie en thee

II. Ruimte voor water – de afweging en het ontwerp

15.55 uur De heer **ing. A.J.A. M. Vermeer**, voorzitter van de Zuidelijke Land- en Tuinbouw Organisatie (ZLTO) zal de regionale wateropgave confronteren met de grondgebruiksfunctie landbouw

16.15 uur De heer **ir. J. Baan**, directeur van het Brabants Landschap, zal de relatie leggen tussen de wateropgave en de belangen van natuur, milieu en landschap

16.35 uur De heer **drs. Y.C.Th.J. Kortmann**, burgemeester van Oisterwijk en voorzitter van het Brabants Bureau voor Toerisme, gaat in op mogelijkheden en knelpunten in de relatie tussen de wateropgave en de openlucht recreatie

16.55 uur korte pauze met koffie en thee

17.10 uur plenaire discussie over de ordeningsproblemen (beleid en ontwerp)

17.40 uur integrerend commentaar van een **ontwerper: ir. J.A. Lörzing**

18.10 uur conclusies eerste sessie door de voorzitter

18.20 uur aperitief gevolgd door lichte avondmaaltijd

III. nieuwe sturingsopgaven, nieuwe bestuursvormen, nieuwe instrumenten?

19.20 uur De heer **drs. L.H.J. Verheijen**, gedeputeerde van de provincie Noord-Brabant, houdt een inleiding over het formele bestuurlijke stelsel en hoe dit in de regionale praktijk werkt.

19.50 uur Plenaire discussie sturingsaspecten

20.15 uur conclusies en afsluiting door de voorzitter

Rondetafelgesprek Het Dommeldal, maandag 8 oktober 2001

Genodigden:

ir. J. Baan	Stichting Brabants Landschap Directeur
de heer A.J.J. van Disseldorp	Brabants Bureau voor Toerisme Directeur
ir. J.H.E.M. van Haren	Waterschap De Dommel Manager sector waterbeheer
de heer J.A.M. van Homelen	Gemeente Boxtel Burgemeester
drs. Y.C.Th.J. Kortmann	Gemeente Oisterwijk Burgemeester
ir. J.A. Lörzing	Samenwerkingsverband regio Eindhoven Ontwerper
ir. A.J.A.M. Segers	Waterschap De Dommel Watergraaf
de heer G.M. Scholten	Landinrichtingscommissie St. Oedenrode Voorzitter
drs. L.H.J. Verheijen	Provincie Noord-Brabant Gedeputeerde milieu, natuur, integraal waterbeheer
de heer A. Vermeer	Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie Voorzitter
de heer J.A.M. Vos	Gemeente Uden Burgemeester

Leden van de VROM-raad

mw. H.M.C. Dwarshuis-van de Beek	Wethouder ruimtelijke ordening en volkshuisvesting Leidschendam
ir. J.J. de Graeff	Dijkgraaf Hoogheemraadschap Schieland, voorzitter van de Unie van Waterschappen
mw. prof. mr. J. de Jong	Hoogleraar onroerend-goedrecht, afdeling Geodesie, T.U. Delft
mw. M.C. Meindertsma	Oud-wethouder Zwolle, Lid Eerste Kamer
ir. D. Sijmons	H+N+S Landschapsarchitecten, Utrecht

Leden van het secretariaat VROM-raad

drs. A.F. van de Klundert	algemeen secretaris
ir. P.W.F. Petrus	projectleider
ir. J.J.H. Egberts	senior projectmedewerker
mw. M.A.C.C. Oomen	senior projectmedewerker
mw. drs. A.L. Hermans	projectassistent

‘Het Groene Hart’
verslag van het rondetafelgesprek in het kader van de voorbereiding van een advies
van de VROM-raad over de ruimtelijke aspecten van de waterproblematiek in
Nederland, gehouden op
15 oktober 2001 te Oud Ade

Bijlagen: het programma en de deelnemerslijst¹⁸

Opening.....	52
1 Introductie wateropgave in de regio	52
1.1 J.P.R.M. Steegh - De wateropgave van het Hoogheemraadschap Rijnland	52
1.2 Discussie over de wateropgave	55
2 Ruimte voor water - de afweging en het ontwerp	59
2.1 J. de Groot - De regionale wateropgave in relatie tot de land- en tuinbouw	59
2.2 mw. mr. M. van Egmond - De regionale wateropgave en de belangen van natuur- en landschapsbeheer.....	61
2.3 mr. G.H.N.L. van Woerkom - De regionale wateropgave en de belangen van recreatie en toerisme	62
2.4 mw. drs. A.M.J. Rijckenberg - De regionale wateropgave en de verstedelijking	65
2.5 Discussie over de inleiding van mw. drs. Rijckenberg	67
2.6 ir. L. van Nieuwenhuyze - Integrerend commentaar van een ontwerper	68
2.7 Discussie over de inleiding van de heer Van Nieuwenhuyze	71
3 Nieuwe sturingsopgaven, nieuwe bestuursvormen, nieuwe instrumenten?	73
3.1 ir. A.P. Wiersma - Het bestuurlijk stelsel en de regionale praktijk.....	73
3.2 Discussie over sturingsaspecten	76

*Illustraties met toestemming van de ANWB gepubliceerd, afkomstig van diapresentatie bij
bijdrage van de heer mr. G.H.N.L. van Woerkom, hoofddirecteur ANWB.*

---

¹⁸ Verhinderd waren: ing. A.M. Finkers, mr. G.R. de Goede, ir. D. Sijmons, ir. J.J.H. Egberts.

Opening

De voorzitter, mevrouw prof. mr. J. de Jong heet namens de VROM-raad de aanwezigen hartelijk welkom en licht de bedoeling van de bijeenkomst toe. De VROM-raad bereidt een advies voor over de ruimtelijke aspecten van de waterproblematiek in Nederland. Een viertal rondetafelgesprekken wordt gehouden om meer zicht te krijgen op de regionale watersystemen en de wateropgaven zoals zijn beschreven door de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw. De raad wil weten hoe de wateropgave in de regio's worden vertaald en hoe daarvoor draagvlak wordt verkregen; hoe de regionale wateropgave verbonden wordt met het ruimtegebruik in de regio, en of het bestuurlijk en juridische kader voldoende is toegerust om de regionale opgaven effectief uit te voeren.

Aan de deelnemers zijn tien vragen gezonden. De raad hoopt tijdens deze gesprekken antwoorden op deze vragen te krijgen.

1   Introductie wateropgave in de regio

1.1   J.P.R.M. Steegh - De wateropgave van het Hoogheemraadschap Rijnland

De heer Steegh heeft op verzoek van het secretariaat van de raad gereageerd op een samenvatting van de antwoorden op de tien vragen die aan de deelnemers van de rondetafelgesprekken zijn voorgelegd. De belangrijkste elementen uit zijn reactie zijn aan dit verslag toegevoegd (in kleine letter).

De heer Steegh maakt gebruik van sheets ter ondersteuning van zijn betoog. Met een kaart 'Amersfoort aan zee' maakt hij duidelijk hoe Nederland eruit zou zien indien er niets aan waterstaat werd gedaan. De belangrijkste taken van het Hoogheemraadschap Rijnland zijn de waterkering, het waterkwantiteitsbeheer en het waterkwaliteitsbeheer.

De *basale functie* is toch er voor te zorgen dat de zee uit het land wordt geweerd. Het waterschap beheert de duinen en hier en daar dijken.

Gegeven het rijzen van de zeespiegel voert het hoogheemraadschap een 'dynamisch kustbeleid' waarbij zonodig landinwaarts ruimte voor water wordt geboden. Daar zijn grote belangen mee gediend omdat het gebied achter de duinen het hart van Holland is, waarbij een overstromingskans van niet meer dan 1:1000¹⁹ geaccepteerd wordt. Op de waterkering ligt echter een aantal functies, dat dynamisch kustbeheer niet toestaat, namelijk de badplaatsen. Binnen een perspectief van 50 jaar zou het zo kunnen zijn dat een plaats als Katwijk als een schiereiland in zee komt te liggen.

De *tweede taak* van het waterschap is de *waterbeheersing*. De heer Steegh toont een oude kaart, vervaardigd door de heer Bolstra, destijds technisch directeur van het hoogheemraadschap. In die tijd was het volstrekt normaal dat de polders 's-winters blank stonden. De poldermolen kon immers alleen malen als er voldoende wind was. In de huidige samenleving wordt dat niet meer geaccepteerd. De belangen die geschaad worden bij wateroverlast zijn dan ook sterk toegenomen. Bovendien zijn de burgers in de stad gewend aan de gedachte dat het systeem volledig beheersbaar is. Dat is het in enkele decennia van de 20^e eeuw schijnbaar ook geweest. Door de gebeurtenissen in de negentiger jaren van de vorige eeuw wordt echter weer duidelijk dat volledige beheersing van het water een fictie is. Voor de *waterkwaliteit* zorgen de meeste waterschappen sinds 1970 toen de Wet op het oppervlaktewater van kracht werd. Het Hoogheemraadschap Rijnland doet echter al sinds 1927 aan waterkwaliteitsbeheer en rioolwaterzuivering. De laatste jaren wordt veel aandacht besteed aan 'diffuse bronnen': allerhande bronnen verbonden aan de wegen, de lucht of het water zelf beïnvloeden de waterkwaliteit negatief. Het is zeer moeilijk om deze vervuiling tegen te gaan.

---

¹⁹ Gemiddelde overstromingskans van eens per duizend jaar.

Vasthouden-bergen-afvoeren

Voor het Groene Hart c.a. (Delfland ligt niet in het Groene Hart!) wordt de strategie vasthouden-bergen-afvoeren (en aanvoeren!) als voorkeursstrategie van de waterschappen beschouwd maar deze strategie leidt soms tot onaanvaardbare gevolgen, ofwel vanwege ruimtebeslag, ofwel vanwege financiële consequenties, ofwel vanwege de te lange doorlooptijd om oplossingen voor nu al knellende problemen (zie de opnieuw onhoudbare situatie in Delfland op 20 september 2001) te realiseren. Het Hoogheemraadschap Rijnland kiest voor een combinatiestrategie die vooral is gebaseerd op de *no regret* insteek: doe wat altijd nodig zal zijn vergroten van de bemalingscapaciteit voor echte piekomsomstandigheden, zorg dat er ook gepompt kan worden als de storm op het gemaal staat, realiseer bergingslocaties in delen van het beheergebied waar vergroting van de pompcapaciteit sowieso geen effect heeft. Streef naar *én-én-oplossingen*: bergen én afvoeren/aanvoeren. Vasthouden is in Laag-Nederland niet zo zinvol, behalve in de vorm van bergen. Laten we goed in het oog houden dat Laag-Nederland sowieso altijd zal moeten pompen om te voorkomen dat we verzuipen!

Teneinde de dynamiek in de wateropgaven van het Groene Hart en van het Hoogheemraadschap Rijnland te illustreren, toont de heer Steegh een afbeelding, die ook door de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw is gebruikt, over de gemiddelde zeespiegelrijzing, die zich voordoet onder invloed van de klimaatsverandering. De daling van het maaiveld in de veengebieden wordt versneld door de ontwatering ten behoeve van het agrarisch gebruik. Verder is er de toename van het verhard oppervlak onder invloed van de verstedelijking waardoor het water steeds sneller in de sloot komt. Op de afbeelding is te zien dat de dijken pas werden aangelegd toen het nodig was en de windmolen pas verscheen toen de polders onder water liepen. Recente theorieën gaan er vanuit dat aan het begin van onze jaartelling Zoetermeer fors hoger lag dan tegenwoordig; berekeningen variëren van 8 tot 18 meter + NAP. Het veenpakket zal in het jaar 2100 grotendeels verdwenen zijn²⁰. Op de volgende afbeelding wordt het effect van de verstedelijking op de toename van het waterbezwaar in de boezem getoond: bij de piek zal men uitkomen op 21 miljoen m³ water per dag. Waar laat men dat water? Vandaar de *vraagstelling*: hoe komt men tot een duurzaam, veilig, veerkrachtig en schoon watersysteem? *Helaas blijkt de waterkwaliteit in de discussies naar de achtergrond te verdwijnen*. Dit heeft weer inrichtingsconsequenties.

Ruimte voor water

Er is meer ruimte voor water nodig indien men flexibel en dynamisch wil zijn. In de huidige situatie loopt het systeem tegen zijn grenzen aan. Als voorbeeld noemt de heer Steegh de regenbui van drie weken geleden die volgens de statistieken slechts 1 maal per 150 jaar zou mogen voorkomen.

In theorie staat het idee van ruimte voor water bijna niet meer ter discussie. Het gaat nu om de manier waarop. Het gaat daarbij om communicatie, draagvlak en instrumentarium. Voor een groot deel van de bevolking is het nog een volstrekt non-issue. Het is de uitdaging voor het waterschap om uit de ivoren toren te komen en uit te leggen waarom er ruimte voor water nodig is.

---

²⁰ De jaarlijkse maaiveldaling door klink en oxidatie van het veen bedraagt maximaal ongeveer 2 á 3 cm per jaar.

De waterschappen gaan er overigens vanuit dat het aanwenden van 'ruimte-voor-water' en het naleven van het 'niet-afwentelen'-beginsel (Commissie Waterbeheer 21^e eeuw) alleen realiseerbaar is met inzet van externe financiering en daarvoor is meervoudig ruimtegebruik noodzakelijk.

De heer Steegh laat zien wat het Hoogheemraadschap Rijnland in de loop van de tijd gedaan heeft om in te spelen op de zich wijzigende omstandigheden. Een afbeelding toont de trefwoorden:

- watersysteem-verkenningen;
- uitgangspunten: bescherming tegen wateroverlast en waterschaarste (hierbij is het streven naar maximale zelfvoorziening de norm van het waterschap);
- verkenning ruimtelijke oplossingen voor meervoudig ruimtegebruik;
- ontwikkelen van inrichtingsconcepten; en
- uitwerken van kansrijke locaties.

Aan de laatste twee punten is men nog nauwelijks toegekomen. Het is echter ook niet goed om dit nu al precies in te willen vullen. Het draagvlak voor het zoeken naar ruimte is immers nog erg smal.

De heer Steegh toont een afbeelding met een overzicht van de concrete wateropgaven²¹:

- waterbezwaar;
- waterbehoefte per functie (de natuur heeft bijvoorbeeld veel water nodig);
- bestrijding van verzilting; en
- waterkwaliteitszorg.

De eisen die de uiteenlopende grondgebruiksfuncties aan het watersysteem stellen en de mate waarin het klimaat verandert, de zeespiegel rijst en het maaiveld daalt, leiden tot maatregelen, waaronder claims voor 'ruimte-voor-water'. Dit moet precies worden uitgezocht. Op Europees niveau dient men bovendien aan waterkwaliteitseisen te voldoen. Deze eisen worden geleidelijk aan opgeschroefd. Het is de vraag of het Nederlandse watersysteem überhaupt ooit zal kunnen voldoen aan de eisen die Europa stelt!

Spreker laat een kaartje zien, dat een samenvatting is van de waterkansenkaart Het Groene Hart en van een aantal waterkansenkaarten voor kleinere deelgebieden daarbinnen.

Sommige gebieden zijn geschikt voor combinaties van het bergen ingeval van wateroverlast en het bufferen van water voor tijden van droogte. Andere gebieden zijn slechts geschikt voor één doel binnen het watersysteem. Als men al die gebieden bij elkaar optelt, dan is er 30.000 ha nodig; bij extreme droogte - zoals in 1976 - is dat nog niet genoeg. Dit is een onevenredig grote vraag naar ruimte. Het is dan ook niet de bedoeling dat Rijnland al deze gebieden opeist maar het maakt wel de ernst en de omvang van het probleem zichtbaar. De huidige watervraag van het gebied van Rijnland bedraagt zestig tot honderd miljoen m³ per jaar. Hiervan is twintig tot dertig procent nodig om de verzilting te bestrijden. Is er sprake van een droge zomer, dan neemt de watervraag toe en dan wordt er bij Gouda water ingelaten vanaf de Hollandsche IJssel. Dit kan men niet tot in lengte van dagen blijven doen. Men verwacht op korte en op lange termijn problemen. Binnen tien jaar - als de Haringvliet-sluizen worden opengesteld - en binnen honderd jaar - als de Rijn van gletscherrivier verandert in een regenrivier - zijn grote problemen te verwachten. Spreker noemt met name de *watervraag* omdat daarvoor de grootste ruimteclaims gelden. *De bergingsbehoefte voor de watervraag (voorraadvorming) is tien keer zo groot als de bergingsbehoefte voor het waterbezwaar!* Dat heeft te maken met de klimaatverandering - de droge zomers worden droger -, met de verandering van functies in het gebied die om meer water vragen en met het feit dat men de verzilting nog steeds niet accepteert. Zou men dat wel doen, dan zouden de *natuurdoeltypen* die de provincie voorschrijft, veranderen van zoutwerend in zoutminnend en zou de hoeveelheid benodigd water voor de verziltingbestrijding veel lager kunnen zijn.

---

²¹ Deze wateropgaven moeten ook aan de tijd worden gerelateerd, met name aan de maanden van het jaar, waarin zij zich voornamelijk manifesteren.

Communicatie, draagvlak en instrumentarium

De heer Steegh laat een afbeelding zien over het opstellen van een *communicatieplan*, gerelateerd aan de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw;

- het demonstreren van projecten;
- het verstrekken van informatie;
- het maken van een toetsingskader voor ruimtelijke ontwikkelingen (de verschillen tussen de provincies zijn enorm);
- het samenwerken met de andere overheden ter wille van de ruimtelijke organisatie;
- het afstemmen van een toereikend bestuurlijk-juridisch instrumentarium.

Spreker uit zijn twijfels over de twee laatste punten. Bovendien is de financiële kant van het verhaal volstrekt niet afgedekt. Er moet worden gewerkt in het spanningsveld van een lange-termijnvisie die al op korte termijn om actie vraagt. De lange termijn betekent ook dat men nog wel even bezig is met onderzoek en met normering en dat het nog wel even duurt voordat men tot overeenstemming komt. Op korte termijn moet men voorkomen dat Nederland verder wordt ingericht en er voor waterbuffering geen ruimte wordt gereserveerd. Daarom wordt zowel in de discussies over de Vijfde Nota als over de verschillende streekplannen steeds gewaarschuwd dat men het oplossen van het waterprobleem in de toekomst nu niet onmogelijk moet maken.

Hoe verder?

Belangrijk is de communicatie: het delen van de problemen met de burgers, het ontwikkelen van een gezamenlijke visie op de risico's (met de burger, maar bijvoorbeeld ook met de buurlanden), het zoeken naar oplossingen per stroomgebied, bijvoorbeeld door flexibel peilbeheer, meervoudig ruimtegebruik, geen afwenteling en het organiseren van bestuur en beheer per stroomgebied.

De belangrijkste knelpunten zijn:

- het verbreden van het noodzakelijk draagvlak voor maatregelen;
- het reserveren van ruimte;
- de bestaande onzekerheid over de te hanteren normering;
De heer Steegh acht het merkwaardig dat er wel normen in ontwikkeling zijn voor wateroverlast maar niet voor watertekort. Hij hecht bovendien veel belang aan de mogelijkheid van regionale differentiatie (zie ook vraag 4).
- de kwaliteit van het bestuur, en de 'scoringsdrift' (soms is er ineens een waterbuffer die dan voor problemen zorgt omdat er geen flexibel peilbeheer kan worden toegepast).

Spreker laat ten slotte twee voorbeelden zien, een op de schaal van de Randstad en een op de schaal van de Deltametropool. Gaat men uit van *hoog naar laag*, van *schoon naar vuil* en van *zoet naar zout*, dan komt men uit op een grote waterbehoefte. Deze waterbestemmingen zijn wel te combineren met de behoefte aan recreatie maar in mindere mate met de agrarische productiefunctie²².

Op de laatste afbeelding wordt een ontwerp van futuristisch 'bouwen op water' getoond voor het geval men per se wil bouwen in de Zuidplaspolder. Spreker sluit hiermee zijn betoog af.

1.2 Discussie over de wateropgave

Normering voor wateroverlast

De heer Van de Klundert vraagt wat de risiconormen zijn.

De heer Steegh antwoordt dat de *normen voor wateroverlast* allang bekend zijn. De rivierdijkversterkingen zijn heel precies genormeerd op de kans van 1 maal per 1.250 jaar. De norm voor de zeekering is 1 op de 10.000 jaar. Welk risico acht men maatschappelijk aanvaardbaar? Dat wordt in de maatschappelijke discussie bepaald. Nu wordt de discussie

---

²² Voor agrarische beheersfuncties zijn er mogelijk meer kansen.

op een technisch niveau gevoerd, met getallen waar het merendeel van de bevolking zich nauwelijks iets bij kan voorstellen. Binnen Rijnland heeft men als norm voor acceptatie van het onderlopen van een polder van gemiddeld 1 maal per 100 jaar. Deze norm voor polders wordt in Nederland vrij algemeen geaccepteerd. De feitelijk te handhaven norm bij het huidige watersysteem is echter onderhevig aan verandering. Indien de klimaatverandering doorzet is de huidige norm van 1:100, morgen 1:50 en overmorgen 1:20 jaar.

De heer Van de Klundert zegt bij een vorig rondetafelgesprek gehoord te hebben dat er al gebieden zijn, bijvoorbeeld rond Breda, waar het nu al 1 op 50 is.

De heer Steegh antwoordt dat er in Delfland de laatste jaren al sprake is van een gerealiseerde frequentie van 1 maal wateroverlast per jaar! De norm is heel geduldig!

De heer Van de Klundert vraagt of gedupeerden bij het waterschap kunnen aankloppen voor schadevergoeding indien de norm 1 op 50 is maar de werkelijkheid 1 op 1 is.

De heer Steegh antwoordt dat men dit inderdaad mag doen. Men mag zelfs wel boos worden. Het waterschap heeft in zo'n geval heel wat uit te leggen. In beginsel heeft het waterschap schade te vergoeden. Spreker denkt dat de rijksoverheid dit inmiddels ook in de gaten heeft. In 1998 wilde het Rijk nog wel vergoedingen voor geleden schade toekennen maar nu niet meer. Het waterschap Delfland moet nu zelf de schade vergoeden die bij de bui van drie weken geleden²³ is ontstaan. Spreker denkt overigens dat het waterschap Delfland binnen de grenzen van zijn mogelijkheden alles gedaan heeft wat het kon doen, namelijk plannen maken om de zaak beheersbaar te maken. Een periode van drie jaar is zeker in het volle West-Nederland veel te kort om de plannen ook uit te voeren. Delfland heeft drie weken geleden zelfs een gemaal in werking gesteld dat nog niet opgeleverd was, om de ergste nood te ledigen.

Normering voor watertekort

Voor het *watertekort* zijn er totaal geen normen. Dat is historisch zo gegroeid. Men vindt het inlaten van water volstrekt vanzelfsprekend. Er was altijd immers genoeg water in Nederland aanwezig. In 1976 had men voor het laatst een extreem droge zomer. Bij die gelegenheid heeft Rijnland bij Gouda zilt water ingelaten. Dat heeft tot forse schade in de landbouw geleid. Het alternatief, het verlagen van het waterpeil, had het risico dat de palen van de oude huizen in de grote steden droog kwamen te staan waarmee een niet te stoppen rottingsproces op gang zou worden gebracht.

De heer Van de Klundert vraagt of het juist is dat de kosten die gemaakt moeten worden om de watertekorten op te heffen vooral te maken hebben met de natuurwaarden.

De heer Steegh zegt dat de kosten afhankelijk zijn van de functies die het gebied heeft. Hoe minder functies in het gebied, hoe minder water er nodig is. De natuur, zeker het soort natuur dat door de provincies wordt voorgestaan, heeft behoorlijk veel water nodig. De natuurgebieden die men nog heeft zijn 'hoge eilanden in het diepe land'.²⁴

---

²³ 19 september 2001.

²⁴ Ten opzichte van de cultuurgronden in de omgeving dient het waterpeil in de natuurgebieden hoog opgezet te worden.

De voorzitter vraagt hoe men tot de berekening van het ruimtebeslag voor het watertekort is gekomen, dat tien maal zo groot is als de ruimte nodig voor het bestrijden van overlast.

De heer Steegh verklaart dat de droge zomer van 1976 daarvoor maatgevend is geweest. Daarbij is de bestrijding van de verzilting meegenomen. Laat men die weg, dan scheelt dat twintig tot dertig procent in ruimtebeslag.

Mevrouw Raap vult aan dat als uitgangspunt voor het opheffen van het watertekort een zelfvoorziening van honderd procent is aangenomen. Dat betekent dat geen water meer mag worden ingelaten vanuit de Gouwe of het IJsselmeer en dat aangenomen wordt dat er nog geen andere waterbuffering is. Het IJsselmeer fungeert als een waterbekken voor een groot deel van Nederland bij een droge zomer. Er zijn echter geen verbindingen tussen Rijnland en het IJsselmeer. Men denkt overigens wel aan het maken van nieuwe verbindingen als blijkt dat het watertekort toch niet in het eigen gebied is op te lossen. Het peil in het IJsselmeer moet dan zodanig worden opgezet dat het als waterbuffer kan functioneren. Maar dan moet men niet buitendijks bouwen! Zie daar de gevolgen van het ontbreken van vrijwaringsbeleid²⁵. Wil men überhaupt nog iets met het IJsselmeer kunnen, dan moeten er nu maatregelen genomen worden!

De voorzitter vraagt of de verzilting niet geaccepteerd zou moeten worden gezien het grote ruimtebeslag dat met de bestrijding gemoeid is en wie de meeste schade lijdt als de verzilting wel geaccepteerd wordt. De heer Steegh antwoordt dat het om de bestrijding van de verzilting van zeer diepe polders gaat. De oude waterlagen uit de tijd dat het nog zee was, komen omhoog. De bollenteelt, de bomenteelt en de kassenbouw dus de kapitaalintensieve sectoren van de landbouw die in beginsel de beste toekomstperspectieven hebben, worden dan het zwaarst getroffen.

Mevrouw Dwarshuis vraagt wanneer bestuurlijk Nederland aan de slag gaat, gezien de ernst van de geschetste problemen. De heer Steegh antwoordt dat communicatieproblemen een van de oorzaken van het uitblijven van actie is. Er is ook een gebrek aan draagvlak. Het scheppen van draagvlak kost tijd. Het moet ook niet alleen een technisch verhaal blijven. Misschien zou een extreem droge zomer ook wel helpen. Het verhaal van de wateroverlast begrijpt men intussen wel, maar het verhaal van het watertekort niet. De *grootste valkuil* is dat men denkt dat men alles kan oplossen door de capaciteit van de pompen te verhogen! Maar alleen het plaatsen van pompen is niet genoeg. Het water moet ook ergens naar toe kunnen. Men moet de kans niet laten liggen om tot een duurzaam watersysteem te komen.

De heer Schaap vraagt hoeveel draagvlak er binnen het bestuur van het waterschap is.

De heer Steegh antwoordt dat er nog mensen zijn, die denken dat men het met technische oplossingen alleen ook wel redt. Er zijn af en toe zeer heftige discussies.

De heer Borgdorff stelt het zorgen voor draagvlak aan de orde. Hij hoort als lokaal bestuurder dat er bij de burgers veel vragen leven en er ook veel weerstand is. Hij hoort ook de opmerking dat de waterschappen hun werk goed moeten doen en dat er dan verder niets aan de hand is. Of dat de waterschappen al veel eerder de problemen hadden moeten signaleren. Hij wil weten of de heer Steegh deze geluiden ook hoort.

Over de *waterkansenkaart* vraagt de heer Borgdorff zich af of deze op een slimme manier aan de burgers is gepresenteerd. Waarom zijn de burgers niet gevraagd om mee te denken over nut en noodzaak? Nu worden ze erdoor overvallen. De waterschappen hebben samen een jaar lang op een introverte manier nagedacht en een waterkansenkaart gemaakt.

Vervolgens wordt deze afgezegd door het Bestuurlijk Platform Groene Hart en daar moet dan verder ja en amen op gezegd worden. Spreker heeft hier grote moeite mee.

De heer Steegh antwoordt dat hij veel weerstand tegenkomt. Hij vindt dit een goede zaak.

Tot nu toe werden waterschappen geacht domweg hun werk te doen. Daarom waren het functionele overheden. Het klopt dat de waterschappen in een zeer laat stadium tot de conclusie kwamen dat men op de oude manier niet langer voort kon gaan. De omslag in het denken - waar de heer Schaap op wees - voltrekt zich met heel veel moeizame discussies binnen het waterschap. Maar men kan niet de burger benaderen met een verhaal dat er

---

²⁵ In planologische termen het ontbreken van een reserverende bestemming ten gunste van de waterfunctie.

'misschien een probleem is en dat de burger daar misschien een rol bij kan spelen'. Men zal toch eerst zelf moeten weten wat dat probleem precies is. Dat is de keerzijde van het verhaal. Tegelijkertijd kan men niet een kant-en-klare oplossing presenteren en eisen dat men dit accepteert. Het gaat natuurlijk ook om de manier waarop men het verhaal presenteert en de mate waarin men bereid is om samen met de burger naar oplossingen te zoeken. Ook als het om oplossingen buiten de waterschappen om gaat. Bijvoorbeeld bij meervoudig ruimtegebruik. De waterschappen moeten *leren communiceren* en dat is een proces van vallen en opstaan.

De heer Borgdorff stelt dat het Groene Hart het *afvoerputje van de Randstad* is.

De heer Steegh meent dat dit inderdaad het geval is.

De heer Borgdorff vindt dat het voorbeeld van Delfland geen goed voorbeeld is, want als Delfland ervoor gezorgd had dat de afvoercapaciteit in orde was geweest, had het probleem zich niet in die mate voorgedaan. Spreker wil ook ingaan op de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw. Hij heeft kritiek op de keuze van genoemde commissie om overal dezelfde strategie te kiezen. Er is een groot verschil tussen de problematiek van Hoog en Laag Nederland. De kerntaak van het waterschap, het maximaal afvoeren van water, wordt op dit moment naar de achtergrond gedrongen. De *core business* wordt afgeschermd met de schaamlap van het moderne waterbeheer.

De heer Van der Does vindt deze voorstelling van zaken onjuist. Had het Hoogheemraadschap Delfland vijftig jaar geleden al de problemen onderkend, dan zou het precies doen wat men nu ook doet, namelijk zorgen dat er ruimte voor water is. Water heeft nu eenmaal een aantal kenmerken: het is gratis, het komt uit de hemel, het is vloeibaar, het zoekt het laagste punt op en het heeft tijd nodig om zich te kunnen verplaatsen. Daarom is er ruimte voor water nodig.

De heer De Graeff zegt dat het voorkomen van wateroverlast inderdaad de *core business* is. Alleen doet men het nu op een andere manier. Natuurlijk heeft de trits vasthouden, bergen en afvoeren in Hoog Nederland een ander effect dan in Laag Nederland. Maar men kan niet de indruk laten bestaan dat er helemaal geen ruimtevraagstuk is.

Mevrouw Dwarshuis voelt wel mee met de heer Borgdorff maar, zoals met zoveel dingen, het is niet óf - óf, maar het is én - én. Het is ook een probleem van de korte én de lange termijn. Als lokaal bestuurder heeft zij de ervaring dat burgers problemen vrij snel begrijpen. De burgers willen echter ook snel antwoord op hun vragen hebben. De noodzaak voor een goede samenwerking tussen de besturen dringt zich daarom des te meer op.

De heer Borgdorff merkt op dat er in Het Groene Hart veel netwerkcontacten zijn. Daarvan had slim gebruik gemaakt kunnen worden. Nu zweeft het verhaal van de waterkansenkaart van het Groene Hart boven het volk en dat komt bedreigend over. Via de streekplannen wil men het nu aan de burgers en gemeenten opleggen. Dit is geen moderne manier van ruimtelijke ordening.

De heer Droogers zegt dat de burger vooral wil weten wat hij of zij ervoor terugkrijgt. Diepe gaten in het landschap? Dat zegt ze niet veel. Maar als het duidelijk wordt dat het om een aantrekkelijk plasseengebied gaat, dan kijkt men er heel anders tegenaan. Verder is hij van mening dat het waterbezwaar en de watervraag twee heel verschillende problemen zijn. Daar kan men heel anders over communiceren.

Mevrouw Koopmanschap wil ingaan op het *vrijwaren* en het kijken naar de toekomst. Wat voor ruimtevraag is er nou? Hoe kan men er voor zorgen dat al die organen - zoals de landinrichtingscommissie - deze vraag ook meenemen? Spreekster meldt op grond van haar ervaringen dat deze ruimtevraag in relatie tot de landinrichting niet gesteld is. Noch door het hoogheemraadschap noch door de waterschappen. Zij vindt dat een gemiste kans. Er ligt nu een plan waarvan men zal zeggen 'ja, zo kan dat niet'. Zijn we het eens over die ruimtevraag? Het tekort aan water zit niet tussen onze oren. Wat moet men doen om daar draagvlak voor te krijgen? Het verhaal van de natte vloerbedekking kent men nu wel. Maar het verhaal over het tekort past niet in ons hoofd.

2.1 J. de Groot - De regionale wateropgave in relatie tot de land- en tuinbouw

De heer De Groot meldt dat de Westelijke Land- en Tuinbouworganisatie (WLTO) een organisatie van boeren en tuinders in Zuid-Holland is met 12.000 leden, waarvan zestig procent werkzaam is in de tuinbouw en de andere veertig procent in de veehouderij en akkerbouw.

Toekomstperspectief voor de landbouw in relatie tot de waterproblematiek

De ruimteclaims voor water zoals die de laatste anderhalf jaar zijn neergelegd in de verschillende studies en nota's lijken vooral gesitueerd op die plaatsen waar op dit moment nog overwegend agrarisch gebruik aan de orde is. Dat veroorzaakt veel onrust bij de leden van de WLTO. Agrariërs ervaren het alsof alle ruimteclaims worden afgewenteld op de landbouw. Zij vrezen dat die land- en tuinbouw daardoor snel zal moeten verdwijnen. Er is weliswaar nog wel geen bewust beleid in Nederland om de landbouw te laten verdwijnen, maar agrariërs vertalen een heleboel signalen vooral als bedreigingen.

Water is essentieel voor de landbouw; daarbij gaat het zowel om de hoeveelheid als om de kwaliteit. Hoeveelheid wordt geregeld via de *peilen* en daarover hadden de boeren tot ongeveer dertig jaar geleden zeggenschap, omdat de waterschappen bijna uitsluitend werden bestuurd door boeren. Die situatie bestaat niet meer en de agrariërs realiseren zich dat ze via de besturen van de waterschappen nog maar een beperkte inbreng hebben. Zij zullen de specifieke land- en tuinbouwbelangen moeten zien veilig te stellen in samenwerking met anderen belangengroeperingen. Dat is wennen!

Boeren willen nu in de waterdiscussie hun belangen op een herkenbare manier naar buiten brengen: zij vragen zich af of er nog wel perspectieven zijn voor de agrarische sector.

Kanttekeningen bij de tien vragen

De heer De Groot plaatst de volgende kanttekeningen bij de lijst van tien vragen, die de VROM-raad aan de deelnemers heeft voorgelegd.

De WLTO is het voor laag Nederland *niet eens* met de trits 'vasthouden, bergen, afvoeren', omdat er in West-Nederland veel hoog grondwater is. Als daar bovenop nog water moet worden vastgehouden voordat dat wordt afgevoerd, kan dat alleen maar calamiteiten opleveren. Voor West-Nederland moet de trits misschien gebiedsgewijs worden aangepast. *Watertekort* is voor de landbouw een gevoelig onderwerp. De kern van het waterprobleem voor de agrarische sector in het Groene Hart is nadrukkelijk een *teveel aan water* dat vaak niet tijdig kan worden weggemalen. Om op een gelijkwaardige manier te praten over een teveel en een tekort aan water is waarschijnlijk nog een aantal droge zomers nodig. Er moet nog veel gebeuren aan argumentatie en draagvlakvergroting alvorens de boeren overgaan tot acties als het gaat om watertekorten.

Met betrekking tot *normering* is een belangrijke vraag wat de onderbouwing is en hoe die onderbouwing kan worden gecontroleerd als er maar eens in de heel veel jaren sprake is van overlast. Als de normering eenmaal is vastgesteld, eventueel per deelgebied, en de noodzakelijke maatregelen zowel voor een teveel als een tekort aan water om aan die normering te voldoen zijn genomen, doet zich de vraag voor wie bij eventuele calamiteiten aansprakelijk kan worden gesteld voor *schadeclaims*. De WLTO is zelf bezig om een *calamiteitenverzekering* te zoeken. Maar als die door de rijksoverheid niet op een goede manier wordt voorzien van een startfinanciering, wordt de premie onbetaalbaar.

De WLTO vreest dat schadeclaims niet meer bij het Rijk kunnen worden neergelegd. Hoewel niet kan worden ontkend dat de waterschappen in geval van calamiteiten keuzes moeten maken bij de acties die zij ondernemen, bijvoorbeeld een woonwijk droog houden of een polder onder water zetten, zal de landbouw toch genoodzaakt zijn om bij grote schade de waterschappen aansprakelijk te stellen.

Als het gaat om *oplossingen voor regionale waterproblemen* in het Groene Hart kiest de WLTO voor de lijn van *voldoende maalcapaciteit* en vergroting van de boezemcapaciteiten. Calamiteitenberging is voor de landbouw ook bespreekbaar maar dan alleen voor die locaties waar dat ook werkelijk realiseerbaar is en onder voorwaarde dat tevoren met betrokken boeren en burgers goede financiële schadevergoedingsregelingen worden getroffen.

Voor boeren is - anders dan vroeger - overlast van water veel minder acceptabel geworden. Dat geldt zeker voor burgers die zich hebben gevestigd in de gerenoveerde boerderijen in het landelijk gebied. *Minder acceptatie betekent meer communicatie* en meer uitleg om draagvlak voor zaken als waterberging te verkrijgen.

Over de mogelijkheden voor de combinatie van functies kiest het WLTO voor het Groene Hart voor de traditionele vorm van landbouw met de daarvoor vereiste peilregimes. Als deze peilregimes worden losgelaten, is er geen perspectief meer voor de productiegerichte, grondgebonden landbouw. De eerste resultaten van onderzoeken naar de consequenties van peilverhoging voor de landbouw geven aan dat zelfs al bij een peilverhoging van tien centimeter er sprake zal zijn van grote schade door derving van gewasopbrengst.

Algemeen kan worden gesteld dat water en de traditionele manier van landbouw slecht te combineren zijn omdat dat heel duur zal zijn. Het is misschien mogelijk dat een aangepaste vorm van landbouw kan worden gecombineerd met bepaalde vormen van peilbeheer, maar dan zal het meer gaan in de richting van natuurbeheer dan van de traditionele vorm van landbouw.

Een veranderende functie voor het platteland zal moeten uitgaan van de landbouw en niet omgekeerd dat de landbouw zich zal moeten aansluiten en aanpassen bij nieuwe (natuur)functies. De wijze waarop op dit moment al wordt gesproken over 'waterboeren' komt bij de agrarische sector heel bedreigend over en bovendien is het slechts een papieren discussie. Voor het voeren van een werkelijke discussie zal de boer benaderd moeten worden als een zelfstandige ondernemer aan wie de keuze kan worden voorgelegd of hij wil doorgaan met de productiegerichte traditionele vorm of op een andere vorm van landbouw wil overgaan. Het feit dat nu al te gemakkelijk plannen worden gepresenteerd, die als een bedreiging bij de boeren overkomen, roept veel weerstand op en dat zal de discussie op een later tijdstip bemoeilijken.

Enkele bestuurlijke kanttekeningen

De omvang van de waterschappen zal zodanig moeten zijn dat ze als een zelfstandige bestuurlijke eenheid kunnen functioneren bij de plannen voor integratie van water en ruimtelijke ordening. Watertoetsen, stroomgebiedvisies en waterkansenkaarten moeten als onderleggers fungeren voor het streekplan. Grotere bestuurlijke eenheden bij voorkeur in de vorm van stroomgebieden zijn gewenst om *afstemmingsproblemen* tussen overheden te voorkomen. *Financiën* zijn niet alleen een kwestie voor de waterschappen: ook provincie en Rijk hebben daarin een rol te vervullen omdat de beoogde plannen zo breed zullen zijn dat de kosten van de in dat kader door de waterschappen te ondernemen activiteiten in redelijkheid niet meer alleen voor rekening van de ingelanden van de waterschappen kunnen komen.

Discussie

De heer Van der Does zegt dat watertekort vooral een zoetwatertekort is. Moet de landbouw niet ook zelf investeren in zijn zoetwatervoorziening?

De heer De Groot antwoordt dat in de glastuinbouw die investeringen al voor eigen rekening worden gedaan. Daar bestaan allerlei vormen van waterbuffering, soms gemeenschappelijk en een enkele keer zelfs in combinatie met een recreatieve functie.

De bomentelers zullen dat ook steeds meer moeten gaan doen. In de open-landbouwsectoren bestaat die investering vooral uit het voorkomen van nutriënten in het oppervlaktewater. De heer Petrus vraagt of er veterinaire risico's zijn aan calamiteitenberging.

De heer De Groot zegt dat dat zeker een punt is dat, wanneer tot de calamiteitenberging wordt besloten, een rol gaat spelen bij de schadeloosstelling.

2.2 mw. mr. M. van Egmond - De regionale wateropgave en de belangen van natuur- en landschapsbeheer

Staatsbosbeheer is de grootste beheerder van natuurterreinen in het Groene Hart. Deze terreinen variëren van *veenweidegebieden* zoals de Wilck, *boezemlanden* zoals in de Kagerplassen en de Smoutjesvliet in de Alblasserwaard en *laagveenmoerassen* zoals in Westbroek. Allemaal zijn ze nat en tegelijkertijd lijden ze op een of andere manier onder verdroging: een situatie die moeilijk uit te leggen is aan de bezoekers van deze gebieden. De grootste problemen voor de huidige natuurgebieden in het Groene Hart zijn de matige waterkwaliteit en de sterke bodemdaling (klink) rondom de reservaten.

De waterkwaliteit in het landelijk gebied en in de reservaten in het Groene Hart voldoet nergens aan de algemene norm, laat staan aan de ecologische norm. Hierdoor zijn bijvoorbeeld in het reservaat Broek en Blokland bij Montfoort gedurende de afgelopen 12 jaar meer dan tachtig procent van de kritische waterplantensoorten heel sterk afgenomen of helemaal verdwenen. Juist het water en de oevers zijn de belangrijkste plekken voor de biodiversiteit van het Groene Hart. De inspanningen van de hoogheemraadschappen hebben wel veel effect gesorteerd in de boezems en de hoofdwatgangen, maar ze hebben de achteruitgang van de waterkwaliteit in de haarvaten van het watersysteem niet kunnen voorkomen.

De klink van het veen is een van de oorzaken van het waterkwaliteitsprobleem. Naast het reservaat De Meije is de veenbodem vaak een halve meter gedaald sinds de ruilverkavelingen in de jaren zestig. Het reservaat steekt hoog boven zijn omgeving uit en verliest daardoor veel water. In Westbroek is het veen op sommige plekken zelfs al opgebrand onder invloed van peilverlaging en maïsteelt. De mogelijkheden om aan deze problemen door interne hydrologische maatregelen het hoofd te bieden zijn beperkt. Doordat niet alle gebieden geheel verworven zijn, kunnen geen doelmatige hydrologische beheerseenheden worden gevormd. Het streven naar voldoende ecologische waterkwaliteit vereist maatregelen met name gericht op de haarvaten van het watersysteem. Een krachtig middel voor het realiseren van waterkwaliteitsverbetering is *conservering* (= het vasthouden van water in de winter) van regenwater of kwelwater. Wanneer de waterconservering ook buiten de reservaten wordt doorgevoerd kan ook de klink en daarmee het peilverschil tussen landbouw- en natuurgebieden worden afgeremd.

Waterberging in natuurreservaten; natuurontwikkeling door waterberging

Waterberging, waarover in het kader van meervoudig ruimtegebruik in verschillende recentelijk verschenen studies en nota's wordt gesproken, is in de bestaande natuurgebieden vrijwel nergens gewenst: de bestaande natuurgebieden zijn niet geschikt als bergingsgebieden.

Voor de meeste natuurgebieden geldt dat waterberging onmogelijk is omdat het strijdig is met de botanische natuurdoelen die men in deze gebieden nastreeft: veel uniek genetisch materiaal zou er voor altijd door kunnen verdwijnen als gevolg van de komst van water van onvoldoende kwaliteit en door verstoring van de gewenste natuurlijke waterhoogtes ten opzichte van het maaiveld. Voor bepaalde stukken natuurgebied zou, bij wijze van experiment, kunnen worden onderzocht of deze onder strikte randvoorwaarden wellicht voor berging in aanmerking zouden kunnen komen.

Omgekeerd kunnen bergingsgebieden wel natuurgebieden worden. Er is zeker nog behoefte aan meer natuur en in te ontwikkelen gebieden kunnen hydrologische eisen en natuurdoelen op elkaar worden afgestemd. Dit kan bijvoorbeeld in het winterbed van de Hollandsche IJssel waar nauwelijks nog sprake is van natuur. De rivier en de uiterwaarden zijn van alle dynamiek ontdaan en de boezemcapaciteit van het waterschap is onvoldoende. Door de onbebouwde uiterwaarden bij de rivier te voegen kan de boezemcapaciteit sterk worden opgevoerd en tegelijkertijd kan de hydrodynamiek worden teruggebracht. Deze dynamiek kan voor de natuur en het landschap worden benut door in de uiterwaarden rivierbegeleidende moerassen en bossen tot ontwikkeling te brengen. Andere mogelijkheden zijn bijvoorbeeld te vinden in de Groenblauwe Slinger en bij Kinderdijk.

Discussie

Mevrouw De Jong vraagt waarom functiecombinatie niet mogelijk is in bestaande en wel in nieuwe natuurgebieden.

Mevrouw Van Egmond zegt dat in natuurgebieden waar waterberging tot eerste doelstelling wordt gemaakt, afspraken kunnen worden gemaakt voor aangepaste (lagere) natuurdoelstellingen in vergelijking met de hoogwaardige natuurdoelstellingen in bestaande (reservaats)gebieden. Zij vat *de boodschap* uit haar inleiding als volgt samen: Geen waterberging in bestaande natuurgebieden, behoudens enkele experimenten. De waterkwaliteit is ook nu al een groot probleem en door waterberging zal die kwaliteit nog drastisch verslechteren. In het algemeen moet men geen hoge verwachtingen hebben van de mogelijkheden voor de combinatie van natuur en water.

De heer De Graeff vraagt of het voor die combinatie nog verschil maakt of het gaat om retentiegebieden of calamiteitengebieden die volgens kansberekeningen minder vaak nodig zullen zijn. Immers bij calamiteiten kan wel eens de keuze moeten worden gemaakt tussen het onder laten lopen van stedelijk gebied of natuurgebieden.

Mevrouw Van Egmond antwoordt dat frequentie en duur van de berging een rol spelen.

De heer Schaap vult aan dat natuurgebieden wel wat kunnen hebben; er zitten ook altijd nog veel zaadjes in de grond. Ze mogen echter niet te lang noch te vaak onder water staan.

2.3 mr. G.H.N.L. van Woerkom - De regionale wateropgave en de belangen van recreatie en toerisme

De heer Van Woerkom, bedankt de voorzitter voor de uitnodiging om de wateropgave vanuit het perspectief van de recreatie te mogen benaderen. Hij stelt dat er nog mensen zijn die de wereld van de ANWB zien als een 'wereld op wielen', die bij de relatie ANWB en water hooguit denken aan sliptrainingen waar mobiele mensen leren omgaan met de gevaren van *aquaplaning*. Maar de relatie van de ANWB met water gaat verder. De ANWB voelt zich op z'n plaats aan een ronde tafel waar 'de planologie van het water' op de agenda staat...geen 'aquaplaning', maar 'aquaplanning, aldus de spreker.

Het is duidelijk dat ons watersysteem nu al op tal van plaatsen te kort schiet. Laat staan wanneer de verwachtingen van het KNMI uitkomen: stijging van de temperatuur en 10 tot 30 procent meer regen. De functionele waterkwaliteit staat onder druk door toename van de zoute kwel en de nog altijd te hoge gehalten aan voedingsstoffen, systeemstoffen en gebiedsvreemde stoffen en organismen. Om met de problematiek te leren leven heeft de Commissie Waterbeheer 21e eeuw een trits aangereikt: vasthouden, bergen en afvoeren, én een watertoets. Zeker is dat er veel ruimte voor water vrijgemaakt zal moeten worden op het platteland, in dorpen, steden en aan stadsranden.

Het recreatieve perspectief: bereikbaar, toegankelijk en aantrekkelijk

Spreker gaat in op het recreatieve perspectief. Waterbeheer vormt het vertrekpunt, maar vanuit een recreatief perspectief mag men ook kijken naar de nieuwe kansen die hierdoor ontstaan. Ruimte voor water kan, zonder het waterbelang te schaden, heel goed benut worden. Daarvoor heeft de ANWB een eigen trits geformuleerd, te weten *bereikbaar, toegankelijk* en *aantrekkelijk*. Hij verwijst zowel naar de verbindingen als naar de bestemmingen en de belevingswaarde daarvan.

De belevingswaarde splitst de spreker in een vijftal waarden:

- de gebruikswaarde (zijn de juiste voorzieningen aanwezig? Kan men er doen wat men voor ogen had? Is het gebied fysiek bruikbaar?);
- de educatieve waarde (laat het gebied mensen iets nieuws zien?);
- de emotionele waarde (is er iets in het gebied dat mij boeit?);
- de verhaalswaarde (is de cultuurhistorie, het gebiedseigene in het landschap te herkennen?);

- de toe-eigeningswaarde (hechten de mensen zich aan het gebied?)

De waarden zijn nauw verbonden met de eisen van economische doelmatigheid, sociale rechtvaardigheid, ecologische duurzaamheid en culturele identiteit.

Tekort aan openluchtrecreatiegebieden

Spreker vertelt dat zijn organisatie een onderzoek heeft laten doen door het bureau Alterra naar de aanbodsituatie op het gebied van de openluchtrecreatie in de G30-gemeenten. Het signaleert een tekort aan groengebieden in de Randstad van ongeveer 30.000 ha. Wat de ANWB betreft mag 'groen' voor een wezenlijk deel ook 'blauw' worden ingekleurd, bij voorkeur in of in de directe omgeving van de steden. Men denkt ook aan de verbindingen vanuit de stad naar verder weg gelegen, grotere natuur- en recreatiegebieden.

Spreker gaat in op de diverse zones.

Het niveau van de woonwijk

Daar is vooral behoefte aan water voor basisvormen van recreatie: het spelen en ontdekken door kinderen, de dagelijkse natuurbeleving, wandelen in de wijk en schaatsen in de winter.

Het niveau van het dorp of stadsdeel

Hier komen ook andere mogelijkheden in beeld zoals oeverrecreatie, picknicken, wandelen en fietsen; kleine watersport: zwemmen, kanovaren, vissen en toerschaatsen. In de binnensteden ook horeca aan het water: denk aan de Utrechtse grachtengordel. Op deze niveaus moeten de oevers voor dit gebruik toegankelijk en veilig zijn vormgegeven en moet het water zowel optisch als bacteriologisch van goede kwaliteit zijn.

In de woonomgeving kan men denken aan water in de vorm van infiltratiebekkens en stadsvijvers, beide gericht op *vasthouden* en *bergen*, en aan sloten, singels en grachten, gericht op *afvoer*. Er hoeven geen hoge eisen te worden gesteld om dit water geschikt te maken voor recreatieve benutting: een steigertje, glooiende oevers en doorstroming ten behoeve van de optische en bacteriologische waterkwaliteit. Daarmee is men al een eind op weg. Door het stelsel van hemelwater los te koppelen van de riolering, en door het zichtbaar door straten en wijken naar infiltratie- en opvangbekkens te laten lopen, kunnen het spel, het ontdekken én de dagelijkse natuurbeleving in de directe woonomgeving extra impulsen krijgen.

Wat de spreker tot nu toe heeft genoemd, lijkt op zichzelf kleinschalig. Toch betekent 'waterneutraal bouwen' in de praktijk, dat ongeveer *20% van de ruimte in een wijk*²⁶ met water moet worden gevuld. Dat is bepaald geen kleinigheid. Dat is fors.

Stadsrand en buitengebied

Men kan niet al het water uit de stad ter plaatse vasthouden of bergen. Afvoer naar de stadsrand of het buitengebied zal zeker nodig zijn. Maar ook hier liggen kansen voor recreatie. Zowel de verbindingen als de middelgrote waterpartijen zelf kunnen aantrekkelijk worden gemaakt en worden benut voor roeien, zeilen, surfen, motorbootvaren en diverse vormen van oever- en routerecreatie. Vanuit recreatief oogpunt maar ook om het stadsbeeld te verlevendigen, zou het wenselijk zijn om grote waterlopen - kanalen en boezemgangen - in de stad te laten doorlopen of ze aftakkingen naar de stad te geven. Op veel plaatsen is dat mogelijk door oude, verwaarloosde verbindingen in ere te herstellen en bijvoorbeeld te voorzien van aanlegplaatsen voor de pleziervaart. Al met al kan een netwerk ontstaan van aantrekkelijke, groen/blauwe verbindingen tussen woonomgeving en buitengebied, met talloze prachtige recreatiemogelijkheden.

In de zone tot zo'n 5 km buiten de woonkernen kunnen nieuwe verbindingen en waterpartijen vaak samenvallen met cultuurhistorische of landschappelijke elementen zoals met de Hollandse waterlinie, de Stelling van Amsterdam, oude kreekruggen of trekvaarten 'met een verhaal'. Buiten deze zone kan men denken aan vrije recreatievormen: struinen, wildkamperen, of het bootje afmeren aan ankerboeien of eilanden. Water- en moeraspartijen kunnen

²⁶ Vergelijk met streefgetallen in VINEX-wijken; daar ligt het eerder onder de 10% van de grondoppervlakte.

hier ruig en avontuurlijk zijn of ruim en open en voorzien van allerlei voorzieningen. Plassen van 100 ha of groter hebben aansluiting op het recreatietoernet nodig en kunnen ook geschikt gemaakt worden voor de duiksport. Sommige plassen kunnen worden ingericht voor recreatievormen die minder goed samengaan met andere vormen én met natuurbelangen: spreker doelt op de snelle watersport, waterskiën en jetskiën.

Spreker gaat nu in op waterberging en de mogelijkheden van recreatie. Vanuit het waterbeheer ligt er de opgave om grote hoeveelheden water te bergen voor noodopvang in natte tijden of als voorraad in droge tijden. Zelfs aan deze piekbergingen zijn recreatieve functies te verbinden, maar dat vergt bijzondere voorzieningen en aanpassingen, zoals bijvoorbeeld getijdensteigers, knuppelpaden, kampeerplatforms. En eventueel extra aan te leggen keringen en kunstwerken kunnen - mits goed gesitueerd - vrijliggende verbindingen vormen voor droge recreatievormen, zoals wandelen, fietsen, skaten en paardrijden. In de Beleidsvisie Waterrecreatie Nederland 2001-2002 zijn alle randvoorwaarden en inrichtingseisen duidelijk beschreven.

Water, wonen en recreatie

Hoewel men wonen aan en op het water formeel geen 'recreatie' kan noemen, wil de heer Van Woerkom toch even de geweldige kansen op dit punt meenemen. Huizen met water in de buurt zijn tientallen procenten meer waard dan vergelijkbare huizen, zeker als dat water verbonden is met het toernet. Nieuw te creëren oppervlaktewater biedt zelfs mogelijkheden voor drijvende woningen. De combinatie 'wonen, waterberging en recreatie' is in feite driedubbel grondgebruik.

Een optimistisch verhaal. Want waar in het Groene Hart kan aan al die wensen tegemoet worden gekomen? Vanuit het oogpunt van waterbeheer, natuur én recreatie, moeten we eigenlijk denken aan alle steden en dorpen in het gebied.

Waterlocaties

In de westvleugel van de Randstad, direct achter de duinen en in de zone langs de lijn Rotterdam-Den Haag-Amsterdam is vooral behoefte aan middelgrote wateren die bij voorkeur met elkaar in verbinding staan.

Grote waterpartijen ziet men het liefst ontstaan door: uitbreiding van de Ouderkerkerplas, een nieuwe waterpartij ten zuiden van Amstelveen, een uitbreiding van de Kagerplassen, nieuw water tussen Den Haag en Zoetermeer, aan de westkant van Gouda en bij Woerden; uitbreiding van het waterareaal ten noorden van Utrecht kan aansluiten op de Loosdrechtse plassen en nieuw water is mogelijk aan de zuidwestkant van de Domstad. Bij Rotterdam is een uitbreiding van de Rottmeren gewenst, evenals een natuurlijker inkleding en een betere toegankelijkheid van wateren en waterwegen in de Rotterdamse Zuidvleugel.

Gebiedsgerichte aanpak, PPS, financiering

Eigenlijk geldt voor het hele gebied - maar vooral voor de grote steden - een grote behoefte aan extra mogelijkheden voor oeverrecreatie en watersport. Spreker stelt dat dit natuurlijk niet morgen of overmorgen lukt. Door middel van ontwikkelingsplanologie moet gezorgd worden dat de gronden voor uitvoering van het nieuwe waterbeheer tijdig beschikbaar komen.

De ANWB heeft samen met AVBB, VNO-NCW en de Vereniging Natuurmonumenten de brochure '*Samen, Anders, Beter*' samengesteld over de ruimtelijke ontwikkeling van Nederland. De kwaliteit van de leefomgeving is daarbij het bindende principe. Gekozen wordt voor een gebiedsgerichte aanpak, waarbij betrokken partijen samen doelen vaststellen en er meer interactie plaatsvindt tussen overheid, burgers en private partijen zowel op strategisch als op uitvoeringsniveau.

Voor de strook kust - Alphen aan de Rijn - het Groene Hart wordt in de brochure met drie uitgewerkte voorbeelden aangegeven waar deze benadering toe kan leiden. Wonen en werken aan het water kan één van de kostendragers zijn. Een ander deel van het budget moet komen door gelden voor grondverwerving, waterbeheersing en natuur anders in te

zetten. Om tot integrale planvorming en uitvoering te komen zullen de verschillende financieringsbronnen en ook de regelgeving nauwkeurig op elkaar moeten worden afgestemd. Het zal in de praktijk moeilijk blijken om keuzes te maken. De belangentegenstellingen zijn enorm. Om te verzekeren dat het belang van het waterbeheer voldoende in de afweging wordt meegenomen, moeten alle ruimtelijke plannen op hun effect op de waterhuishouding worden getoetst. En om te voorkomen dat die watertoets te makkelijk terzijde wordt geschoven - bijvoorbeeld vanwege economische belangen - dient de toets juridisch verankerd te worden. De watertoets zal een plek moeten krijgen in de Wet op de ruimtelijke ordening, de uitwerking in het Besluit op de ruimtelijke ordening (BRO).

Volgens spreker is er nog tijd om het waterbeheer en de inrichting van de ruimte langs de weg van de geleidelijkheid te laten verlopen. Maar het is van groot belang dat men zo spoedig mogelijk begint.

Men moet het spel met z'n allen spelen maar een krachtige, centrale regie is onmisbaar. De ANWB ziet de regisseursrol het liefst in handen van de provincie. Er is nog tijd, maar men mag niet wachten tot de allerlaatste polderbewoner uiteindelijk akkoord gaat, en de bewoners van de Lage Landen worden gedwongen te verhuizen naar de Hoge Veluwe.

2.4 mw. drs. A.M.J. Rijckenberg - De regionale wateropgave en de verstedelijking

Mevrouw Rijckenberg, oud-wethouder van Utrecht, zegt op grond van haar ervaringen te willen schetsen hoe het misschien anders kan dan nu. Zij zal het daarbij hebben over de waarden van water, de verschillende invalshoeken, de betrokken partijen, de noodzaak om het kluwen te ontwarren en de rol van cijfers daarbij.

De waarden van water

Het water is door de stad Utrecht als het ware herontdekt: stedenbouwkundig, als transportroute, als toeristische trekpleister en ook als meest karakteristiek onderdeel van de historische binnenstad met haar grachten en werven.

Leren van experimenten in de stedelijke omgeving

Door rolwisselingen tussen provincie en waterschappen zijn er nieuwe taken tot stand gekomen. In een proces van vallen en opstaan hebben de Dienst Waterbeheer en het waterschap een heel ambitieus programma opgesteld, zowel als het ging om oeverbeheer als waterkwaliteit of als het 'afkoppelen' (het opvangen van regenwater in een separaat systeem, los van het riool met als doel het te gebruiken voor uiteenlopende huishoudelijke doeleinden of te doen infiltreren in het grondwater). Dit is niet het onderwerp van vanmiddag. Toch kan er een les getrokken worden uit een Utrechts programma in een na-oorlogse wijk. Er was daar een heel duur experiment opgezet over *afkoppelen*. Via een onderzoek naar de wens om af te koppelen kwam men uiteindelijk uit op de wens om iets aan het groenbeheer te doen. Mevrouw Rijckenberg noemt dit voorbeeld om de *noodzaak van communicatie* te onderstrepen. Bij het spreken over water is het heel belangrijk om op de juiste schaal met de juiste belanghebbenden in gesprek te treden.

Deze les hebben we ook in Leidsche Rijn geleerd. Een aantal van u weet dat men daar met een ontzettend ambitieus project is gestart, als het ware vooruitlopend op de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw: het afkoppelen en infiltreren van regenwater, het weren van gebiedsvreemd water, het realiseren van extra bergingscapaciteit en van een apart leidingnet voor huishoudelijk water. Het is ook gerealiseerd maar inmiddels komt men er achter dat de communicatie met de bewoners tekort is geschoten. Het watersysteem veronderstelt dat mensen honden uitlaten op hondenuitlaatplaatsen en hun auto's wassen op speciale wasplaatsen en in de wadi's niet van alles droppen. Dat vraagt om meer communicatie dan er in is gestopt. Waar die communicatie onvoldoende wordt volgehouden, ontstaan problemen. Men moet dus aansluiten bij de normen en belevingswaarde van de betrokken bewoners.

De wateropgave van de Deltametropool en het Groene Hart

Een heel ander niveau is dat van de Deltametropool en het Groene Hart. Op dat niveau is het nog ingewikkelder dan het in de stad al was. Mevrouw Rijckenberg toont een kaartje om de schaal duidelijk te maken. Spreekster vervolgt haar betoog. In steeds meer gremia wordt van de *lagenbenadering* uitgegaan. De toepassing hiervan wordt in de Deltametropool gekoppeld aan de lange termijn en de doelstellingen zoals die al door de heer Steegh (zie onder 1) zijn samengevat, geven een zeer forse wateropgave te zien. De opgave is zo groot dat de vraag luidt of dit nu weer het spel van loven en bieden wordt - waarbij alle partijen overvragen - of is dit nu echt nodig? De waterschappen hebben hier een communicatietask; zij moeten kunnen aangeven dat het echt nodig is.

Dragers van het Groene Hart

Dan het Groene Hart zelf. Wat houdt op dit moment het Groene Hart in stand? Wat is de drager van het landschap? Dat is de *grondgebonden landbouw*. Daar moet de discussie mee gevoerd worden. Teelten en kassen horen op bedrijventerreinen, dus daar hebben we het niet over. De grondgebonden landbouw is dus de drager van het landschap en dat is de legitimatie om deze onwaarschijnlijke tak van sport in stand te houden. Men zegt wel eens over de landbouw dat deze er zo al eeuwen bij ligt. Volgens spreekster is dat niet helemaal waar. Want voordat de techniek er was, lag deze polder al in oktober onder water. We staan nu voor de keuze deze landbouw in stand te houden. Dat kan alleen door de landbouw als landschapsbeheerder te zien en daar een vergoeding tegenover te stellen.

Een ander vraagstuk is dat van de berging en de combinatie van doelstellingen. De heer Van Woerkom heeft hier al het een en ander over gezegd. Het maken van recreatieplassen lost het bergingsprobleem niet op als er geen *flexibel peilbeheer* mogelijk is. Het betekent dus maatwerk om tot oplossingen te komen. Men moet zich daarom niet te snel rijk rekenen. Wonen en water? Recreatie en water? Het lijkt allemaal zo simpel, zolang het tweedimensionaal is. Zodra het driedimensionaal wordt, is het een complexere opgave.

Rollen in beweging

Mevrouw Rijckenberg gaat nu in op de betrokken partijen. Zij meent dat iedereen intussen iets met water heeft. Dat betekent dat men bij elkaar op de lip gaat zitten. Het is een klassiek polderoverleg geworden. De duidelijkheid wie nu waar over gaat, is aan het verdwijnen. Water lééft. Maar gaat het goed? Wat zijn nu logische rollen? Kan men dat koppelen aan een logisch tijdsperspectief?

Het *Rijk* kan beter dan de provincies kaders stellen voor de stroomgebieden. Bovendien kunnen die kaders gelijk Europees gemaakt worden.

De *provincies*, die het nu allemaal anders doen, moeten worden aangespoord om langetermijnvisies te ontwikkelen en vervolgens inrichtingsplannen daaraan te toetsen.

De *gemeenten* moeten de waterdoelen op hun eigen grond realiseren, maar het ontbreekt hen aan kennis en inzicht. Dat geldt niet alleen voor Utrecht.

De waterschappen maken een immense ontwikkeling in het denken door. Zij moeten ervoor waken om de doelstellingen voor de toekomst helder te formuleren en de communicatie daarover goed te organiseren.

Ontwerp en overleg

Onderscheid moet worden gemaakt tussen de noodzaak van te creëren bergingscapaciteit op de lange termijn en het inzicht over de functionele eisen en bedreigingen op korte termijn. Dit inzicht is nodig om te kunnen ontwerpen. Ontwerpen is in deze fase eerder aan de orde dan overleg. Want in een ontwerp kunnen de combinaties worden uitgewerkt en alternatieven worden gepresenteerd. Op deze kaart ziet men bijvoorbeeld een groot wateroppervlak. Dit oppervlak kan men echter ook bereiken door de dimensionering van sloten te verruimen!

Een heldere *taakverdeling* is ook van belang. Gewoon een overzicht waarin de waterschappen en de landschapbeheerders aangeven wat een ieder doet. Er is wel overleg, maar dan op basis van duidelijke rollen.

Neem de burger serieus; regel de financiën

Ten slotte is het nodig dat bewoners en gebruikers serieus genomen worden. De heer Steegh had het over het delen van de problemen met de burgers. Een ondergelopen kelder - spreekster heeft er zelf ook een - is geen immens probleem. In de overtuigende sfeer is een hoop te winnen. Aan de andere kant betekent het serieus nemen van mensen dat hen inzicht geboden wordt in de cijfers op korte en lange termijn: een kwantitatieve benadering is toch nodig als basis voor een kwalitatieve oplossing. Wat is echt nodig? Wat moet worden gevrijwaard? Wat zijn de kosten? Het grote probleem van de kosten is dat partij A ze maakt ten gunste van partij B en partij B is zelf nog niet in staat die kosten te financieren. Vroeger deed de overheid dat soort investeringen. *Dat schijnt niet meer te mogen*. Nu moeten er kosten worden gemaakt die nooit helemaal zijn terug te verdienen. Met 'rood-voor-blauw' verdient men nooit alles terug. Die les moet toch al geleerd zijn met 'rood-voor-groen'?

De Wet op de ruimtelijke ordening

In het huidige Voorontwerp van een nieuwe Wet op de ruimtelijke ordening wordt de positie van de waterschappen verslechterd: artikel 10 wordt afgeschaft en de watertoets is nog niet omgezet in een algemene maatregel van bestuur. *No regret* of vrijwaring past niet in een tien-jaren-termijn. Verder is er geen koppeling gemaakt met het grondgebruik en de landinrichting. De waterschappen zouden zich ook moeten mengen in de discussie en dan iets meer zeggen dan dat zij artikel 10 willen behouden.

Spreekster sluit haar betoog af met de woorden dat men zich er vooral van bewust moet zijn dat standaard oplossingen niet bestaan.

2.5 Discussie over de inleiding van mw. drs. Rijckenberg

De heer Borgdorff is van mening dat mevrouw Rijckenberg een prikkelend betoog heeft gehouden. De grondgebonden landbouw is inderdaad de drager van het landschap. Spreker heeft zelf gemerkt dat in alle netwerken consensus bestaat over het behoud van de grondgebonden landbouw. Als mevrouw Rijckenberg vervolgens stelt dat de overheid het nu maar top-down moet aansturen, dan vindt de heer Borgdorff dat een ouderwets en achterhaald standpunt.

Mevrouw Rijckenberg zegt dat zij geprobeerd heeft aan te geven dat regionale instellingen het niveau zijn voor de inrichtingsplannen. Op het moment dat de noodzaak voor bepaalde wateroplossingen - en dan scherper dan nu - eenmaal is aangetoond, dan moet dat toch in de regio's vorm gegeven worden. De noodzaak voor een langetermijnoplossing zal niet van onderen naar boven komen.

Het is een misverstand om te denken dat zij vanuit de Vereniging Deltametropool tegen de landbouw zou zijn. Zij is wel van mening dat men kan proberen om de landbouw in stand te houden vanwege het landschap. En dan moet er geld bij. Maar men moet niet zeggen dat er vanwege de landbouw nooit meer iets veranderd kan worden.

Mevrouw Dwarshuis sluit hierop aan door te zeggen dat de discussie over de landbouw gevoerd moet worden. Zij mist dan ook pijnlijk een toekomstvisie over de landbouw in de Vijfde Nota. Het vastleggen van de toekomst van de landbouw is ook in het belang van de agrariër. Zij heeft recent in Denemarken gezien hoe daar is vastgesteld dat een deel van de landbouw kunstmatig in stand werd gehouden. Men kwam daar tot de conclusie hiermee op te houden en in de plaats daarvan bossen aan te leggen. Verder merkt zij op dat de gemeenten elke keer weer moeten kiezen. De gemeenten hebben nog geen antwoord op de wateropgave noch op de vraag naar de toekomst van de agrariër.

Mevrouw Koopmanschap merkt op dat er geen bewust beleid is om de landbouw in dit land te laten verdwijnen. Er is echter ook geen beleid om de landbouw te behouden.

De heer Droogers merkt op dat daarover in Noord-Holland wel een discussie wordt gevoerd. De heer De Groot zegt dat de sector zelf ook bezig is om een visie te ontwikkelen over een duurzame land- en tuinbouw. Dat vindt men wel heel mooi; men wordt zo ongeveer doodgeknuffeld, maar daarna hoort men niets meer. Er is niets geregeld. Mevrouw Rijckenberg verklaart dat zij dit zelf wat minder zwart-wit ziet. Het gaat erom dat er een reëel inkomensperspectief ontwikkeld wordt.

2.6 ir. L. van Nieuwenhuyze - Integrerend commentaar van een ontwerper

De heer Van Nieuwenhuyze is landschapsarchitect en al tien jaar bezig met plannen op het grensvlak tussen water en ruimtelijke ordening. Werken aan de wateropgave voor het Groene Hart moet zijn gebaseerd op het besef dat we leven in een delta onder de zeespiegel en dat is leven op het scherpst van de snede. Om in een delta te kunnen leven is het nodig dat *afspraken op een hoog schaalniveau* worden gemaakt, afgedwongen of op vrijwillige basis, om te komen tot een collectieve ingreep die dat leven in de delta mogelijk maakt en die het uitgangspunt is voor *individuele keuzes daarna*.

Nederland kan trots zijn op hetgeen de laatste vijftig jaren in technisch opzicht is gepresteerd om in heel West-Nederland gelijke productieomstandigheden te realiseren voor de landbouw. Daardoor zijn er wel allerlei gradiënten ontstaan tussen hoog en laag, droog en nat, zout en zoet en ook tussen haat en liefde. Maar een aantal van die gradiënten zijn een beetje aan het verdwijnen. Men is ook nauwelijks meer bang voor water en van problemen van wateroverlast en watertekort vindt men dat ze gewoon goed moeten worden opgelost. Een van de grote problemen op dit moment is, dat de problemen onzichtbaar zijn geworden en dat de gemiddelde burger zich niet bewust is van het feit dat in West-Nederland sprake is van een vergelijkbare situatie als in Bangladesh. Een van de belangrijkste taken in dit deel van Nederland is om de *problemen weer zichtbaar* te krijgen.

Schoon water, voldoende water en veiligheid

Het programma met betrekking tot water in West-Nederland gaat over schoon water, voldoende water en veiligheid. Ongeacht de keuze voor het watersysteem en de te voeren discussies over normering zal de opgave altijd zijn om een antwoord te vinden op de kwantiteits- en kwaliteitsvragen betreffende water. Maar er moet meer gebeuren. Er moet weer meer biodiversiteit komen. De opgave zal echter alleen meervoudig kunnen worden opgelost en dat is heel moeilijk: tweedimensionaal lukt nog wel maar driedimensionaal is haast onmogelijk. Daarom is het nodig dat mensen zich kunnen *identificeren met water*. Oriëntatie en herkenbaarheid moeten zichtbaar gemaakt worden maar ook spannend.

Huidig watersysteem te krap en te technisch

De hoofdkeuze die gemaakt moet worden is die van het watersysteem. Nu is er sprake van een te krap en te technisch systeem. Alom leeft het besef dat het roer moet worden omgegooid, maar het is de vraag of dat moet gebeuren in de richting van een disciplinerend systeem dan wel een vrijheidscheppend systeem. Als wordt gekozen voor een disciplinerend systeem zal water bepalend worden voor alle ruimtelijke ontwikkelingen in Nederland. Daar tegenover staat een systeem dat ruimte, vrijheden en mogelijkheden biedt om een aantal keuzes te kunnen maken. Een vrijheidscheppend systeem heeft volgens spreker de voorkeur maar het maakt de wateropgave nog moeilijker, want daarbij hoort een benaderingswijze waarin de ruimtevraag voor water zoals die nu aan de orde is niet meer speelt. Vrijheid scheppen betekent *overdimensionering* zelfs ten opzichte van de vragen en opgaven van nu. Dat betekent dat de berekeningen voor de wateropgave die nu worden gemaakt minimaal moeten worden gehonoreerd om niet in een disciplinerend systeem, in een nieuw keurslijf terecht te komen. Andere gebruiksvormen moeten aan water gekoppeld worden door de ruimtelijke complexiteit van de opgaven te accepteren.

Dat kan alleen door een ontwerpende manier van werken, door *beelden voor de toekomst* te genereren en door het durven aangaan van experimenten: binnen de bestaande kaders lukt het niet.

Casus: de Mandelabrug in Arnhem

Een voorbeeld van zo'n ontwerpende benadering en de daarbij behorende complexiteit is een project dat is gestart rond de Mandelabrug in het centrum van Arnhem. Enkele ontwerpers hebben voorgesteld om deze brug te gaan bebouwen, hetgeen mogelijk is omdat de brug zwaar is overgedimensioneerd en slechts een bescheiden verkeersdruk heeft. Gekeken is hoe de rivier de Rijn, het gebied Stadsblokken waarover jarenlang ruzie en discussie is geweest met RWS over mogelijke bebouwing en het naoorlogse Malburgen, een gebied met grote leegstand waar de gemeente fors wil gaan slopen en renoveren, bij de aanvankelijke ideeën voor de Mandelabrug kunnen worden betrokken.

Door bebouwing van de brug zou tevens de problematische koppeling tussen het noordelijk en het zuidelijk deel van Arnhem kunnen worden verbeterd.

Het voorstel is nu een stelsel van neventakken aan de rivier te ontwikkelen en Malburgen weer tot een eiland in een archipel te maken waardoor er zoveel extra ruimte in het rivierbed wordt gecreëerd dat er op termijn voldoende flexibiliteit voor het water is, een nieuw perspectief voor Malburgen ontstaat en de mogelijkheid van een vrij intensief in te richten stedelijk park bovenop het centrum van Arnhem naast een gebied dat veel extensiever kan worden ontwikkeld. Het is ook interessant dat er over nagedacht is hoe investeringen en kostendragers voor intensieve én extensieve zaken tegelijkertijd in één project kunnen worden meegenomen. Er komen heel veel woningen aan het water en er is sprake van een grote opwaardering van het ecologische perspectief voor het gebied. In dit project is de complexiteit van de opgave goed in beeld gebracht, daar is mee ontworpen en het heeft een plan opgeleverd dat voor alle partijen meerwaarde en oplossingen biedt.

Houd de droogmakerijen droog!

Op dezelfde wijze moet ook aan West-Nederland ontworpen worden. De hoofdoopgave voor dit gebied moet in eerste instantie *in het veengebied* worden gezocht. De helft van het landelijk gebied hier is veen, dat is ongeveer 170.000 ha en daar spelen de grootste discussies over het peilbeheer. Het is verstandig om voorlopig de droogmakerijen buiten de waterdiscussie te houden omdat daar de grootste mogelijkheden zitten voor allerlei flexibel grondgebruik. Als daar ook een flinke opgave voor berging wordt gerealiseerd gaat dat zeer ten koste van het beperkte areaal waarin nog een scala aan keuzemogelijkheden bestaat. Het is belangrijk om strategische keuzemogelijkheden voor West-Nederland open te houden door vast te stellen:

- waar nog verschillende functies kunnen worden gerealiseerd op een te manipuleren ondergrond en
- waar de marges van mogelijkheden in het omgaan met de ondergrond veel beperkter zijn.

Dat betekent dat eerst moet worden nagedacht over de *veengebieden* omdat daar een aantal problemen ligt.

Noord-Holland

De waterkansenkaart voor Noord-Holland laat zien dat het veenpakket in het Noorden al zo ver geoxideerd is dat nog maar één meter veen over is! In de richting van Amsterdam is het nog een meter of vier. Indien de diepe ontwatering in dit gebied wordt gecontinueerd, zal over ruim een eeuw het veen verdwenen zijn. Als weer meer flexibele waterpeilen moeten worden ingesteld, moet ook worden bezien hoe er dicht bij de steden met de wateropgave kan worden omgegaan. Uit onderzoek blijkt dat er verschillende strategieën zijn voor het omgaan met water en dat *per poldereenheid* gekozen moet worden voor één bepaalde

strategie. Die is dan bepalend voor de soort van landbouw, de aard van het landschap en voor andere functies in het desbetreffende gebied.

De *strategie voor het moderne veenweidegebied* met een vrij permanent streefpeil van ongeveer 60 cm onder maaiveld, die in het noordelijk deel van Noord-Holland ingevoerd is, heeft tot gevolg dat de klink hard doorgaat. In de huidige landbouwkundige optiek zijn daar de beste productieomstandigheden en is er sprake van de grootste flexibiliteit, maar waterberging is er niet mogelijk. Binnen een eeuw zal daar een nieuw droogmakerijlandschap ontstaan. Dat is het resultaat van deze strategie.

Een waterstrategie voor behoud van het veenweidelandschap

In brede kring wordt het van groot cultuurlandschappelijk belang geacht dat de veenweidegebieden voor een aantal generaties veilig worden gesteld. Dat betekent dat de klink moet worden geminimaliseerd, maar er mag geen moeras komen. Bij de 'historische veenweidegebieden' hoort een peilbeheer waarbij de gebieden in de winter bijna plasdroog staan en het peil in de loop van zomer volgens het oude ritme uitzakt tot zeventig centimeter onder maaiveld; dan klinkt het nog behoorlijk. Als het peil in de zomer zou worden vastgehouden tot dertig centimeter onder maaiveld dan klinkt het bijna niet meer maar dan moet er water worden aangevoerd. Met deze strategie wordt een aantal doelstellingen van de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw gerealiseerd, al is het nog geen zelfvoorzienend systeem: immers er moet water van buiten worden aangevoerd óf er treedt klink op. Het resultaat is wel dat, anders dan in het moderne agrarische veenweidebeheer, het landschap in stand wordt gehouden maar met een zodanig agrarisch productieverlies dat de landbouw nog slechts landschapsbeheer zal zijn²⁷.

Dynamisch moeras

Als de belangrijkste doelstelling zou zijn om de klink te stoppen en de wateropgave te vervullen dan is er geen ander alternatief dan een dynamisch moeras. Dan ontstaat er een soort inversie en komen de woonlinten op termijn op hetzelfde niveau of zelfs iets lager te liggen dan het gebied ernaast²⁸. Op de randen van dat stelsel zullen dan dijkjes gemaakt moeten worden om 's winters het peil op te zetten en het te laten uitzakken tot maximaal dertig centimeter onder maaiveld. Zo is een *volledig zelfvoorzienend watersysteem* te maken dat geen inlaat van water behoeft en dat het maaiveld op peil houdt. Het landschap dat erbij hoort, maakt echter plaats voor een nieuw moeraslandschap.

Wonen in het moeras

Wat gebeurt er met het dynamisch moerassysteem? Daarvoor moet men durven nadenken over andere vormen van wonen, bijvoorbeeld drijvend wonen. Men moet onderzoek durven doen naar een *suburbanisatiestrategie van het veenlandschap*. Dat kan voor de toekomst zeker wat opleveren.

Conclusie

De beheersing van het watersysteem zal moeten worden gericht op het perspectief van *ontwerpen aan het water* en aan het watersysteem van West-Nederland vanuit het idee dat voor de komende eeuw een paar vrijheidsgraden zullen moeten worden ontwikkeld. Dat lukt alleen als conflicten en dilemma's worden omgezet in kansen om functiecombinaties verder uit te zoeken. Belangrijk is daarbij ook dat water weer het *publieke domein* wordt. Verder moeten we af van de discussie over wie het beleidsprimaat heeft: de waterbeheerder of de ruimtelijke ordening. Anders zal het nooit lukken om complexe opgaven uit te werken en te komen tot meervoudig ruimtegebruik. Het waterbeleid moet nog verder worden ontwikkeld tot omgevingsbeleid.

---

²⁷ Deze strategie, peilen flink optrekken met behoorlijke consequenties voor de landbouw, wordt ook in de Strategie voor het Groene Hart voorgesteld voor het veenweidegebied van het Groene Hart.

²⁸ In de huidige situatie zijn de landbouwgronden iets meer ingeklonken en liggen dus lager dan de woonlinten.

2.7 *Discussie over de inleiding van de heer Van Nieuwenhuyze*

De heer De Groot vraagt naar het verschil in peilbeheer met hoog zomerpeil en laag winterpeil (zoals ten behoeve van de landbouw wordt gevoerd) ten opzichte van laag zomerpeil en hoog winterpeil (een meer natuurlijk peilregime). De waterberging wordt op de wijze, die Van Nieuwenhuyze voorstelt, wel geregeld en die wordt in de winter gebruikt maar daar staat tegenover dat de extra bergingscapaciteit in de winter, wanneer de meeste regen valt, veel minder wordt.

De heer Van Nieuwenhuyze antwoordt dat een hoog zomerpeil en een laag winterpeil zoals dat nu gebeurt, ingaan tegen het natuurlijke ritme en dat leidt tot een grote externe water-vraag. Zolang de mogelijkheden voor aanvoer bestaan, gaat dat goed maar daar werden nu vraagtekens bij gezet.

De heer De Groot werpt tegen dat als in de winter het peil hoog wordt gehouden, men daar vanuit veiligheid en bergingscapaciteit vraagtekens bij kan zetten. Als het peil hoog is juist in de periode dat de meeste regen valt, dan zal er elders bergingscapaciteit moeten worden gezocht. Het is niet zo dat vroeger in de winter ook alle weidegebieden onder water stonden: in de Alblasserwaard was dat voor het laatst in 1953.

De heer Van Nieuwenhuyze bedoelt met 'onder water' een gemiddeld grondwaterpeil op de percelen tussen nul en twintig centimeter onder het maaiveld, 's zomers uitzakkend naar zeventig centimeter. Dat was de gemiddelde situatie in de jaren vijftig.

De heer Van de Klundert vraagt of het veenweidegebied als verloren moet worden beschouwd tenzij maatregelen worden genomen om tot een andere soort landbouw te komen die echter niet meer concurrerend zal zijn.

De heer Van Nieuwenhuyze zegt dat als men het landschap van de historische veenweidegebieden wil behouden het waterpeil maximaal dertig centimeter minus maaiveld zal kunnen zijn.

De heer De Groot stelt dat de veenweidegebieden nooit op wereldmarktniveau kunnen concurreren. Maar de combinatie dat de boeren een agrarisch cultuurlandschap met een rijke natuur ontwikkelen én melk produceren, biedt perspectief. Daarvoor zijn een aantal systemen te bedenken; deels zijn die al in ontwikkeling. Er is bijvoorbeeld de zuivelorganisatie in Noord-Holland die anderhalve eurocent per kilogram melk zal betalen als de koeien in de wei blijven. Dat soort initiatieven zal er voor moeten zorgen dat de melkveehouderijen niet voor honderd procent afhankelijk zullen worden van overheidsbetalingen maar ook hun eigen capaciteit benutten om inkomen te genereren.

De heer Van de Klundert zegt dat het ministerie van LNV dat een verloren strijd vindt. Er moet te veel geld bij om de boeren op de veenweiden te kunnen laten doorwerken omdat de inkomsten uit de melk marginaal worden. Dat kan pas als de samenleving ervoor kiest dat de veenweidegebieden behouden moeten blijven en daarvoor de nodige financiële middelen vrijgemaakt moeten worden.

Mevrouw Rijckenberg vraagt of de situatie van de veenweideboeren niet vergeleken kan worden met die van de 'bergboeren' in Zwitserland?²⁹

De heer De Groot weet dat in Zwitserland in de grondwet is vastgelegd dat de agrariërs de beheerders zijn van de leefomgeving. De boeren worden daar per hectare voor betaald. Het gaat daarbij om bedragen tussen tweehonderd en vijfendertighonderd gulden per hectare. In Nederland willen de boeren wel betaald worden voor nieuwe activiteiten. Die activiteiten kunnen worden onderscheiden in private activiteiten en het behoud van publieke waarden. De landbouworganisaties ontwikkelen een systeem waarbij publieke taken die door boeren kunnen worden vervuld (agrarisch plattelandsbeheer) financieel worden gewaardeerd.

De heer Borgdorff zegt in aanvulling op de heer De Groot dat Alterra in zijn rapport '*Boeren voor natuur*' van juli 2001 de zogenoemde natuurproductiebetalingen aan de boeren wetenschappelijk heeft onderbouwd. In het rapport wordt een onderscheid gemaakt tussen

---

²⁹ Ook de EU kent een 'Bergboerenregeling', die in een variant van toepassing is op natte weidegebieden (bijv. Noordwest-Overijssel).

de traditionele, productiegerichte boeren en de boeren die zich richten op landschap en natuur. De overheid moet aan deze laatste categorie perspectieven bieden voor het vervullen van 'groene diensten'.

'No regret'-maatregelen uitvoeren?

De heer De Graeff legt de volgende vraag voor: Er moet duidelijkheid komen over de normen voor overlast en voor waterschaarste. Die moeten worden vastgesteld door de politiek. Dat proces van normstelling is ingewikkeld en gedifferentieerd naar ruimte en functie. Het zal jaren in beslag nemen. Tot die tijd weten ook waterschappen niet met zekerheid wat ze moeten doen. Is het verantwoord om in die tussentijd ontwerperwijs al te kijken hoe verschillende doelstellingen in een zeker gebied samen kunnen gaan en alvast maatregelen te treffen? Het samenvallen van doelstellingen kan enige zekerheid geven dat de ingeslagen weg de juiste is, maar het kan ook zijn dat een ontwikkeling in gang wordt gezet die afwijkt van de uiteindelijk te hanteren norm; dat kan dan wellicht moeilijk worden gecorrigeerd, zeker indien tegen die tijd het geld op is. Hoe moet met die spanning worden omgegaan? De heer Van Nieuwenhuyze is van mening dat dat niet alleen een verantwoording is van de waterschappen maar van de samenleving als geheel.

De heer De Graeff is van mening dat het toch een taak van de waterschappen is, weliswaar in samenspraak met anderen om nu al te kijken waar wat moet gebeuren.

Vervolgens kan op regionaal niveau via een soort landinrichting met ontwerpers gekeken worden naar mogelijke maatregelen. Daarbij wordt het risico voor lief genomen, dat grote bedragen zijn geïnvesteerd, alvorens blijkt dat de normen zodanig zijn gesteld dat je nog meer moet investeren, terwijl dat dan pas veel later of helemaal niet kan gebeuren.

De voorzitter stelt dat die benadering verder gaat dan het 'no regret'-beleid waar de heer Steegh over sprak.

Mevrouw Rijckenberg is van mening dat een 'no-regret'-beleid de enige oplossing is voor de lange termijn; voor de korte termijn is het te weinig. Het staat goed verwoord in de tien vragen van de werkgroep over normering of ontwerp. De waterschappen moeten dan zo goed mogelijk informeren over de effecten van mogelijke maatregelen.

De heer De Graeff zegt dat wanneer niet wordt gewacht tot de hele normeringsdiscussie is afgerond wel genoeg moet worden genomen met voorlopige cijfers en gegevens.

De heer Van de Klundert vindt dat daaraan de discussie over wie verantwoordelijk is voor de schadevergoeding moet worden toegevoegd.

De heer Van der Does vindt dat het belangrijk is dat bij het zoeken naar oplossingen moet worden gelet op de effecten van de oplossingen op meerdere schaalniveaus.

De voorzitter wil weten of er een muggenprobleem zal gaan ontstaan bij wonen in een moerassenlandschap.

De heer Van Nieuwenhuyze zegt dat er bij voldoende diep water voldoende vissen kunnen zijn, die het probleem gedeeltelijk oplossen. Bij te veel brak water dreigt wel het gevaar van de malariamug.

Mevrouw Raap zegt dat dát er voor pleit om ook de droogmakerijen weer onder water te zetten.

De heer Van Nieuwenhuyze vindt dat niet realistisch, daarin zijn teveel investeringen gedaan.

De heer Van de Klundert zegt dat een aantal jaren geleden het wegvallen van de zoute kwel werd ervaren als een verarming van onze natuur. Er ligt nu een kansrijke ontwikkeling voor natuur door de diepe polders te laten kwellen.

Mevrouw Raap zegt daar in het algemeen geen probleem mee te hebben, maar sommige gebieden hebben nu zo'n hoge (andere) kwaliteit dat ze gespaard moeten blijven.

De heer Van der Does zegt dat dit een duidelijk voorbeeld is van het belang van schaalniveau voor een oplossing. Als men de polder laat verzilten ten behoeve van de natuur en het uitgeslagen water komt in het bollengebied dan ontstaan er daar problemen. Voor duurzaam waterbeheer moet een duurzaam beleid worden gevoerd en dat betekent dat ook voor een goede schaal moet worden gekozen.

3 Nieuwe sturingsopgaven, nieuwe bestuursvormen, nieuwe instrumenten?

3.1 *ir. A.P. Wiersma - Het bestuurlijk stelsel en de regionale praktijk*

Om een antwoord te kunnen geven op de tien vragen die door de werkgroep van de VROM-raad zijn geformuleerd als leidraad voor de discussie tijdens de rondetafelgesprekken is er eigenlijk nog te weinig ervaring met de uitvoering. De Startovereenkomst is pas van februari 2001; men is wel enthousiast begonnen, maar de ontwikkelingen bevinden zich nog zo zeer in de planfase dat nog niet duidelijk is waar de belangrijkste knelpunten in de uitvoering zich zullen voordoen.

De verdeling van de bestuurlijke verantwoordelijkheden

In de verdeling van de bestuurlijke verantwoording voor de organisatie van het waterbeheer ligt een belangrijke rol bij de *waterschappen*. De laatste jaren heeft er een schaalvergroting van de waterschappen plaatsgevonden, waardoor er krachtige waterschappen zijn ontstaan die zijn ingedeeld naar stroomgebieden. Spreker is het eens met opvattingen van zowel de commissie-Tielrooij als de commissie-Leemhuis dat het niet aan de orde is om op dit moment de organisatie van het bestuurlijke bestel aan de orde te stellen. Het is zinvoller de capaciteiten van dat bestel te benutten.

Provincies spelen in het waterbeheer een belangrijke rol. Het waterbeheer is regionaal heel verschillend en de provincies kunnen dat regionale maatwerk goed invullen. Op provinciale schaal kunnen ruimtelijke belangen, belangen op het gebied van natuur en milieu en landschap, etc. goed worden afgewogen en geïntegreerd met het nieuwe waterbeleid.

Tot nu toe waren de *gemeenten*, afgezien van het rioleringsbeheer en het beheer over stadsgrachten en stadswateren enigszins buiten het waterbeheer gebleven. Nu zoeken de gemeenten en de waterschappen toenadering tot elkaar: Gemeenten maken gemeentelijke waterplannen en de waterschappen, die zich voorheen vooral op het landelijk gebied richtten, hebben nu ook de waterbeheerskansen van het stedelijk gebied ontdekt.

Het Rijk zet het strategisch waterbeleid uit, zorgt voor regelgeving op nationaal niveau en onderhoudt de internationale contacten.

Nieuwe organisatiestructuren?

Voor het inspelen op nieuwe ontwikkelingen zoals Europese regelgeving en samenwerking in stedelijke netwerken voldoet het huidige bestel. De verleiding is vaak groot om voor het aanpakken van nieuwe problemen ook de organisatie te veranderen. Dat is niet nodig, er moet vooral worden geïnvesteerd in samenwerking tussen bestaande bestuursorganen. Inmiddels is er op de gebieden van afvalwaterzuivering en drinkwatervoorziening al volop sprake van samenwerking.

Nagegaan moet worden of de nieuwe opgaven op de goede manier worden opgepakt. Daarvoor bestaat een aantal ijkmomenten: voor het eerst in 2002 als het Nationale Bestuursakkoord Water wordt vastgesteld. Dan kan worden nagegaan of de stroomgebiedsvisies zijn gemaakt, of de watertoets wordt uitgevoerd en hoe het met de discussies over de normering staat.

Valkuilen

Ondanks de goede voornemens moet men opletten voor een aantal valkuilen. De waterschappen zijn georganiseerd volgens stroomgebieden maar de grenzen daarvan komen niet overeen met de provinciegrenzen. Er moet dus worden samengewerkt door een reeks van betrokken partijen. Als het beleid concreter wordt, kunnen Nimby-achtige zaken en competentiekwesties die samenwerking dwarsbomen. De vraag is wat kan worden gedaan in die conflictsituaties? Als iedereen overtuigd is van nut en noodzaak om tot het nationale bestuursakkoord te komen, zullen conflicten kunnen worden voorkomen. Maar wie hakt de knoop door als er wel conflicten ontstaan? Als een provincie de regie voert in een stroom-

gebied, dan voert hij ook de regie over dat deel van het stroomgebied dat buiten de eigen provincie ligt. Bij conflicten zal het Rijk dan de knopen moeten doorhakken. Een andere valkuil kan zijn dat betrokken overheden zich niet houden aan hun eigen rol. Waterschappen zouden teveel kunnen opschuiven naar de algemene democratie; dat zou het einde van het waterschapsbestel kunnen inluiden. Als de waterschappen bij hun eigen taken en bevoegdheden blijven, dan zullen waterschappen als functioneel bestuur nog een lang leven hebben.

Het juridisch instrumentarium en het planningstelsel

Op de langere termijn zal ook de *Europese Kaderrichtlijn* een rol gaan spelen in het Nederlandse waterbeleid. Die gaat uit van vier grote stroomgebieden in Noordwest-Europa, die voor Nederland zijn onderverdeeld in zeventien deelstroomgebieden. Daarover voeren de provincies de regie samen met de waterschappen, gemeenten en Rijkswaterstaat. Als de zeventien deelstroomgebieden goed op elkaar zijn afgestemd kan de slag naar de vier grote stroomgebieden gemakkelijk worden gemaakt. Helaas is de afstemming tussen hoofdsysteem, waarvoor het Rijk verantwoordelijk is, en de regionale systemen nog niet goed geregeld.

Hierbij zal de *stroomgebiedsvisie* een belangrijke rol gaan spelen. Deze is gebaseerd op wateropgaven die de waterschappen formuleren (voorheen waren dat *waterkansenkaarten*). Per waterschap worden *sectorale watervisies* gemaakt op basis waarvan de afstemming met andere ruimtelijke ontwikkelingen kan plaatsvinden. Het belang van watervisies is dat goed wordt aangegeven wat vanuit het water bezien de mogelijkheden zijn voor de ruimtelijke ontwikkeling en dat pro-actief kan worden ingespeeld op die ruimtelijke ontwikkelingen. De stroomgebiedsvisies worden ook afgestemd op de aanliggende stroomgebieden en ze zijn de basis voor het streekplan, het waterhuishoudingplan en voor het nationaal bestuursakkoord. Via het streekplan vindt de doorwerking naar de bestemmingsplannen plaats. *Strategische stroomgebiedsvisies* zijn dus een nieuw fenomeen. Binnen twee jaar moeten ze klaar zijn voor het bestuursakkoord. Het ziet er naar uit dat het een goed instrument is.

Naar stroomgebiedsvisies en actieprogramma's

De vraag is of het bestaande planningstelsel met waterhuishoudingplannen, milieuplannen en streekplannen in de toekomst nog zal voldoen. De doorwerking duurt erg lang en de plannen zijn weinig slagvaardig. Bovendien is het feit dat iets in de plannen staat nog geen garantie voor uitvoering!

Het principe van 'haasje over'³⁰ blijkt ook niet goed te werken. In verschillende provincies wordt inmiddels gewerkt aan *omgevingsplannen* waarin de bestaande planvormen worden gecombineerd. In andere provincies laat men procedures synchroon lopen zodat de drie plannen tegelijkertijd kunnen worden behandeld.

Met de wijziging van de Wet op de ruimtelijk ordening zal het streekplan worden vervangen door een *structuurvisie*. Wellicht is het wenselijk om deze ontwikkeling ook voor het waterbeleid door te trekken, zodat men ook daar een op visie gericht document krijgt, gevolgd door formele uitwerkingen in de vorm van een actieprogramma. Over een jaar of vijf zou per deelstroomgebied een *stroomgebiedsvisie* kunnen zijn ontwikkeld met een actieprogramma in de vorm van een *stroomgebiedsbeheersplan*.

Op dit moment wordt de *watertoets* ingevoerd. Provincies betreuren het dat alleen nieuwe plannen worden getoetst en niet degene die zich in de *pipe-line* bevinden.

Investeringsprioriteiten

In ieder geval moet worden geïnvesteerd op die plaatsen waar de watersystemen in de huidige situatie niet voldoen om te voorkomen dat de problemen door wateroverlast of verdroging toenemen. Daarnaast is het anticiperen op klimatologische ontwikkelingen van essentieel belang. 'Ruimte-voor-water' is nu deels nog beschikbaar en het is van groot

---

³⁰ Haasje over: het ene plan volgt op het andere, en zelden wordt duidelijk op basis van welk plan er een titel voor uitvoering ontstaat.

belang dat burgers en bedrijven meer zekerheid krijgen voor hun investeringsbeslissingen als een hogere mate van veiligheid wordt gegarandeerd.

In ieder geval zal een 'no regret' beleid moeten worden gevoerd voor investeringen. Er worden nu nog te veel investeringen gedaan op basis van normen waarvan men tevoren kan zien, dat als deze normen worden verhoogd, men geen kant meer uit kan. Dat is bijvoorbeeld het geval in Kampen waar een waterkering dwars door de oude binnenstad wordt aangelegd, een investering van vijftig tot zestig miljoen gulden. Als over tien of twintig jaar de normen worden verhoogd zal echter een nieuw tracé moeten worden gezocht!

Wie betaalt wat?

Volgens de Startovereenkomst zal het Rijk in ieder geval de kosten voor het hoofdsysteem betalen. De waterschappen moeten in beginsel de maatregelen van het regionale systeem voor hun rekening nemen uit hun eigen heffingenstelsel. Alleen als de taakstelling van het regionale systeem om water vast te houden groter wordt ten gevolge van maatregelen die het Rijk in het hoofdsysteem uitvoert, zal het Rijk de extra kosten voor de regionale systemen vergoeden. Verondersteld wordt dat belanghebbende overheden en private investeerders meebetalen in de kosten die worden gemaakt als sprake is van 'meekoppeling van belangen', bijvoorbeeld indien met het verbeteren van het waterbeheer ook de kwaliteit van natuur, milieu of leefomgeving wordt verhoogd. In de Startovereenkomst is verder nog vastgelegd dat wanneer het nationaal bestuursakkoord in 2002 zal worden gesloten, geïnterpreteerd wordt wie de kostenveroorzakers zijn en wat de kosten voor de regionale watersystemen zijn. Als blijkt dat de lokale lastendruk onevenredig hoog wordt, kan er nog worden gepraat over medefinanciering door het Rijk.

Het kabinetsstandpunt kijkt op het punt van de financiering af van wat is voorgesteld door de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw. Die wil een veel ruimere rijksverantwoordelijkheid, ook voor de regionale watersystemen. Daar valt iets voor te zeggen omdat geheel Nederland profiteert van het op orde brengen van het waterhuishoudkundig systeem. Het anticiperen op de klimaatsveranderingen en het versneld investeren in het watersysteem vergt grote voorfinancieringskosten. Daarover zouden afspraken met het Rijk moeten kunnen worden gemaakt.

Het Rijk moet ook zijn verantwoordelijkheid nemen in het geval dat in rijksplannen zoals landinrichtingsplannen en VINEX-locaties onvoldoende rekening is gehouden met het wateraspect. Het kan niet zo zijn dat de regio wordt opgepadeld met de oplossing van die problemen. Men zou een vergelijking kunnen maken met de reconstructie van de landbouw. Een punt van zorg is ook de geweldige stijging van de grondprijzen, waardoor het zeker niet mogelijk is om alles wat regionaal noodzakelijk is ook op regionaal niveau te financieren.

Voor de nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen geldt het principe dat veroorzaker betaalt. Bij functieverandering bijvoorbeeld van landbouw naar industrieterrein zal de risiconorm voor wateroverlast moeten worden verscherpt. Het watersysteem moeten worden aangepast conform de trits vasthouden, bergen en afvoeren. De kosten daarvan zijn voor rekening van de initiatiefnemer. Daarbij zijn PPS-constructies denkbaar, zeker als het gaat om werk met werk maken. In de EU-Kaderrichtlijn wordt het principe van *betalen voor het gebruik van het water* sterk benadrukt.

3.2 Discussie over sturingsaspecten

De heer Van Nieuwenhuyze vraagt hoe de ruimtelijke ordening kan worden betrokken bij de stroomgebiedsvisies. Voorkomen moet worden dat stroomgebiedsvisies alleen maar 'waterverhalen' worden.

De heer Wiersma antwoordt dat de wateropgaven voor een periode van bijvoorbeeld vijftig jaar redelijk in kaart kunnen worden gebracht. Voor de ruimtelijke ordening is dat anders, daarvoor is tien of twintig jaar al lang. Het is een uitdaging om via een creatief proces de ruimtelijke ordening bij de watervisie te betrekken.

De heer De Graeff vindt ook dat een stroomgebiedsvisie niet alleen een 'waterverlanglijstje' mag zijn: de visie moet het resultaat zijn van belangenafweging voor het deelstroomgebied. De voorzitter informeert naar het tijdsperspectief voor stroomgebiedsvisies.

De heer Wiersma antwoordt dat de looptijd vijftien tot twintig jaar zal zijn, met een doorkijk naar de waterbelangen over zo'n vijftig jaar.

De voorzitter vraagt of er in de huidige stroomgebiedsvisies al rekening is gehouden met de nieuwe ruimtelijke concepten van 'ruimte-voor-water' en of dat aanleiding is voor drastische veranderingen in de ruimtelijke inrichting?

De heer Wiersma zegt dat voor de *provincie Utrecht* geldt dat men daar in de stroomgebiedsvisies tracht ruimtelijke concepten gestalte te geven. Als de wateropgave wordt vertaald naar bergingsgebieden, levert dat een ruimtelijke claim die goed moet worden ingevuld. De afweging van zoekruimten vindt plaats in de stroomgebiedsvisies. Voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen zal moeten worden nagegaan wat de effecten daarvan kunnen zijn op het watersysteem; maar dat proces verkeert in de beginfase.

Mevrouw Raap vult aan dat hetzelfde geldt voor de *provincie Zuid-Holland*. De Commissie Waterbeheer 21^e eeuw richt zich vooral op de overlastsituaties en de Europese Kaderrichtlijn gaat vooral over waterkwaliteit: beide groeien naar elkaar toe. De eerste *IPO-handleiding voor de stroomgebiedsvisies* ging vooral over wateroverlast en over de vraag waar de bergingsgebieden gesitueerd zouden kunnen worden. En hoe daarbij functiecombinaties zouden kunnen worden gerealiseerd. In de loop van de tijd, mede onder invloed van de Europese Kaderrichtlijn wordt nu niet meer alleen gesproken over wateroverlast maar ook over watertekorten en waterkwaliteit. Het sturend aspect van water voor de ruimtelijke ordening wordt in de stroomgebiedsvisies nadrukkelijk meegenomen. Er wordt niet alleen gekeken naar de locaties voor berging maar ook naar mogelijke functieveranderingen. In het kader van het watertekort is de vraag aan de orde of watervoorraden moeten worden aangelegd of dat functies moeten worden verplaatst. Dat zijn allemaal aspecten die in de stroomgebiedsvisies aan de orde komen: *watervisies zijn meer dan waterkansenskaarten*. De uiteindelijke *besluitvorming* gebeurt echter in de *streekplannen* en niet in de stroomgebiedsvisies. Daar zit nog wel een spanningsveld. Want waar ligt de politieke belangstelling; bij waterkwaliteit, overlast of verdroging?

De heer Schaap vraagt of het zinvol zou zijn om ook op streekplannen een watertoets toe te passen om er voor te kunnen zorgen dat de stroomgebiedsvisies in de streekplannen zullen doorwerken?

De heer Wiersma antwoordt dat de inspectie van het ministerie van VROM al heeft aangekondigd dat ze op streekplanniveau zullen meekijken.

De heer Droogers vraagt wat de aansturende rol van de provincie kan zijn in de uitvoeringsfase.

De heer Wiersma antwoordt dat aan iedere stroomgebiedsvisie een *actieprogramma* met een looptijd van ongeveer tien jaren is verbonden. Verschillende partijen kunnen met de uitvoering daarvan worden belast. De aansturende rol van de provincie hangt sterk af van de mate waarin afspraken met de waterschappen kunnen worden gemaakt.

De voorzitter vraagt of de uitvoering van stroomgebiedsvisies niet te vergelijken is met de uitvoering van de EHS, die vaak moeizaam verloopt.

De heer De Groot wijst erop dat alles met geld heeft te maken; de bereidheid om geld te betalen voor de verwerving ten behoeve van groene functies staat in geen verhouding tot die ten behoeve van rode functies.

De heer Wiersma wijst naar het reconstructieproces dat juist heel aardig vorm gaat krijgen. Een van de oorzaken dat ontwikkelingen niet goed lopen, is dat wordt uitgegaan van vrijwilligheid. De laatste kavels zijn vaak moeilijk te verkrijgen, zeker nu de grondprijs zo hoog is. Mogelijkheden om te onteigenen zijn dan heel belangrijk.

De heer De Graeff vindt dat duidelijk gesteld moet worden dat de provincie op hoofdlijnen het ruimtelijk kader moet aangeven in de stroomgebiedsvisie. Dat kader moet vervolgens in een soort landinrichtingsproject van onderaf worden ingevuld. Daar moeten dan wel geldstromen bij worden georganiseerd.

De heer Borgdorff vraagt hoe de verhouding gaat worden tussen het streekplan en de stroomgebiedsvisies als daarin ook al allerlei ruimtelijke aspecten zitten? Wordt de stroomgebiedsvisie dan niet een soort semi-streekplan? Is het niet aan te bevelen om volgens de ruimtelijke ordeningstraditie een sectorale waterkansenkaart te maken die in het streekplan wordt getoetst?

De heer Wiersma wijst erop dat de stroomgebiedsvisie de status heeft van een *visie*; de afweging vindt plaats in het steekplan.

De heer Steegh denkt dat er zich veel afstemmingsproblemen kunnen gaan voordoen tussen de verschillende *deelstroomgebiedsvisies* in gebieden die waterstaatkundig sterk met elkaar samenhangen. Dat soort vraagstukken verdwijnt door de huidige structuur naar de achtergrond.

De heer Wiersma onderkent dat bij die deelstroomgebiedsvisies ook wel vraagtekens geplaatst kunnen worden. Stroomgebieden moeten niet te klein maar ook niet te groot zijn; daarom is gezocht naar een omvang die werkbaar lijkt. In het kader van het nationaal bestuursakkoord zal nog worden gekeken of naar aanleiding van de gemaakte stroomgebiedsvisies een verandering van de stroomgebieden noodzakelijk is.

Mevrouw Raap is van mening dat op provinciaal niveau hard wordt gewerkt om tot onderlinge afstemming tussen de stroomgebieden te komen.

De heer De Groot merkt op dat de bereidheid tot samenwerking sterk afhangt van de politieke samenstelling van de colleges. Die kan elke vier jaar veranderen.

Mevrouw Rijckenberg haalt de uitspraak van de heer Wiersma aan dat het voordeel van de provincies is dat zij maatwerk kunnen leveren. Maar is de mate van de bemoeienis tussen provincies ook maatwerk? En is de *aanwijzingsbevoegdheid* van provincies, zoals de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw voorstelt, voldoende om bepaalde plannen te herzien? En als de streekplannen verdwijnen, hoe zal het dan gaan met de uitvoering van de waterplannen?

De heer Wiersma antwoordt dat provincies autonoom zijn in hun handelen. Veel plannen zullen op kleinere schaal gebiedsgericht worden uitgevoerd en die kleinere gebieden vallen vaak binnen één provincie. Het is wel heel belangrijk dat tussen de provincies in één stroomgebied de functies goed worden afgestemd bijvoorbeeld als het gaat om ecologische verbindingzones.

De voorzitter stelt vast dat een heldere projectaansturing, een goede uitvoeringsorganisatie en goede financiering essentiële aspecten zijn om het nieuwe beleid tot een succes te maken. Zij concludeert dat in dit rondetafelgesprek de urgentie van de oplossing van de waterproblematiek heel nadrukkelijk aan de orde is gekomen. Zowel ten aanzien van de wateroverlast als het watertekort liggen er grote opgaven. Voor de oplossing daarvan zullen belangrijke keuzes moeten worden gemaakt, die pijnlijk zijn, veel geld kosten en veel bestuurlijke draagkracht vereisen.

Programma
Rondetafelgesprek Het Groene Hart
in het kader van het Vrom-raadsadvies over 'water'

maandag 15 oktober 2001 van 14.30 tot 20.30 uur	Restaurant De Meerhoeve Boekhorsterweg 18, 2374 BN Oud Ade Telefoon 071 – 501 8291
--	--

14.00 uur *ontvangst met koffie en thee*

14.30 uur opening en welkomstwoord door de dagvoorzitter **mw. prof. J. de Jong**, voorzitter werkgroep Water van de VROM-raad, en hoogleraar onroerend-goedrecht Technische Universiteit Delft

I. Introductie wateropgave in de regio

14.40 uur De **heer J.P.R.M. Steegh** van het Hoogheemraadschap Rijnland zal ingaan op de regionale wateropgave van het gebied, het regionale waterbeleid en de belangrijkste knelpunten daarbij.

15.10 uur **discussie** over wateropgave, planvorming, beleid en knelpunten

15.40 uur *korte pauze met koffie en thee*

II. Ruimte voor water – de afweging en het ontwerp

15.55 uur De heer **J. de Groot**, voorzitter WLTO zal de regionale wateropgave confronteren met de grondgebruiksfunctie land- en tuinbouw

16.10 uur Mevrouw **mr. M. van Egmond** hoofd van de regio Zuid-Holland – Utrecht van Staatsbosbeheer zal de regionale wateropgave confronteren met natuur- en landschapsbelangen;

16.25 uur De heer **mr. G.H.N.L. van Woerkom**, hoofddirecteur van de ANWB, zal de regionale wateropgave confronteren met het grondgebruik ten behoeve van recreatie en toerisme:

16.40 uur Mevrouw **drs. A. Rijckenberg** (lid VROM-raad, oud-wethouder gemeente Utrecht en bestuurslid Vereniging Deltametropool) zal ingaan op het aspect verstedelijking en de regionale wateropgave.

16.55 uur *korte pauze met koffie en thee*

17.10 uur plenaire discussie over de ordeningsproblemen (beleid en ontwerp)

17.40 uur integrerend commentaar van een **ontwerper, ir. L.van Nieuwenhuyze**

18.10 uur conclusies eerste sessie door de voorzitter

18.20 uur *aperitief gevolgd door lichte avondmaaltijd*

III. nieuwe sturingsopgaven, nieuwe bestuursvormen, nieuwe instrumenten?

19.20 uur De heer **ir. A.P. Wiersma** (Provincie Utrecht) houdt een inleiding over het formele stelsel en hoe het in de praktijk in de regio werkt

19.50 uur Plenaire discussie sturingsaspecten

20.15 uur conclusies en afsluiting door de voorzitter

Bijlage 2

Deelnemerslijst

Rondetafelgesprek Het Groene Hart, maandag 15 oktober 2001

Genodigden:

mr. drs. A. J. Borgdorff	Gemeente Bodegraven Burgemeester
drs. J. van der Does	Hoogheemraadschap Rijnland, beleidsmedewerker strategische planvorming, lid werkgroep water van de vereniging Deltametropool
ing. J.A.F.W. Droogers	ANWB regioconsulent team West
mw. mr. M. van Egmond	SBB Hoofd regio Zuid-Holland/Utrecht
ing. A.M. Finkers	ANWB beleidsmedewerker milieu, planologie, en waterkwaliteitsvraagstukken
mr. G.R. de Goede	Vereniging Nederlandse Gemeenten Directeur Fysieke en Economische Infrastructuur
dhr. J. de Groot	WLTO Voorzitter
mw. drs. A.E. Koopmanschap	Gemeente Zoeterwoude Burgemeester
ir. L. van Nieuwenhuyze	H+N+S Landschapsarchitecten Ontwerper
mw. K.P. Raap	Provincie Zuid-Holland Projectleider stroomgebiedsvisies Zuid-Holland
ir. P.A. Schaap	Natuurmonumenten, beleidsmedewerker Natuur en Landschap, gedetacheerd bij het "Groene Hart team"
dhr. J.P.R.M. Steegh	Hoogheemraadschap Rijnland Tweede waarnemend dijkgraaf, plaatsvervangend voorzitter van de Commissie waterstaat

ir. A.P. Wiersma

Provincie Utrecht
adjunct-directeur Dienst Water en
Milieu

mr. G.H.N.L. van Woerkom

ANWB
hoofddirecteur

leden van de VROM-raad

mw. H.M.C. Dwarshuis-van de Beek

Wethouder ruimtelijke ordening en
volkshuisvesting Leidschendam,
voorzitter van de Commissie
ruimtelijke ordening van de VNG

ir. J.J. de Graeff

Dijkgraaf Hoogheemraadschap
Schieland, voorzitter van de Unie van
Waterschappen

mw. prof. mr. J. de Jong

Hoogleraar onroerend-goedrecht,
afdeling Geodesie, T.U. Delft

mw. M.C. Meindertsma

Oud-wethouder Zwolle, lid Eerste
Kamer

mw. drs. A. Rijckenberg

Oud-wethouder Utrecht,
lid van het bestuur van de Vereniging
Deltametropool

ir. D. Sijmons

H+N+S Landschapsarchitecten,
Utrecht

Secretariaat

drs. A.F. van de Klundert
ir. P.W.F. Petrus
mw. M.A.C.C. Oomen
mw. drs. A.L. Hermans

algemeen secretaris
projectleider
senior projectmedewerker
projectassistent

‘Hunze en Aa’s - Meerstad’
verslag van het rondetafelgesprek in het kader van de voorbereiding van een advies
van de VROM-raad over de ruimtelijke aspecten van de waterproblematiek in
Nederland, gehouden op
18 oktober 2001 te Groningen

Bijlagen: het programma en de deelnemerslijst³¹

Opening	82
1 Introductie wateropgave in de regio	82
1.1 prof.mr. A. van Hall - De wateropgave in de regio	82
1.2 Discussie over de wateropgave	86
2 Ruimte voor water - de afweging en het onderwerp	89
2.1 F.A.M. Keurentjes - De regionale wateropgave en de landbouw	89
2.2 Discussie naar aanleiding van vorige bijdrage	91
2.3 dr. M.P. Gerkema - De regionale wateropgave en natuur en milieu	91
2.4 ing. W.J. Veldstra - De regionale wateropgave en de stad	92
2.5 Discussie naar aanleiding van de twee laatste bijdragen.....	93
2.6 R. Rolvink - De regionale wateropgave en het ontwerp	95
3 Nieuwe sturingsopgaven, nieuwe bestuursvormen, nieuwe instrumenten?	96
3.1 drs. A. Wolting - Het bestuurlijke stelsel in de regionale praktijk.....	96
3.2 ir. M.A.E. Calon - Reactie op vorige bijdrage	96
3.3 Discussie over sturingsaspecten.....	97

---

³¹ Met kennisgeving afwezig waren mw. H.M.C. Dwarshuis-van de Beek , ir. D. Sijmons en ir. J.J.H. Egberts

Opening

De dagvoorzitter, ir. J.J. de Graeff, opent de vergadering om 15.10 uur en heet iedereen welkom. De heren Van de Klundert, Huyink en Rolvink komen iets later. Mevrouw Jansen, gedeputeerde van de Provincie Groningen, neemt ook aan het rondetafelgesprek deel, alsmede de heer Veldstra die een bijdrage verzorgt in de plaats van de heer Huyink.

De heer Van Hall krijgt nu het woord.

1   Introductie wateropgave in de regio

1.1   *prof.mr. A. van Hall - De wateropgave in de regio*

De heer Van Hall verklaart het probleem eerst algemeen te zullen toelichten en de beantwoording van de tien vragen daarbij mee te nemen. Hij vindt het leuk om als dijkgraaf het probleem van het waterschap bij de relaties tussen rood, groen en blauw toe te lichten als mede de problemen die de verwezenlijking van de eisen van de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw daarbij geven. Overigens wijst hij erop dat deze problemen zich ook voordoen bij het naburige waterschap.

Spreker meldt dat de waterschappen interprovinciaal opereren en dat dit ook niet anders kan gezien de relatie tussen hoge en lage gebieden. Dit brengt allemaal een eigen dynamiek mee.

De eisen van de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw zijn landelijk breed onderschreven. In de concept-startnotitie van de VROM-raad wordt er ook vanuit gegaan dat bij een dalende bodem, een stijgende zeespiegel en een klimaatverandering toch iets meer gedaan zal moeten worden dan tot dusver gedaan wordt. Op het hoge abstractieniveau is men erin geslaagd een vertaling te vinden van deze eisen voor de inrichting van het gebied. De eisen zijn breed omarmd. Is men echter concreet bezig in de regio, op het erf van een boer bijvoorbeeld, of in het gebied van een natuurbeschermingsorganisatie, dan blijkt het toch allemaal wat moeilijker te gaan. Hiermee is volgens spreker de tweede vraag beantwoord, namelijk naar het draagvlak in het gebied: bij de landbouw is sprake van een 'nee, tenzij' en bij de natuurterreineigenaren van een 'ja, mits'. 'Nee, tenzij' betekent dan zoveel als: liever niet, maar bij een goede schaderegeling wil men wel meedoen, en 'ja, mits' indien men de ecologische doelstellingen en MER-achtige aspecten uitdrukkelijk bij de afwegingen betreft. Dan de vraag om de juiste strategie. De trits van vasthouden, bergen en afvoeren - zo langzamerhand een heel bekend begrip aan het worden - blijkt in Nederland op heel verschillende wijze toepasbaar. Dat betekent dat in het hoge Drenthe weinig ruimte voor berging te vinden is. Tien procent van de grote neerslaghoeveelheden kan men daar wellicht bergen. (Dat heeft spreker ook tegen de leden van de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw gezegd toen deze op bezoek kwamen. En dat de situatie in Groningen-Drenthe eigenlijk Nederland in het klein is.) De rest gaat naar het lager gelegen Groningen waar men te maken heeft met dijken en opstuwend zeewater. Daar speelt de vraag: kan men altijd wel malen? Op sommige plaatsen loopt de mogelijkheid tot vrije lozing enorm terug. De vraag doet zich klemmend voor of het malen niet gekoppeld moet worden aan bergen. Het is een én-én-situatie. Het kan niet meer zonder bergen. Als concreet voorbeeld noemt spreker dat het waterschap 1.800 ha beschikbaar heeft voor bergen, hetgeen één procent is van het gebied. Met veel pijn en moeite en in overleg met de gedeputeerde probeert men dit nu op te vijzelen tot 3.200 ha voor het normale beheer en 6.000 ha voor noodsituaties. Dit betekent dat men in deze én-én situatie niets anders kan doen dan gezamenlijk optrekken. Het betekent én kades verhogen, én bergen, én malen. Deze combinatie is gewenst. Vanuit Groningen zal het niet anders kunnen dan vanuit deze combinatie.

Dan de normering. Alle aanwezigen hier aan tafel zijn bezig met de vertaling van de landelijke norm. Er doen zich een groot aantal vragen voor. Moet men wel één landelijke

norm hebben terwijl Nederland zo verschillend is? Moet die norm niet regionaal worden opgehoogd? Wat is de positie van het waterschap als de norm niet gehaald wordt? En wat als de norm wel gehaald wordt maar er meer water aanwezig is dan de norm? En hoe te handelen in geval van schade? Wie draait daar voor op?

Daarmee is al iets gezegd over de oplossingen. Bij het zoeken naar oplossingen dient men goed in de gaten te houden dat Delfland Groningen niet is. Met andere woorden: wie denkt dat men de problemen met algemene sjablonen in Nederland kan oplossen, die heeft het mis. Spreker pleit daarom voor een gebiedsgericht beleid, een gebiedsgerichte aanpak. Dit past ook in de gedachten van het conceptwetsontwerp ruimtelijke ordening. Het past in de gedachten van de Commissie voor het Landelijk Gebied. Afgelopen maandag is de heer Van Hall gehoord door de Raad voor het Openbaar Bestuur, en ook zij zijn voorstander van de gedachte van regionaal toegesneden plannen en uitvoering.

Overigens, en dat zegt spreker in de marge, raadt hij de VROM-raad aan om toch eens om zich heen te kijken welke adviesraden van de regering nog meer bezig zijn met hetzelfde onderwerp. Het was de Raad voor het Openbaar Bestuur niet bekend dat de VROM-raad ook met 'water' bezig is. Het is de regio verder opgevallen dat er heel veel op papier wordt gerapporteerd en dat men toch wel enige integratie in de reportage wenst.

Spreker brengt nu de voorgestelde functiekoppelingen ter sprake. Er blijken veel misvattingen te bestaan. Het onderscheid tussen een retentie- en een calamiteitenpolder wordt niet goed begrepen. Dit veroorzaakt veel onnodige bezorgdheid en angst. Een betere communicatie is dan ook geboden. Anders loopt de hele discussie spaak.

Vervolgens komt de lagenbenadering ter sprake. Het betekent dat water het substraat is voor de inrichting van een nieuw gebied. In Meerstad ziet men nog de lintbebouwing, de boerderijen en de ruimte. Gaat men dit omzetten in een gebied voor hoogwaardig wonen, werken en recreëren, dan kan men zich voorstellen dat water de maat is voor de opbouw en de verschillende functies. Het lijkt mooi omschreven. Men moet daar wel iets van vinden: vindt men het beginsel goed? Is dit in principe uit te werken? En als men het doet, hoe doet men het dan? Kan men gebruik maken van de bestuurlijke bevoegdheden die daaraan gekoppeld zijn? Het zou best zo kunnen zijn dat men gekozen heeft voor een lagenbenadering vanuit de ruimtelijke ordening waarbij de waterbeheerder niets te zeggen heeft, of dat men kiest voor een lagenbenadering vanuit het waterbeheer waarbij de ruimtelijke ordening niets te zeggen heeft. Daar zal men toch over moeten spreken. Het is te gemakkelijk - zoals op allerlei congressen gebeurt - om alleen te zeggen dat de lagenbenadering zo ideaal is. Men zal ook iets moeten vinden.

De bestuurlijke verantwoordelijkheden komen ook aan de orde vandaag. Spreker wil er twee dingen over zeggen: door bestuurlijke hervormingen alleen is het waterbeheer nooit beter geworden. De bestuurlijke reorganisaties die nu bezig zijn, dienen te worden afgerond. Binnen een jaar of vijf zijn er dan ongeveer 25 waterschappen. In de Staatscourant van vandaag wordt het idee geopperd dat er ooit nog eens een regionale indeling van ons land komt. Spreker vindt dat interessant vanuit het water (verder bemoeit hij zich er niet mee) omdat water vaak provinciegrenzen overschrijdt. Daarnaast vindt hij de indeling in 17 deelstroomgebieden de moeite van het overdenken waard. Het waterschap Hunze en Aa's heeft een lange grens met Duitsland. Men kan niet tot een beheersplan komen zonder overleg met de Duitse deelstroomautoriteiten. De samenwerking met de provincie verloopt uitstekend. Een pilot met Rijkswaterstaat is inmiddels van de grond.

Een ander punt waar de heer Van Hall de aandacht op wil vestigen, is dat van de financiering. Hoe gaat men om met het regionale watersysteem? Onontkoombaar is de moderne aanpak, dat het waterschap ook de verantwoordelijkheid neemt bij het stedelijk waterbeheer. Ook daar kiest men voor inzijsen boven afvoeren. Dat betekent dat het rioleringsstelsel zal worden gekoppeld aan het afvoerstelsel. Welke problemen en welke kansen ziet men daar dan bij? Er is meerwaarde te behalen door de manier waarop men met elkaar omgaat en oog heeft voor elkaars positie. De verschillende overheden en de private sector kunnen hierbij samenwerken. Hoe men dat moet doen, dat is dan weer de vraag, waarbij ook sturingsvragen aan de orde zijn.

Hoe men het ook bestuurlijk of technisch oplost, uiteindelijk komt altijd weer de vraag op tafel: wie betaalt wat? Bij het bepalen van 'ruimte voor water' zijn er twee instrumenten beschikbaar, een preventief en een repressief instrument.

Bij het preventieve instrument (de waterkansenkaart) gaat het erom te voorkomen dat gebieden functies krijgen waarvoor zij hydrologisch ongeschikt zijn. Met behulp van de waterkansenkaart bepaalt het water waar wat moet. Zo ondersteunt het waterschap de provincie en de gemeente in hun autonome r.o.-bevoegdheden.

Het repressieve instrument is de watertoets door de provincie. Spreker vindt dat men de watertoets voorlopig nog niet in de wet zou moeten vastleggen. Men moet inzetten op de waterkansenkaart. Deze gaat zichzelf bewijzen. De waterkansenkaart gaat zo goed werken dat de watertoets eigenlijk niet meer nodig is. De waterkansenkaart is eigenlijk een prospectief instrument omdat het voorwaarden stelt aan de inrichting van het gebied.

De hoofdregel bij de preventieve opgave is dat de veroorzaker betaalt voor de kosten van de inrichting. Blijft het waterschap in gebreke bij de inrichting van het gebied - bijvoorbeeld omdat het verkeerde informatie heeft verschaft of de waterkansenkaart niet goed heeft ingevuld -, dan zijn de nadelige gevolgen voor het waterschap.

Vervolgens komt spreker bij de tweede opgave, de saneringsopgave. Water stelt ruimteclaims wanneer er bergingsgebieden nodig zijn. Welke financiële regels kan men dan hanteren? Blijft de claim binnen de norm die het waterschap hanteert, dan kan men de rekening aan het waterschap geven. Behalve als er de komende tien jaar bij een inhaalslag een dermate druk op de waterschapslasten komt en de burger veel meer moet betalen, dan kan men een deel op de provincie en/of het Rijk verhalen.

Buiten de norm - het systeem is ingericht op een bui van 100 mm en er valt een bui van 200 mm - kan er sprake zijn van een rampsituatie. Daarvoor zijn calamiteitenpolders nodig. Het Rijk wil volop mee inrichten en wil eventueel daar ook aan bijdragen. Dat laatste is echter nog niet duidelijk. Misschien dat er iets in het verzekeringstraject mogelijk is.

Steeds is de vraag: wie betaalt waarvoor? Het waterschap betaalt voor zijn eigen systeem-inrichting, voor de eigen regionale taak en kijkt verder om zich heen of bepaalde partijen (overheden, n.g.o.'s) bepaalde voordelen hebben. Heeft een bepaalde partij een nadrukkelijk voordeel van de inrichting, dan ligt het in de rede dat die partij een deel van de financiële verantwoordelijkheid overneemt. Deze weg is nog onvoldoende onderzocht, maar men moet daar toch over kunnen praten. Bijvoorbeeld als de provincie een voordeel heeft of Natuurmonumenten.

Wat de landelijke inhaalslag betreft, men is hiervan pas sinds een jaar op de hoogte. Er is landelijke solidariteit nodig om de eerste tien jaar door te komen. Ons land is er nog niet klaar voor en het kan ook allemaal niet binnen een paar jaar gedaan worden.

Spreker wil afronden met een opmerking over de spanning tussen de algemene en functionele democratie, en het spanningsveld tussen verantwoordelijkheid en risicoaansprakelijkheid. De ervaring van het laatste jaar heeft geleerd dat de veralgemenisering van de taken van het waterschap en van de positie van het waterschap nog niet voldoende is ontwikkeld. De processen van transformatie worden wel met de mond beleden, maar bij de uitvoering blijken allerlei beelden te bestaan die niet overeenkomen met de mogelijkheden of gevaren die er zijn.

In geval van Meerstad-Groningen zijn er drie mogelijkheden:

- Turn-key, dan vervult het waterschap de oude rol, namelijk de aanleg van een waterstaatkundig systeem.
- Een samen op trekken met daarbij een bestuurlijk convenant maar geen deelname aan de private delen of het sluiten van deelcontracten (bijvoorbeeld het graven van een meer in relatie tot de aannemer die het verder gaat uitvoeren). De functionele democratie doet dan mee zonder in de algemene democratie meegezogen te worden.
- Volledig meedoen met een privaat-publieke overeenkomst. Dit betekent voor het waterschap het lopen van allerlei niet te overziene risico's, waarvoor een waterschap nu eenmaal niet is geëquipeerd.

Bij PPS-constructies is de functionele democratie een vreemde eend in de bijt, terwijl deze functionele democratie zich nadrukkelijk wel maatschappelijk wil manifesteren.

Samenvattend concludeert de heer Van Hall:

- Water zal rood en groen in veel meer gevallen gaan domineren (of in ieder geval zal er meer rood en groen met water gecombineerd worden).
- De lagenbenadering verdient serieuze uitwerking, maar de vraag is of men niet te snel aan gevoeligheden daarbinnen voorbij gaat, en, als men deze benadering omarmt, of men dan in de waterkansenkaart het meeste ziet om op de laag water iets op te bouwen.
- Het vraagstuk van het draagvlak voor berging is nog lang niet opgelost. In dit gebied speelt de schadevraag heel zwaar. Eigenlijk wil men in dit gebied niet over berging praten voordat er een goede schaderegeling tot stand is gebracht.
- Het juridisch instrumentarium lijkt voldoende. Problemen ontstaan wellicht doordat men het niet goed durft te gebruiken.
- Het ingrijpen ten behoeve van noodpolders en retentiegebieden moet men niet uitstellen. Nu beginnen is wel even moeilijk maar levert aan het eind veel meer plezier op. Men kan het niet aan de burger verkopen dat men nu nog aan het studeren is en in 2015 nader hoort. Vooral niet als er zich weer zo'n situatie als in 1998 voordoet. Het is maatschappelijk onverkoopbaar dat de overheid niets doet. Zie ook andere aansprakelijkheidszaken als Volendam en Enschede.
- In Groningen zijn streekplan en bestemmingsplan samen met het waterhuishoudingsplan en waterbeheersplan goede middelen.
- Wat de norm betreft, de vraag is aan de orde of een landelijke norm voldoende is, of dat er een regionale opwaardering nodig is. De positie van het waterschap is daarbij aan de orde evenals die van Rijk en provincie wanneer het gaat om de inrichting en de schadecomponent.

Spreker sluit af met de woorden dat hij het onderwerp van deze bijeenkomst heel interessant vindt omdat het iets blootlegt, namelijk waar het waterschap nog nooit mee bezig is geweest. Het is allemaal onbekend, men weet niet hoe men het moet vertalen.

Illustratie volgende pagina: Studiegebied, plangebied en exploitatiegebied, bron: sheet bij presentatie de heer R. Rolvink, sheet eigendom van Bureau Alle Hosper en ir. Kees Christiaanse Architects & Planners.

Men kan het als een kans zien om er goed mee bezig te zijn, maar zijn ervaring is dat er meer hobbels op de weg liggen dan hem als ideëel ingesteld bestuurder lief is. De bestuurlijke praktijk is weerbarstiger.

1.2 *Discussie over de wateropgave*

De heer De Graeff stelt voor de discussie in eerste instantie vooral te richten op de eerste vier vragen die door de werkgroep zijn gesteld.

Mevrouw De Jong vraagt of de cijfers die de heer Van Hall hanteert voor retentiebekkens, te weten een kans op overstroming in die gebieden van één op dertig tot honderd jaar, cijfers zijn voor het waterschap Hunze en Aa's.

De heer Van Hall antwoordt bevestigend. In zijn waterschap wordt al vooruitgelopen op de landelijke opdracht omdat na de ramp van 1998 in zijn gebied iets moest worden gedaan aan de inrichting. In het gebied is nu een stelsel van normen ontwikkeld dat goed past op eisen uit het Waterbeheer voor de 21e eeuw en daarom zullen ze waarschijnlijk worden opgestuurd naar de landelijke indicaties omdat ze goed blijken te werken. De cijfers voor de calamiteitenpolders zijn één op duizend jaar.

Mevrouw De Jong vraagt hoe in het waterschap wordt omgegaan met watertekorten?

De heer Van Hall antwoordt dat op dit moment vooral wordt ingezet op de overlast, maar in het waterbeheersplan zijn ook maatregelen opgenomen om daar waar het nodig is ook water vast te kunnen houden, maar niet door middel van bekkens.

De heer Swierstra is van mening dat het accent in het waterbeheer vooral lijkt te liggen op wateroverlast en veiligheid. Dat was een van de 'verwijten' aan de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw die daar ogenschijnlijk ook een beetje te eenzijdig naar keek. Het is echter van het grootste belang dat men ook aandacht blijft besteden aan problemen van verdroging. In de provincie Drenthe zijn normen aangegeven voor verdroging, er zijn afspraken gemaakt met andere overheden en organisaties over de inrichting. In relatie met het natuurbeleid vloeit daaruit voort de filosofie van meer water vasthouden in combinatie met het herstellen van de beekdalen, maar niet de aanleg van bekkens. Met dit beleid loopt de provincie Drenthe al vooruit op de trits vasthouden, bergen en dan pas afvoeren van het Waterbeheer voor de 21^e eeuw.

Mevrouw Jansen zegt dat ook Groningen een doelstelling heeft voor verdroging. Men tracht daar de watersystemen voor natuur en de watersystemen voor landbouw zoveel mogelijk te scheiden om daarmee waar dat kan zoveel mogelijk een functiegericht waterpeil te krijgen.

De heer Swierstra legt uit dat het beleid in Drenthe meer gericht is op verweving, dat heeft te maken met de situatie in Drenthe. Als men dat niet zou doen zou men het hele cultuurhistorisch landschap van Drenthe óf laten verdwijnen óf onttrekken aan de economische functie.

De heer De Graeff stelt vast dat niemand bestrijdt dat het verdrogingsvraagstuk belangrijk is. In sommige delen van Nederland is dat vraagstuk (mede) op te lossen door het kiezen van bepaalde functies of het vernatten van bepaalde gebieden, zonder onmiddellijk een groot aantal hectares te moeten onttrekken aan andere functies. Maar in het Groene Hart bijvoorbeeld is voor bestrijding van de verdroging wel 17000 hectare nodig voor bekkenvorming, terwijl in Groningen en Drenthe met multipeilbeheer kan worden gewerkt.

Er is sprake van grote regionale verschillen.

De heer Dijkstra wijst op de bijzondere situatie dat water uit Friesland naar de veengebieden kan worden aangevoerd, anders zou daar een geweldig verdrogingsprobleem ontstaan.

De heer De Graeff concludeert dat in het waterbeheersplan voor Groningen en Drenthe geen hectares nodig zijn voor voorraadvorming, maar dat men wel het verdrogingsvraagstuk op de agenda wil zetten en houden in samenhang met het Waterbeheer 21^e eeuw.

De heer Swierstra plaatst de kanttekening dat studies over gevolgen van verdroging op de langere termijn wel zouden kunnen leiden tot ander beleid. Naar aanleiding van de vraag van de werkgroep of de vraagstelling in dit verband correct is, is zijn uitgangspunt dat los van allerlei wetenschappelijke onderbouwingen er in ieder geval een minimum variant nodig is voor de bestrijding van verdroging voor de korte termijn. De noodzakelijke maximum variant is nog onbekend: op de langere termijn kan heel ander beleid nodig zijn met hele andere ruimteclaims.

Mevrouw Meindersma vraagt hoe men zou kunnen komen tot een landelijke normstelling met daarin regionale specificaties. In hoeverre kan er sprake zijn van een kaderstelling met

daarnaast regionaal eigen beslissingsvrijheid om dat wat men nastreeft minimaal te kunnen realiseren? Dat is in de Nederlandse regelgeving heel ingewikkeld, omdat kaderstellingen altijd worden uitgewerkt in maatregelen van bestuur die vaak nog veel gecompliceerder kunnen zijn dan gespecificeerde wetgeving. Spreekster vraagt welke aanbevelingen kunnen worden gedaan ten behoeve van advisering hieromtrent; wie is waar voor verantwoordelijk en wie moet betalen.

De heer De Graeff wil bij de beantwoording de wijze van formalisering even buiten beschouwing laten, maar ingaan op wat vanuit praktisch inhoudelijke optiek een juiste werkwijze kan zijn om van landelijke normstelling te komen tot een regionaal gedifferentieerde normstelling. De heer Van Hall antwoordt dat er veel facetten zitten aan die normering. Er zitten technische aspecten aan, aspecten van oppervlaktewaterbeheer, aspecten van aansprakelijkheid, aspecten van inspannings- respectievelijk resultaatsverplichting, financiële aspecten, etc. Recent is in dit verband een interessante publicatie verschenen van IPO, Unie en VNG. Het gevaar is dat overheden en anderen al gauw de neiging hebben om de norm te omhelzen omdat die veilig zou zijn. Wat men nog niet voldoende in de gaten heeft is dat men zich onder die norm wel veilig kan wanen, maar wat te doen als daarboven problemen ontstaan. Sommige waterschappen willen regionaal wel wat opwaarderen om meer zekerheid te geven, zonder dat men zich daarbij realiseert dat wanneer de schadevragen niet goed zijn geformuleerd verwachtingen worden gewekt die niet waargemaakt kunnen worden. Te gemakkelijk wordt er vanuit gegaan dat bij een goede landelijke normstelling ook de schadeaansprakelijkheid goed is geregeld. Er wordt onder deskundigen nog gediscussieerd over de aard van de aansprakelijkheid, maar er is een heel duidelijke tendens waarneembaar van een zorgverplichting naar een resultaatverplichting. Daaraan kan bij de discussies over de normstelling niet worden voorbij gegaan. Als de norm eenmaal door de overheid is vastgesteld kan hij daarop ook worden aangesproken. Spreker is voorstander van enige terughoudendheid.

Mevrouw Jansen zegt dat bij de vaststelling van het regionaal omgevingsplan in Groningen al een discussie is gevoerd over hoe gedetailleerd in (de bijlagen van) het omgevingsplan normen moeten worden opgenomen. Er is een taakstelling voor de bestrijding van de verdroging, maar ook een normstelling die vervolgens vertaling vraagt van de waterschappen. Spreekster is van mening dat men wel moet uitgaan van regionale differentiatie maar het stelsel van maatregelen uit WB 21 en Water 2000 plus zullen vanzelf tot die regionale differentiatie leiden. Het is van belang om te proberen zoveel mogelijk duidelijkheid te krijgen over waar de minima liggen onder andere vanwege de schade aansprakelijkheid. Verschillend beleid zal leiden tot verschillende soorten maatregelen.

De heer De Graeff wijst erop dat in de publicatie van de Unie, IPO en VNG staat dat er landelijke minimum normen moeten komen voor wateroverlast die moeten worden gedifferentieerd naar functie. Die minimumnorm is indicatief voor de waterschappen die

Illustratie volgende pagina: landschap in plangebied (bron illustratie: zie pagina 5)

eventueel voorstellen kunnen doen voor aanscherping of afzwakking van die normen voor hun regio. Vervolgens moeten de provincies de politieke afweging maken. Er zit natuurlijk ook een financiële paragraaf bij, maar het moet nog nader worden uitgezocht wie waar verantwoordelijk voor is.

Spreker vraagt of deze systematiek de goede is.

De heer Swierstra vindt de vraag of een norm goed of slecht is wel afhankelijk van de kosten en de afweging van de functie waar het om gaat, maar die moet door de algemene democratie worden gemaakt.

Het is terecht dat het basismateriaal op grond van de waterkansenkaart van het waterschap komt, maar dat moet door de provincie worden vertaald in maatregelen en uiteindelijk worden getoetst in het beheersplan.

Mevrouw Meindertsmä vraagt wat dan nog de rol is van de nationale overheid.

De heer De Graeff zegt dat die taak is het indicatief vaststellen van minimum normen in centrale richtlijnen.

Volgens de heer Swierstra komt daarna de discussie met verzekeraars over de risico's op basis van de regionale normen. In geval van calamiteiten moeten de kosten door het Rijk worden gedragen.

Mevrouw Meindersma vraagt of het zo moet zijn dat als de indicatieve norm door de provincie wordt gerespecteerd en er zich desondanks calamiteiten voordoen de kosten hiervan voor het Rijk zijn, maar wanneer de provincie beargumenteerd van de norm afwijkt en er daarna problemen ontstaan de kosten hiervan voor de provincie zijn?

De heer Van Hall wijst erop dat er nog een ander aspect meespeelt, namelijk de ruimtelijke functie die aan een bepaald gebied wordt toegekend. Een norm kan watersysteem-technisch wel goed zijn, maar de ruimtelijke afweging en de functietoekenning liggen in het verlengde daarvan. Daarmee wordt het geheel in verzekeringstechnische zin nog veel ingewikkelder. De heer Swierstra merkt op dat het nog complexer wordt als het kwaliteitsaspect ook nog mee gaat spelen. Verschillende functies vragen verschillende waterkwaliteiten.

De heer De Graeff concludeert desondanks dat kan worden vastgesteld dat het een ordentelijke gedachte is om uit te gaan van centrale richtlijnen die indicatief van aard zijn, dat de waterbeheerders eventueel voorstellen kunnen doen voor bijstelling en dat de provinciale overheid een politiek besluit neemt.

Spreker stelt de vraag of, wanneer in een bepaald gebied wordt gevonden dat bergen, vasthouden en dan pas afvoeren zo veel ruimte gaat kosten dat er geen draagvlak voor is omdat men de ruimte liever voor andere functies benut, ook nog op de traditionele technische manier waterbeheer kan plaatsvinden door meer te pompen, grotere kanalen te graven etc.

De heer Van Hall antwoordt dat dat wel kan, maar het is veel duurder want er moet meer infrastructuur worden aangelegd en meer worden geïnvesteerd in gemalen etc. Bovendien is het de vraag of de gemeenschap bijvoorbeeld dertig miljoen gulden wil investeren in een gemaal dat eens in de dertig tot honderd jaar moet worden geactiveerd.

De heer De Graeff concludeert dat de ruimtelijke oplossing goedkoper is dan de technische. De heer Swierstra zegt dat dat zeker zo is als andere ruimtelijke functies kunnen worden meegekoppeld.

Mevrouw Jansen wijst erop dat ook technische oplossingen ruimte kosten: in de vergelijking wordt dat wel eens vergeten.

De heer Van de Klundert vraagt of de ruimtelijke oplossing niet meer weerstand oproept?

De heer Van Hall zegt dat er altijd weerstand zal zijn bij direct betrokkenen, die mogelijk negatieve consequenties zullen gaan ervaren.

De heer Calon vindt dat het draagvlak voor de ruimtelijke oplossing mogelijk kan worden vergroot als duidelijk kan worden gemaakt wat de kosten zijn van de ruimtelijke oplossing in vergelijking met de technische oplossing.

Mevrouw Jansen zegt dat in de provincie een monitor wordt gehouden met betrekking tot een aantal zaken dat in de provincie speelt; ook de keuze van ruimtelijk versus technisch waterbeheer in relatie tot de kosten is voorgelegd. Het resultaat is dat wordt gekozen voor een combinatie van maatregelen zoals door de provincie is voorgesteld.

De heer Van Hall is van mening dat het van belang is om maatwerk te leveren voor de oplossing van problemen die in de verschillende regio's spelen: de ene keer zal dat een groot gemaal zijn, in andere regio's weer ruimtelijke maatregelen.

Mevrouw Meindersma wil enige toelichting op de lagenbenadering waar de heer Van Hall over heeft gesproken.

De heer Van Hall licht toe dat de lagenbenadering moet worden gekoppeld aan de filosofie van water als ordenend principe. Als dat hard, één op één wordt benaderd, is de lagenbenadering de enige oplossing. Maar het blijkt dat het om een aantal redenen, zoals verzuring, financiële redenen, etc. niet altijd mogelijk is om water één op één ordenend te laten zijn. Dat betekent dat de lagenbenadering dan niet voldoet om een gebied in te richten.

Bovendien heeft de lagenbenadering wel de charme van de eenvoud, maar blijkt in de praktijk bij het inrichten niet altijd tot optimale oplossingen te leiden. Dat betekent dat water

ook wel eens niet sturend kan zijn en dat bijvoorbeeld in een grijs gebied water secundair of tertiair moet zetten en een heleboel moet doen met compenserende maatregelen.

De heer Swierstra zegt dat het schaalniveau belangrijk is: op regionale schaal werkt de lagenbenadering beter dan op lokale schaal.

De heer De Graeff maakt de volgende samenvatting van de discussie:

1. De veronderstellingen die ten grondslag liggen aan de analyse van WB21 worden gedeeld en zijn overtuigend genoeg om de problemen aan te pakken zoals voorgesteld.
2. De strategie van bergen, vasthouden en afvoeren is een goede strategie, zeker uit overwegingen van kosten en baten. Maatwerk is echter gewenst; in de ene regio zal het accent meer liggen op een technische aanpak en in een andere regio meer op de ruimtelijke aanpak, vaak is er sprake van een combinatie. Er bestaat ook een zekere mate van draagvlak, maar het schade vraagstuk en andere financiële aspecten zullen nog beter moeten worden uitgezocht.
3. Vraagstukken van wateroverlast en watertekort moeten in samenhang worden bekeken. Voor wateroverlast wordt de oplossing van het probleem vooral gezocht in ruimte en voor watertekort in peilbeheersing. Er zijn in dit gebied geen hectares nodig voor voorraadvoorzorging zoals in West Nederland het geval is; overigens bestaan daar ook de mogelijkheden niet voor.
4. Ten aanzien van normering wordt een stelsel van centrale richtlijnen met regionale differentiatie en politieke besluitvorming door de provincie onderschreven. Zij het, dat over normen niet kan worden beslist dan nadat duidelijk is hoe de financiële verantwoordelijkheden liggen. Daar waar een waterschap maatregelen neemt, inclusief ruimtelijke, zal het waterschap ook primair financieel verantwoordelijk zijn. Een inhaalslag die moet worden gemaakt zou een rijksverantwoordelijkheid kunnen zijn omdat het waarschijnlijk gaat om eenmalige grote investeringen. Als het watersysteem eenmaal op orde is en er zich calamiteiten voordoen boven de norm dan zal de schade voor rekening van het Rijk of de verzekering moeten zijn.

Illustratie volgende pagina: Landschap in plangebied (bron: zie illustratie pagina 5)

2 Ruimte voor water - de afweging en het onderwerp

2.1 F.A.M. Keurentjes - De regionale wateropgave en de landbouw

Spreker gaat in zijn inleiding in op: de noodzaak tot veranderingen in het waterbeheer; communicatie en draagvlak; de toekomst van de landbouw, alles uitgewerkt op bedrijfsniveau.

De noodzaak tot veranderingen in het waterbeheer is een vanzelfsprekende zaak, gezien ontwikkelingen in de jaren '93, '95 en '98, de jaren waarin in de praktijk problemen werden geconstateerd. De noodzaak tot verandering op korte termijn wordt steeds duidelijker, terwijl in WB 21 vooral over de langere termijn wordt gesproken. De opvatting van bestuurders over die noodzaak verschillen echter nogal eens van die van burgers en belanghebbenden in de verschillende regio's.

De acceptatie van en het draagvlak voor een veranderingsbeleid zijn van groot belang om tot veranderingen te kunnen komen en daarom ligt er een belangrijke regierol bij de verschillende overheden om noodzakelijke keuzes te kunnen maken.

Als door het bestuur is vastgesteld dat er een verandering in het waterbeheersbeleid noodzakelijk is, zijn communicatie en draagvlak de belangrijkste voorwaarden om die veranderingen ook werkelijk gerealiseerd te krijgen. Onduidelijkheid, onbekendheid en het ontbreken van een sturende rol van de overheden in het proces van creëren van draagvlak zijn de belangrijkste obstakels om snelheid in het veranderingsproces te krijgen. Dit alles blijkt uit de praktijk in het Noorden.

Voor de toekomst van het landelijk gebied zal de agrarische hoofdfunctie een belangrijke factor blijven. Algemeen gesproken heeft het voortbestaan van de bruto-productie zeker grote kansen, alleen de wijze waarop die productie tot stand komt en met hoeveel ondernemers dat zal plaatsvinden zullen op korte termijn op een gigantische wijze gaan veranderen.

De vorm van de landbouw zal gaan veranderen via het spoor van economische, ecologische, sociale en culturele duurzaamheid. Daarbij gaat het niet meer om de vraag of de vorm van de landbouw zal gaan veranderen, maar wel hoe snel dat zal gaan gebeuren.

De randvoorwaarden voor het economisch opereren van de landbouw zijn een steeds meer op zichzelf staande activiteit die te maken heeft met zaken als globalisering, marktwerking, etc. en veel minder politieke invloed. Tegen die achtergrond is iedere verbreding van de landbouw een verzwakking van de bedrijfsactiviteit. De landbouw zal zich in de toekomst sterker moeten richten op de marktvraag.

De ecologische duurzaamheid betekent dat de landbouw aan allerlei milieurandvoorwaarden zal moeten voldoen met betrekking tot productie en veiligheid. Dat is een vaststaand gegeven.

Dat geldt ook voor de sociale duurzaamheid: ook de boer zal zich niet kunnen afscheiden van de maatschappelijke uitgangspunten die er bestaan omtrent de rol van werkgever en ondernemer.

De culturele duurzaamheid heeft te maken met de wijze waarop de boer omgaat met allerlei landschappelijke eisen en met aspecten van identiteit en welzijn. Hier ligt een belangrijke relatie tussen landbouw en water.

De bereidheid van de politiek en van de maatschappij om het landelijk gebied in te richten voor een optimale landbouwkundige activiteit zal steeds verder afnemen. De opdracht die nu bij de overheid komt te liggen is het mogelijk maken van de symbiose tussen ruimtelijke functies, zoals water en landbouw. Normeringen voor duurzaamheid zijn zeer tijdsafhankelijk, worden sterk bepaald door de waan van de dag en verschillen in belangrijke mate per regio. Overheden zullen de vertaalslag moeten maken naar het tijdselement en het regionale aspect.

Spreker gaat vervolgens in op de vragen die door de werkgroep zijn gesteld.

Voor de maatregelen die mogelijk zijn in het Noorden kan worden gesteld, in navolging van de Stuurgroep 2000 plus, dat de combinatie van bergen en techniek meest voorspelbare oplossing zal zijn.

Ten aanzien van het waterbeheer in relatie tot Meerstad wordt gesproken over peilverhoging en waterberging; dat lijkt een combinatie die onderling tegenstrijdig is. In het proces van waterberging in relatie tot Meerstad blijkt dat de communicatie en de verwerving van draagvlak veel belangrijker is dan de inhoudelijke discussie. In het publieke debat lijkt veel emotie te zitten maar als men doordiscussieert naar de kern van de zaak blijken er toch meer mogelijkheden te zijn dan vaak wordt gedacht. Het is jammer dat er in dit proces zo slecht wordt gecommuniceerd; dat gaat ten koste van de voortgang van het proces.

De combinatie van functies bergt een groot risico in zich. Er zijn wel wat voorspelbare combinaties mogelijk zoals water en natuur, maar de combinatie van water met wonen en werken is veel moeilijker en vraagt om een heel goede afstemming van het proces en ook de bereidheid tot het maken van hoge inrichtingskosten om toch aan alle functies de nodige kwaliteit toe te kunnen kennen. Dat geldt ook voor de landbouwfunctie. In relatie tot Meerstad speelt daarbij ook nog dat er op het punt van de economische weerbaarheid sprake is van een ongelijke situatie.

Als bepaalde functies in stand moeten worden gehouden dan zullen bestuurders keuzes moeten maken en de zaken goed moeten regelen.

Het punt van werk met werk maken is meer een kwestie van uitvoeringsgerichte aanpak dan een bestuurlijke vraag.

De lagenbenadering is een logische en vanzelfsprekende benadering. Spreker sluit aan bij hetgeen de heer Van Hall hierover heeft gezegd. Het gaat er vooral om waar de accenten worden gelegd en wie waarover gaat. Het maken van keuzes en een sterke regierol voor de overheden in goede afstemming met belanghebbenden vereisen een goede interne afstemming om de lagenbenadering efficiënt te kunnen benutten.

Conclusies:

- De noodzaak om de wateroverlast aan te pakken wordt onderkend en gezien als een goed uitgangspunt dat regionaal verschillend kan worden uitgewerkt.

- Dat betekent dat zowel de landbouw als de mensen die recent in het landelijk gebied zijn gaan wonen geconfronteerd (zullen) worden met een wezenlijke verandering van het landschap. Communicatie ter verkrijging van draagvlak voor noodzakelijke veranderingen is essentieel om gewenste doelstellingen te bereiken en daar moet aan gewerkt worden.
- Er is een belangrijke rol weggelegd voor de overheden om dat proces goed te sturen en af te afronden en de burgers erbij te betrekken.

2.2 Discussie naar aanleiding van vorige bijdrage

Mevrouw De Jong vraagt of zij het goed heeft begrepen dat combinatie van de waterfunctie met de landbouw heel moeilijk zal zijn vanwege de economische doelstelling van de landbouw in de toekomst.

De heer Keurentjes zegt dat zowel vanuit de wooneisen van de bewoners in het landelijk

Illustratie volgende pagina: Landschap in plangebied (bron: zie illustratie pagina 5)
gebied als vanuit de economische eisen van de landbouw argwanend zal worden gekeken naar de waterplannen van de overheid. De overheid zal daarom goed moeten communiceren om daarmee het draagvlak voor het nieuwe beleid te vergroten. En draagvlak betekent niet alleen geld.

Mevrouw Meindertsmā vraagt als vanuit economische duurzaamheid verbreding van de landbouw niet mogelijk is, hoe het economisch duurzaamheidsperspectief voor de landbouw in de toekomst er dan wel uitziet en wat de ruimtelijke consequenties daarvan zijn.

De heer Keurentjes nuanceert zijn eerdere uitspraak hieromtrent enigszins door te stellen dat verbreding wel mogelijk is, maar dat iedere verbreding op zichzelf zal moeten passen in de economische duurzaamheid. De mogelijkheden om verbreding toe te passen zullen per bedrijf moeten worden beoordeeld op basis van uitgangspunten van economische duurzaamheid waarvan zowel economische als maatschappelijke componenten deel uitmaken.

2.3 dr. M.P. Gerkema - De regionale wateropgave en natuur en milieu

De heer Gerkema ondersteunt zijn betoog door middel van sheets.

Op de eerste sheet laat hij een 'leeg', 'kaal' landschap zien, dat wil zeggen het landschap van de streek zonder menselijk ingrijpen.

Spreker vertelt dat hij als voorzitter van de Stichting Milieufederatie Groningen betrokken is bij de ontwikkeling van Meerstad Groningen. Over de relatie tussen water en het groene en het grijze milieu stelt hij dat water voor beide relevant is. Als bioloog verbaast hij zich regelmatig over het gebrek aan kennis inzake natuurwetenschappen bij bestuurders.

Op een tweede sheet is genoemd landschap te zien, een kwelder op Schiermonnikoog, een kaart van 1850 en een kaart van 2001. De heer Gerkema illustreert hiermee alle stadia van de historische ontwikkelingen van het gebied.

Hij onderschrijft het verhaal van de heer Van Hall. Hij wil dit verhaal met enkele nuances verrijken. Op een derde sheet laat hij de relatie tussen stedelijk milieu, landbouw en natuur zien. Van een relatie tussen stad en landbouw is tegenwoordig geen sprake meer, in tegenstelling tot de situatie rond 1850. Daarentegen is er sprake van een nieuwe trend in de relatie tussen stad en natuur: de relatie tussen de twee wordt steeds belangrijker gevonden.

Spreker meldt vanuit deze perspectieven de beleidsnota's te lezen. Hij stelt dat bij natuur- en milieuorganisaties een onderscheid te maken is tussen de zogenaamde wevers en de scheiders wanneer het om het combineren van functies gaat. Hij wijst op het bestaand beleid ten behoeve van de Ecologische Hoofdstructuur en het ontbreken van beleid voor andere gebieden ('witte gebiedenbeleid'). Hij pleit voor een koppeling tussen de gebieden en interacties tussen de betrokkenen, waarbij het natuurwetenschappelijk inzicht niet mag ontbreken. Dit inzicht gaat uit van soort en evolutie, regulatie en dynamiek.

Spreker herhaalt nogmaals dat het ontbreken van natuurwetenschappelijke kennis een groot manco is. Zo denkt men dat water de onderlegger is, dat wil zeggen dat de abiotiek voorwaarde is voor de biotiek. De afgelopen vijftig jaar is men daar echter heel anders over

gaan denken, namelijk dat abiotiek voor een groot deel door biotiek bepaald wordt. De relatie tussen het watersysteem en de natuur zit op een ingewikkelde manier in elkaar. Helaas komt dit inzicht nergens terug in de beleidsstukken, aldus de heer Gerkema.

Hij wijst op factoren als dynamiek, gradiënten en cycli (millennia, seizoenen, getij), en vervolgens op het verschijnsel dat diversiteit in de loop van de tijd eerst toeneemt en dan weer afneemt. Spreker noemt dit om duidelijk te maken dat de keuze voor een bepaald referentiepunt inzake natuurbeleid dus altijd gezien dient te worden tegen de achtergrond van de ontwikkeling van diversiteit in de loop der tijd. Het open landschap zoals men dat nu in Midden-Groningen kent, is daar een voorbeeld van.

Vervolgens vraagt de heer Gerkema zich af wat men bedoelt met veiligheid en water, met beschikbaarheid en water, en ten slotte met diversiteit en water. Bij beschikbaarheid wijst hij op het probleem van de verdroging, bij diversiteit op het onderscheid tussen kalkarm en kalkrijk water.

Spreker spitst zijn verhaal nu toe op Meerstad Groningen. Hij stelt dat het daarbij gaat om de volgende vragen: is diversiteit realiseerbaar, wat is de relatie tussen berging en recreatie, wat betekent het voor de EHS en wat is de relatie tussen natuur en landbouw.

De heer Gerkema stelt dat de Milieufederatie altijd samen is opgetrokken met de WLTO. Hij is geschokt door de opmerking die vorige spreker heeft gemaakt inzake de globalisering, namelijk dat iedere verbreding een verzwakking is.

Over de zojuist gevoerde discussie inzake de bergingsproblematiek merkt hij op het shockerend te vinden dat gebieden worden aangewezen zonder dat het begrip ecologie valt. Hij meent dat dit niet meer van deze tijd is. Hij pleit ervoor een ecologische toetsing in te bouwen. Spreker ziet mogelijkheden genoeg. Voor enkele natuurgebieden is een hydrologische isolering nodig. Voor de landbouw zijn er kansen. Het ministerie van LNV stelt zich echter te laks op.

Verder is de heer Gerkema 'doodsbang' voor ontwerpers wegens het gebrek aan natuurwetenschappelijke onderbouwing.

Het bestuurlijk proces stelt hem al evenmin gerust wegens het ontbreken van een systeem van check-and-balance. Hij meent dat 'iedereen van alles met iedereen doet', maar dat van een onafhankelijke check geen sprake is. Hij sluit af met de woorden dat hij het eens is met de opmerkingen van de heer Van Hall dat er nog het nodige moet gebeuren aan het verwerven van draagvlak in de regio.

2.4 ing. W.J. Veldstra - De regionale wateropgave en de stad

De heer Veldstra is sinds 1994 stadsecoloog bij de gemeente Groningen. Ook toen al waren ideeën omtrent integraal waterbeheer in zwang. Kennis en feiten ontbraken echter. Daarom hebben in 1995 een aantal stagiaires gegevens in kaart gebracht en zijn daarna de problemen in beeld gebracht. Op grond hiervan is een waterplan opgezet, vanuit een ecologische invalshoek. De gemeente Groningen tekende met de provincie en de toenmalige drie betrokken waterschappen een intentieverklaring om tot integraal waterbeheer te komen. De basis voor de ecologische invalshoek van het waterpan is wetenschappelijk onderbouwd: er dient een balans te zijn tussen ecologie en economie (Tsjallingii).

De stad Groningen is gebouwd op het laatste stukje droge grond van de Hondsrug. Met de uitbreiding van de stad is het oude watersysteem verloren gegaan, aldus de heer Veldstra. Men probeert nu de oude situatie voor een deel te herstellen, dat wil zeggen dat men achteraf weer samenhang probeert aan te brengen tussen de diverse functies van water in de stad.

Meerstad Groningen is ooit gestart als een Stir-project (stimulering meervoudig ruimtelijk gebruik). Men besloot tot uitbreiding van de stad in het oosten, in een heel laag gebied - het putje van Groningen - dat met veel maalcapaciteit wordt droog gehouden. Al snel kwam het idee op dit gebied vol te laten lopen. Daarbij ging het in eerste instantie om 'spraakmakend' en 'smaakmakend' water. Berging speelde nog helemaal geen rol.

Bij het project zijn vier overheden betrokken. Uitgangspunt is een herinrichting van het landschap door middel van een heroriëntatie op de functies (desnoods herallocatie).

Er werd een programma opgesteld waarin alles indicatief werd aangegeven: 650 ha aan water kwamen in beeld. Vanaf dat moment begon het bergingsvraagstuk een rol te spelen. De gemeente Groningen heeft het zogenaamde GIOS-principe opgenomen in het beleid, dat wil zeggen Groen In en Om de Stad. Daarbij wordt dan weer een onderscheid gemaakt tussen echte natuur en stadsnatuur.

De heer Veldstra laat sheets zien van het plangebied en van de nieuwe plas van ongeveer 1.000 ha. Hij vertelt dat er veel discussies zijn gevoerd over de vraag op welke manier het nieuwe water goed is in te passen. En ook over de vraag wat voor soort water het zou moeten worden. Tijdens deze discussies kwam water als berging in beeld.

Dit zou dan een stapeling van functies kunnen betekenen.

Veel water is er op dit moment niet in het gebied waar Meerstad moet komen. Er liggen enkele zandwinningsplassen die dienst doen als zwemwater of recreatieplas. In het gebied is er sprake van drie verschillende waterpeilen, een geforceerde situatie. Op welk peil moet het meer gezet worden? Op het boezempeil? Dan loopt alles onder water. Uit een onderzoek is geconcludeerd dat een tussenpeil wellicht de beste oplossing is.

Vervolgens is het vraagstuk van de waterkwaliteit aan de orde. Kan er een verbinding met de boezem gemaakt worden? Een hoogwaardig meer heeft helder water nodig. Om dat te bereiken moet de toplaag van de bodem weggehaald worden.

Aanvankelijk had men het idee om gebruik te maken van het water dat uit Drenthe naar beneden komt. Zo langzamerhand komt men hiervan terug. Dit water van hoogwaardige kwaliteit kan beter gebruikt worden voor de natuurgebieden om de stad heen. De stad dient overigens zelf voor goed water te zorgen (regenwater, kwel- en grondwater).

Dat betekent dat het water van de Hunze richting Meerstad komt en dat een bijdrage levert aan de Ecologische Hoofdstructuur dan wel een bijdrage levert aan de ecologische kwaliteit van de GIOS-gebieden.

Het gaat erom dat de ecologen gezamenlijk onderzoeken hoe men tot een integratie van kwaliteit kan komen. Hoe kunnen water en ecologie het gebied in kwaliteit versterken?

Hoe kunnen de landschappelijke onderstructuur en de waterstructuur de voorwaarden scheppen voor Meerstad en al die andere functies?

In de Vijfde Nota wordt gesproken van de noodzaak van een robuuste, ecologische structuur (van water onder de stad door). Wat betekent dit voor de Hunze en de stad Groningen? Men denkt dat zoiets mogelijk is maar men weet nog niet precies hoe.

De heer Veldstra sluit zijn betoog af met het presenteren van een waterkaart voor 2030: de stad Groningen is dan omgeven door natuurontwikkelingsgebieden.

2.5 Discussie naar aanleiding van de twee laatste bijdragen

Mevrouw Meindersma vraagt wat de aanleiding is om Meerstad te ontwikkelen? Is de keuze voor Meerstad gemaakt met de bedoeling om aantrekkelijke woonmogelijkheden te bieden aan de stad Groningen of vanuit de noodzaak voor de waterberging? Meerstad wordt nogal eens gepresenteerd als een oplossing voor natuur- en waterbergingsproblemen.

Helderheid hieromtrent is gewenst.

En is een watergebied eigenlijk wel een ideaal woongebied? Voor de veiligheid van Meerstad is het noodzakelijk om een dijk aan te leggen. Is er een locatie-MER gemaakt op grond waarvan deze locatie is gekozen? Of zou uit het oogpunt van water nu misschien een andere locatie worden gekozen?

De heer Veldstra antwoordt dat bij het maken van het structuurplan voor de stad Groningen is gezocht naar mogelijkheden om een kwalitatief hoogwaardige woongebied in de directe omgeving van de stad te realiseren. Vanuit het oogpunt van mobiliteit en uitgaande van de compacte stad-gedachte werd gezocht in de directe omgeving. Ten noorden en westen van de stad waren geen uitbreidingen mogelijk, ten zuiden ligt het kwalitatief hoogwaardige open

gebied van de Hondsrug, dat zo behouden moet blijven en dus niet kan worden verdicht. Alleen aan de oostkant van de stad was nog ruimte.

Als er een regionale waterkansenkaart ter beschikking was geweest zou deze locatie waarschijnlijk niet gekozen zijn. Het waterschap bekijkt nu aan de hand van een waterkansenkaart op lokaal niveau het zoekgebied nog eens. Puur vanuit de veiligheid bezien is wonen in een laaggelegen gebied en aan de rand van een meer niet ideaal.

Mevrouw De Jong vraagt of ook provinciale grenzen een rol hebben gespeeld bij de keuze van de locatie.

De heer Swiers antwoordt dat er uiteraard een bestuurlijke discussie is gevoerd. Het resultaat daarvan was dat men een verdere verstedelijkingsverdichting in Noord Drenthe heeft afgewezen en het werd ook bestuurlijk gezien niet wenselijk gevonden dat de stad Groningen over de provinciale grenzen heen zou gaan bouwen.

Mevrouw Meindersma vraagt waarom niet is gekozen voor uitbreiding van Hogezaand en Sappemeer?

Mevrouw Jansen zegt dat ook deze kernen al extra taakstellingen hebben gekregen die normaal gesproken aan de stad zouden moeten worden toegerekend.

De heer De Graeff vraagt aan de heer Van Hall of als er eerder een waterkansenkaart was geweest en er nog sprake was van een blanco situatie vanuit het water bezien, ook tot de keuze van deze locatie zou zijn gekomen.

De heer Van Hall is van mening dat de keuze nog niet is gemaakt.

Mevrouw Jansen zegt dat het zoekgebied voor 8000 woningen wel is vastgesteld.

De heer Van Hall zegt dat de algemene democratie een locatiekeuze heeft gemaakt, waarna vervolgens aan het waterschap de vraag wordt voorgelegd of er verstandige deelkeuzes zijn gemaakt. Op een aantal van die deelkeuzes zullen een aantal reparaties moeten worden verricht waartoe de gemeente volop bereid is. De belangrijkste belangen van het waterschap in dit project zitten niet in de waterberging, maar in de mogelijkheden om op een nieuwe manier stedelijk waterbeheer toe te passen.

Mevrouw De Jong vraagt of vanuit de visie van het water de keuze van de locatie op zich geheel of gedeeltelijk een verstandige keuze is?

De heer Van Hall vindt de keuze goed omdat men op elke mogelijke locatie in de provincie Groningen te maken krijgt met waterproblemen. Wat Meerstad betreft is om hydrologische redenen het meer niet op een andere plaats te realiseren, terwijl men dat uit andere overwegingen misschien wel zou willen. Op sommige plaatsen moeten dijken worden aangelegd/verhoogd. De besluitvorming rond locatiekeuzes ligt bij de algemene democratie: het waterschap is daarin niet leidend maar volgend.

Mevrouw Jansen zegt dat bij een landschapsbenadering waarin verschillende functies die met stedelijke functies te maken hebben, zoals groen, natuur en recreatievoorzieningen een plaats moeten krijgen, het logisch is om ook water daar in een belangrijke functie in te laten vervullen. Toen het aspect waterberging aan de orde kwam is ook gekeken hoe die functie in het plan zou kunnen worden opgenomen. Door combinaties van functies kunnen die functies elkaar onderling versterken en het ruimtebeslag beperken.

Mevrouw Meindersma vraagt of het niet moeilijk is om nu al te bepalen waar in voorkomende situaties de dijk zal moeten worden doorgestoken.

Mevrouw Jansen antwoordt dat dat aspect in de plannen wordt meegenomen.

De heer De Graeff vraagt enige verduidelijking van het belang van het waterschap op het gebied van het stedelijk waterbeheer in Meerstad.

Illustratie volgende bladzijde: Masterplan Meerstad Groningen (bron: zie illustratie pagina 5)

De heer Van Hall zegt dat het bij stedelijk waterbeheer gaat om zaken als het voorkomen dat al het water het stedelijk gebied heel snel verlaat en om mogelijkheden voor inzijging in het gebied.

In antwoord op vragen naar de verdeling van de financiële verantwoordelijkheden zegt spreker dat alle activiteiten die ten behoeve van het project Meerstad worden uitgevoerd voor rekening van de projectontwikkelaars zijn; watertechnische zaken met een groter

belang dan alleen Meerstad en ook schade die eventueel wordt geleden als gevolg van de waterbergingsfunctie, zijn voor rekening van het waterschap.

De heer De Graeff trekt de volgende conclusie. Er is een interessante uiteenzetting gegeven over het project Meerstad. Op vragen of uit waterhuishoudkundig oogpunt niet beter een andere locatie zou kunnen worden gekozen is negatief geantwoord. De belangen van het waterschap bij het project zijn waterberging en waterkwaliteitbevordering binnen de kringloop van de stad. In financieel opzicht wordt wat toegerekend kan worden aan het project aan het project toegerekend en wat het belang van het project te boven gaat is voor rekening van het waterschap.

2.6 R. Rolvink - De regionale wateropgave en het ontwerp

De heer Rolvink, ontwerper van het masterplan Meerstad Groningen, geeft een toelichting over de tot standkoming van het masterplan. Hij ondersteunt zijn betoog door middel van sheets.

De heer Rolvink stelt de fase waarin de plannen voor Meerstad zich op dit moment in bevinden, een tussenfase is. Men zou wellicht niet langer van een plan kunnen spreken maar van een proces. De afgelopen vijf jaar is een proces van gedachten en groeien geweest. Pas het laatste jaar is het uitgemond in een project dat met de naam Meerstad wordt aangeduid.

Nu werkt men verder volgens het principe van een open planproces. Kort samengevat komt dat erop neer dat men van de losse schakels (de losse elementen, karakteristieken en functies in het gebied) een ketting probeert te maken, dus dat men een programma opstelt. In april 2002 wil men het opstellen van het programma hebben afgerond. Er moet dan een structurerend raamwerk klaar zijn.

Daarbij wordt niet uitgegaan van één, grote kaart waar alles op staat, maar van diverse kaarten die recht doen aan de complexiteit van het geheel en waardoor het karakter van het open planproces gegarandeerd wordt (in tegenstelling tot de Berlagiaanse aanpak).

Spreker laat diverse kaarten en plaatjes zien om de grootte en complexiteit van het gebied aan te duiden: een zeer stedelijk gebied dat geleidelijk overgaat in een steeds meer natuurlijk gebied. Doordat er zoveel verschillende functies in het gebied aanwezig zijn, kan Meerstad beschouwd worden als een landschap.

Een analyse van dit landschap is noodzakelijk om alle losse plaatjes bij elkaar te kunnen voegen. Er is immers altijd al een landschap. Daar moet men als ontwerper kennis van nemen.

Spreker laat een kaart met de bodemsoorten van de regio zien, vervolgens een kaart uit 1850 en van de huidige situatie. Hij is van mening dat de situatie van 1850 op enkele verstoringen na in stand is gebleven (in tegenstelling tot veel andere plekken in Nederland). Het contrast tussen verdichting (bebouwing op de zandgronden) en de openheid is altijd blijven bestaan. Dat is ook de reden om te zoeken naar ruimte voor een nieuwe openheid, naar een ruimte voor een meer. Dit past immers bij de bestaande openheid.

Spreker laat weer een serie kaarten en plaatjes zien over onder andere het verloren gegane fijnmazige watersysteem, de lintbebouwing, het verlies van de tegenstelling tussen hoog en laag en de verrommeling van bepaalde delen van het landschap.

Het gaat erom de mogelijkheden in het landschap te ontdekken en van problemen kansen te maken, aldus de heer Rolvink. Voor de ecologie en het water betekent dit dat men een netwerk moet ontwerpen dat functioneert als een op zichzelf staand systeem en aan alle vragen kan voldoen (woonvragen, waterbeheervragen, enzovoorts). Er moet een modus gevonden worden voor de integratie van alle functies van het stedelijk gebied met het landschap. Het is niet de bedoeling dat er straks een waterplas ligt die alleen geschikt is voor één functie of voor meerdere functies maar dat er een landschap ligt dat continu van het water afhankelijk is. Deze modus moet in het voorlopige planproces gevonden worden. De mensen die nu al nadenken over de toekomstige woningbouw moeten het landschap kunnen begrijpen en het landschap meenemen bij hun plannen voor woningbouw.

Men wil tot een structurering van het landschap komen om te verhinderen dat later toch nog alles in de soep loopt. Door een samenhang aan te brengen tussen de blauwe en groene

elementen in het gebied kan men een structuur aanleggen op grond waarvan het programma verder ontwikkeld kan worden. Daarnaast worden criteria en richtlijnen ontwikkeld om aan te geven hoe men de komende 20 á 25 jaar de verschillende functies vorm kan geven en met elkaar kan combineren. Dat is dus het kader waar men nu mee bezig is voor Meerstad. Met deze woorden sluit spreker zijn betoog af.

3 Nieuwe sturingsopgaven, nieuwe bestuursvormen, nieuwe instrumenten?

3.1 drs. A. Wolting - Het bestuurlijke stelsel in de regionale praktijk

De heer Wolting ondersteunt zijn betoog met sheets. Hij deelt deze sheets op papier ook uit. De heer Wolting begint met de woorden dat het ministerie van LNV heeft voorgesteld te kijken of er mogelijkheden zijn voor een PPS-constructie. Met deze constructie wordt sinds 1996 ervaring opgedaan. Inmiddels is het bij veel gemeenten een bekend verschijnsel. Ongeveer een jaar geleden vroeg DLG in welke mate deze constructie voor Meerstad mogelijk is. Een deel van de EHS is er namelijk bij betrokken (500 ha natuur en 650 ha water). Eerst is onderzocht wat de eigen mogelijkheden waren. Er is een intern rapport verschenen. Ook werd het Instituut voor Bouwrecht ingeschakeld. Uiteindelijk kwam men dan toch weer op de wenselijkheid van een PPS uit.

Vervolgens is daarvoor een risicoanalyse gemaakt. Hiervan laat spreker een sheet zien. Na overleg met alle betrokken overheden (ministerie LNV, Gemeente Groningen, Gemeente Slochteren, Provincie Groningen, DLG en Waterschap Hunze en Aa's) is een intentieverklaring ondertekend waarin men zich verplicht tot integrale planontwikkeling. Hierbij gaat men uit van een sluitende grondexploitatie door de verliesgevende delen aan te vullen met gelden uit de winstgevende delen. Dat wil zeggen dat de winst die in het te ontwikkelen gebied gemaakt wordt, in hetzelfde gebied geïnvesteerd wordt (en niet aangewend wordt ten behoeve van binnenstedelijke herstructurering). Op deze wijze kan men al in een vroeg stadium beginnen met de aanleg van veel groen en water, wat weer een voorwaarde is voor een hogere kwaliteit.

Vervolgens bleken bij de uitvoering problemen te ontstaan: DLG bleek geen gronden op grote schaal te kunnen verwerven. De private partijen kwamen daardoor in beeld. Spreker laat de sheet 'de private betrokkenheid' zien. Sinds het begin van dit jaar is op basis van vertrouwen een afspraak gemaakt met private partijen. Zij hebben nu 90 tot 95% van de benodigde gronden in handen en zullen deze inbrengen zonder verdere claims. Dit kan gezien worden als een soort van afgedwongen PPS.

De volgende stap is het organiseren van de grondexploitatie. Spreker laat de sheet 'proces' zien. Er worden twee parallel lopende acties ondernomen die uiteindelijk samenkomen in een te sluiten overeenkomst tussen publieke en private partijen. Gedacht wordt aan een jointventure-achtige constructie met optimale zeggenschap en een verdeling van de risico's. Dit laatste - de risico's - is voor het betrokken waterschap een struikelblok gebleken. Geschat wordt dat per 1 januari 2003 de grondexploitiemaatschappij Meerstad van start kan gaan. Spreker sluit zijn betoog af.

3.2 ir. M.A.E. Calon - Reactie op vorige bijdrage

De heer Calon zegt dat er bij PPS vaak ten onrechte vanuit wordt gegaan dat de publieke sector één partij is; dat is vaak niet zo en dat is dan een complicerende factor in de samenwerking.

Publieke macht staat voor regelgeving; markt of kapitale macht staat voor 'wie heeft de grond'. Er is bij PPS een wezenlijke functie voor de publieke sector om het samenwerkingsverband bij elkaar te houden. De overheid heeft maar weinig mogelijkheden om de private partijen in hun 'hok' te houden. Die situatie wordt nog moeilijker als de publieke partijen het onderling niet eens zijn. Die situatie is ontstaan in Meerstad. Het gemeentelijk grondbedrijf heeft als groot grondbedrijf andere belangen dan ze aanvankelijk heeft gezegd en het

waterschap trekt zich terug op zijn functionele taken en bevoegdheden en wil geen risico's nemen.

Eveneens essentieel bij PPS is om vroegtijdig aan te geven dat de sterke (rode) functies moeten betalen voor de zwakkere functies.

3.3 Discussie over sturingsaspecten

Mevrouw De Jong vraagt wat het probleem is waarom het waterschap zich terugtrekt?

De heer Van Hall wijst erop dat het waterschap een functioneel bestuur is met bepaalde taken en bevoegdheden, het waterschap is nog niet toe aan het nemen van risico's.

Mevrouw Meindersma is van mening dat de politieke afweging en daarmee ook de financiële risico's van die afweging bij het politieke bestuur liggen. Waar het om gaat is hoe in een PPS-constructie kan worden onderhandeld tussen rood en groen. Geen enkele marktpartij blijft meedoen als er geen rendement te behalen is.

Het totale begrotingstekort voor Meerstad is 1,2 miljard gulden, de kosten van de totale grondexploitatie; partijen brengen de grond voor die prijs in. Daarmee lijkt het tekort gedekt.

De heer De Graeff vindt dat er geen financiële bijdrage van het waterschap behoeft te zijn aan het project Meerstad op zich, maar wel aan het watersysteem in het stedelijk en in het omliggende gebied.

De heer Huyink zegt dat integrale verrekening de filosofie van Meerstad is.

De heer Wolting vindt het heel belangrijk dat het waterschap bij het project betrokken blijft.

De heer De Graeff is van mening dat als het waterschap niet meer kan functioneren in de traditionele zin en over zijn functionele grenzen heen zou gaan (bijvoorbeeld door de verhoging van waterschapslasten ten behoeve van het rendement van beursgenoteerde ondernemingen), het waterschap als instituut beter kan worden opgeheven.

De keuze is óf om het waterschap in traditionele zin op te heffen óf het waterschap te handhaven en slechts beperkt risicodragend te laten zijn.

De heer Van Hall zegt dat in de situatie van Meerstad het waterschap volledig meedoet als het gaat om de know-how, maar geen onbeperkte financiële risico's kan dragen.

De heer Calon vindt dat integrale aanpak en uitvoering een maximale verweving van alle belangen betekent en ook het waterschap mee kan doen in de GEM. De vraag is of de waterschappen wel of niet iets te zeggen willen hebben. Spreker vindt dat het waterschap als zelfstandige organisatie moet verdwijnen; het waterschap is gewoon een uitvoeringsorganisatie.

De heer De Graeff is het daar niet mee eens: het waterschap is meer dan een uitvoeringsorganisatie.

De heer Van Hall zegt dat volgens WB 21 bij de financiële verantwoordelijkheden onderscheid kan worden gemaakt in prospectief (de veroorzaker betaalt) en sanerend (ruimte-voor-water ten behoeve van berging en bij calamiteiten).

Als het gaat om ruimte voor water om te voldoen aan de normering, zijn de kosten voor rekening van het waterschap. Als het watersysteem al aan de norm voldoet en er kosten ontstaan buiten of boven de norm, dan zijn die kosten voor rekening van het Rijk.

De heer Swierstra vindt dat er een hiërarchie in de toedeling van kosten moet worden gemaakt. Boven de norm zijn kosten voor particulieren en verzekeringen, bij rampen zijn de kosten voor het Rijk.

De heer Keurentjes merkt op dat bij de sector landbouw op dezelfde wijze wordt gedacht, maar dat de discussie daar is gestrand op het punt van de hoogte van de norm.

Mevrouw Jansen stelt dat er een inhaalslag moet worden gemaakt om de nieuwe normering op orde te maken. Dat wil zeggen dat het Rijk zich financieel niet kan beperken tot het hoofdsysteem maar ook moet meebetalen voor de regionale systemen omdat dat communicerende vaten zijn. De inhaalslag is qua project te vergelijken met de Deltawerken.

De heer De Graeff onderschrijft de medeverantwoordelijkheid van het Rijk als het gaat om de grote inhaalslag.

De heer Swierstra merkt op dat het Rijk zich wil beperken tot het hoofdwatersysteem en de directe gevolgen voor de regionale watersystemen. Het Rijk vindt ook dat de watertoets moet

worden beperkt tot nieuwe plannen, de plannen die al in de pipe-line zitten zullen niet meer worden getoetst. Aanvankelijk werd daar anders over gedacht.

De heer Calon is van mening dat het hele proces in elkaar zal storten zeker voor de voorlopers; de discussies worden al vooruitgeschoven naar 2003. Er wordt zeer afstandelijk gesproken over schaderegelingen.

Mevrouw Meindertsmā is van mening dat wanneer er naast een regiospecifieke normering ook een regio specifieke regulering moet komen voor financiële aspecten, wel een heel ingewikkeld systeem zal gaan ontstaan. Het gaat overigens niet altijd om betalingen, in het Dommeldal werd gezegd dat sommige activiteiten ook geld kunnen opleveren.

De heer De Graeff stelt aan de orde of de medeverantwoordelijkheid van het Rijk ook per definitie betekent dat het Rijk altijd zal moeten meebetalen.

De heer Swierstra vindt niet per definitie altijd, maar wel in alle redelijkheid.

De heer De Graeff stelt dat bij schades onderscheid kan worden gemaakt in: vermogensschade, planschade, materiële schade en inkomensschade.

Mevrouw Jansen zegt dat sommige vormen van schade, zoals vermindering van woongenot, moeilijk zijn te berekenen. Er moet ook helderheid komen voor boeren en burgers die een woning of bedrijf hebben in een gebied dat als calamiteitenpolder wordt aangewezen met betrekking tot de waardevermindering van hun bezit.

Mevrouw Meindertsmā vindt dat bij vermogensschade moet worden uitgegaan van vervangingswaarde en niet van marktwaarde.

De heer De Graeff trekt uit de discussie de volgende conclusies:

- Er wordt verschillend gedacht over de verantwoordelijkheden van de waterschappen bij de opzet van PPS (risicoanalyse) en over de vraag of het waterschap als functionele bestuursvorm nog moet blijven voortbestaan.
- Ten aanzien van de financiële verantwoordelijkheden voor waterschade moet onderscheid worden gemaakt tussen dekking door verzekeringen en verantwoordelijkheid voor het Rijk in geval van calamiteiten.
- Het Rijk heeft een integrale verantwoordelijkheid voor de inhaalslag die moet worden gemaakt op grond van WB 21. In sommige gevallen zal het Rijk ook financieel moeten bijspringen.
- Er is helderheid nodig over hoe de waardedaling voor betrokken vermogensbezitters zal worden geregeld in calamiteitenpolders.

De bijeenkomst wordt gesloten.

Programma
Rondetafelgesprek Hunze en Aa's-Meerstad
in het kader van het Vrom-raadsadvies over 'water'

donderdag 18 oktober 2001	Provinciehuis Groningen
van 15.00 tot 21.00 uur	Martinikerkhof 12 9712 JG Groningen
	Telefoon 050 – 316 4911

14.30 uur *ontvangst met koffie en thee*

15.00 uur opening en welkomstwoord door de dagvoorzitter, **ir. J.J. de Graeff**, voorzitter van de Unie van Waterschappen en lid van de VROM-raad

I. Introductie wateropgave in de regio

15.10 uur De heer **prof.mr. A. van Hall**, voorzitter van het waterschap Hunze en Aa's zal ingaan op de regionale wateropgave in het gebied

15.40 uur **discussie** over wateropgave, plan c.q. beleid en knelpunten

16.10 uur *korte pauze met koffie en thee*

II. Ruimte voor water: de afweging en het ontwerp (de 'interne bestuurlijke opgave')

16.25 uur de heer **F.A.M. Keurentjes**, voorzitter van de kring Groningen Noord-Oost van de Noordelijke Land – en Tuinbouworganisatie, zal de wateropgave voor de regio Hunze en Aa's confronteren met de gebruiksfunctie landbouw en de invloed van de komst van Meerstad in dat verband.

16.45 uur de heer **dr. M.P. Gerkema**, voorzitter van de Stichting Milieufederatie Groningen zal de wateropgave voor de regio Hunze en Aa's confronteren met de gebruiksfuncties natuur en milieu en de invloed van de komst van Meerstad daarop

17.05 uur de heer **W. Huyink**, projectleider Meerstad Groningen van de Provincie Groningen, zal ingaan op de wijze waarop met water wordt omgegaan in het plan voor Meerstad Groningen

17.25 uur *korte pauze met koffie en thee*

17.40 uur plenaire discussie over de ordeningsproblemen (beleid en ontwerp)

18.10 uur integrerend commentaar van de heer **R. Rolvink**, ontwerper van het masterplan Meerstad Groningen

18.40 uur conclusies eerste sessie door de voorzitter

18.50 uur *aperitief gevolgd door lichte avondmaaltijd*

III. nieuwe sturingsopgaven, nieuwe bestuursvormen, nieuwe instrumenten?

19.50 uur De heer **drs. A. Wolting** van Akro Consult houdt een korte inleiding over de wijze waarop het publieke stelsel in de praktijk in de regio werkt en gaat in op allerlei samenwerkingsverbanden. De heer **ir. M.A.E. Calon**, gedeputeerde van de provincie Groningen is gevraagd daarbij een co-referaat te houden.

20.20 uur Plenaire discussie Sturingsaspecten

20.45 uur conclusies en afsluiting door de voorzitter

Bijlage 2   Deelnemerslijst
Rondetafelgesprek Hunze en Aa's Meerstad donderdag 18 oktober 2001

Genodigden:

ir. M.A.E. Calon	Provincie Groningen Gedeputeerde ruimtelijke ordening
dhr. P.H. Dijkstra	Dienst Landelijk Gebied Directeur
mw. M. Ensing	Provincie Groningen Voorlichter Meerstad Groningen
dhr. M.P. Gerkema	Stichting Milieufederatie Groningen Voorzitter
prof. mr. A. van Hall	Waterschap Hunze en Aa's Dijkgraaf Universiteit Utrecht Hoogleraar waterstaats- en waterschapsrecht
dhr. W. Huyink	Provincie Groningen Projectleider Meerstad Groningen
dhr. F.A.M. Keurentjes	Noordelijke Land – en Tuinbouworganisatie Voorzitter kring Groningen NO
dhr. R. Rolvink	Bureau Alle Hosper Ontwerper masterplan
drs. S.B. Swierstra	Provincie Drenthe Gedeputeerde bestuurszaken, samenwerkingsverband Noord- Nederland
drs. C.L.H.B. Verstegen	Gemeente Slochteren Burgemeester
drs. A. Wolting	Akro Consult BV Projectontwikkelaar

Ieden van de VROM-raad

mw. H.M.C. Dwarshuis-van de Beek

Wethouder ruimtelijke ordening en
volkshuisvesting Leidschendam,
voorzitter van de Commissie
ruimtelijke ordening van de VNG

ir. J.J. de Graeff

Dijkgraaf Hoogheemraadschap
Schieland, voorzitter van de Unie van
Waterschappen

mw. prof. mr. J. de Jong

Hoogleraar onroerend-goedrecht,
afdeling Geodesie, T.U. Delft

mw. M.C. Meindertsma

Oud-wethouder Zwolle, lid Eerste
Kamer

ir. D. Sijmons

H+N+S Landschapsarchitecten,
Utrecht

Secretariaat

drs. A.F. van de Klundert

ir. P.W.F. Petrus

mw. M.A.C.C. Oomen

mw. drs. A.L. Hermans

algemeen secretaris

projectleider

senior projectmedewerker

projectassistent